

aVörös
postakocsi
irodalmi, művészeti, kritikai folyóirat

2019 | 1

A posztmodern építészetről

Gyukics Gábor, Falusi Márton, Nagy Márta Júlia, Nagy Zsuka,

Oláh András versei

Csabai László, Molnár Krisztina Rita, Szeles Judit prózái

Kemény István, Fehér Boldizsár, Bödecs László kötetéről

A Vörös Postakocsi

irodalmi, művészeti, kritikai folyóirat

www.avorospostakocsi.hu

Szerkesztők

Kulin Borbála
Kürti László

Korrektúra, olvasószerkesztés

Kulin Borbála

Tördelés

Talpas Design Grafikai Kft.
www.talpasdesign.hu

A borítón és a belvéken **Nádas Alexandra** festőművész képei
A borító a *Profán Madonna* című festmény felhasználásával készült

Szerkesztőség

4031 Debrecen Derekassy István u. 26/2
avorospostakocsionline@gmail.com

Kiadja

A Vörös Postakocsi Alapítvány

Felelős kiadó

Kulin Borbála

Támogatóink

Nemzeti Kulturális Alap
Magyar Művészeti Akadémia
Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzata

Alapítva

2007, Nyíregyháza
ISSN 1789-4697

Alapítók

Onder Csaba
Pethő József

Szerzőink

Bakos Bence

Bereti Gábor

Beretvás Gábor

Csabai László

Csondor Soma

Csontos Márta

Falusi Márton

Grancsa Gergely

Gyukics Gábor

Horváth Eve

Karap Zoltán

Kulcsár Attila

Lajtos Nóra

Molnár Krisztina Rita

Nagy Márta Júlia

Nagy Zsuka

Oláh András

Sütő Csaba András

Szeles Judit

Uri Dénes

Vasas Tamás

Zólya Andrea Csilla

aVörös postakocsi

*„mond őrzi-e szemvillanásomat
bárki a múltból velem töltekezett
be ugyanaz a kor anno Domini
és aki a létet alkotá hogy hajdan
testünk alkatát a Szűznek méhiből
magára testvérként voná azóta
mutatkozik-e felső nyelvrétegű
foghegyről való beszédünkben hazáig
lerúgom a kerítéspárkányon hagyott
ötdekás keverték piciny tornyocskáit”*

(Falusi Márton: Zsolozsma – részlet)

MMA
MAGYAR MŰVESZETI
AKADÉMIA

www.avorospostakocsi.hu

A Vörös Postakocsi folyóirat
irodalom – művészet – kritika

Alapítva:
2007. Nyíregyháza

Tartalomjegyzék

FORSPONT

Kulcsár Attila: <i>Posztmodern építészet – idézőjelben vagy anélkül</i>	4
Karap Zoltán: <i>A magyar populáris zene története(i)</i> – <i>Gondolatok egy konferencia margójára</i>	21

ÚTI FÜZETEK

Falusi Márton: <i>Zsolozsma</i>	35
Nagy Zsuka: <i>pszeudo, tájélmény, heg</i>	37
Nagy Márta Júlia: <i>Lázár feltámadása, A falu bolondja imádkozik</i>	40
Gyukics Gábor: <i>újságolvasás helyett, eltűnt jelen</i>	43
Oláh András: <i>arcodat viszem, alvajáró, játszótereink</i>	44
Sütő Csaba András: <i>földfogyatkozás</i>	46
Bakos Bence: <i>ami számít, meg nem húzott határait, Mondóka</i>	49
Vasas Tamás: <i>#61, #66, #74</i>	53
Grancsa Gergely: <i>Rügyfakadás, Kötések</i>	54
Csontos Márta: <i>Kőbe faragott álom, Éltrevalóságod balladája</i>	57
Horváth Eve: <i>nem lesz baj, törtek</i>	59
Csabai László: <i>Egy nap a falun</i>	61
Molnár Krisztina Rita: <i>Remélem, örülsz</i>	74
Szeles Judit: <i>Ladyboy</i>	77
Lajtos Nóra: <i>Áftershév</i>	79

BAKON LESŐ

Uri Dénes: <i>Szöveg hullám</i> (Kemény István <i>Nílus</i> című kötetéről)	82
Csondor Soma: <i>A vaknak hitt olvasó</i> (Fehér Boldizsár <i>Vak majom</i> című kötetéről)	86
Bereti Gábor: <i>A megismerés szükséglete</i> (Bödecs László <i>Semmi zsoltár</i> című kötetéről)	89
Zólya Andrea Csilla: <i>„Mindenki tud repülni. Ha időben kiér a reptérre.”</i> (A <i>Mindenre képes szótár</i> című gyerekkönyvről)	92
Beretvás Gábor: <i>„Csak a 99 éves ember várja, hogy megérje a 100-at”</i> (Clint Eastwood <i>A csempész</i> című filmjéről)	99

Posztmodern építészet – idézőjelben vagy anélkül

Kulcsár Attila

A modern kor kezdetét az építészetben az jelezte, amikor elfogyott a lőszer: nem bizonyult elegendőnek a klasszikusoktól örökölt szerkezeti és ornamens eszköztár az új funkciók megvalósításához. A román, gót, reneszánsz, barokk, rokokó arzenál csődöt mondott, az ipari csarnokok, a tömeges lakásépítés és a lokális kötődésű funkciók vertikális nyomulásával szemben.

Kezdetben – már szellemiség nélkül – jött a historizmus a neo stílusokkal. Kipróbálták még egyszer az oszloprendeket, a timpanonnal – a párkányokat és rizalitokat az ornamensekkel. Minden stílus a templomépítészet szolgálóleányaként született – állapította meg később Gaudi, de a XVIII. század építészei ezt még nem tudták, és kipróbálták, hátha jó lesz operaháznak, vasútállomásnak, banképületnek, parlamentnek, múzeumoknak is. A mesterek kezében, mint Ybl Miklós vagy Hauszmann Alajos, a historizmus jól állt, de az epigonok nem boldogultak az új funkciókkal. Ekkor már kívánságműsor a stílus: csináljuk meg gótikusan az Országházat, mert az olyan elegáns, és mutassuk meg a régieknek, hogy mi jobban csináljuk, mint ők! Aztán meg jöttek az új, és sokféle építető világi hatalmasságok és behajszolták az építészeket az eklektikába, vagyis az ebből is egy kicsit, abból is egy kicsit stíluskatyvaszba, – amikor egymás felett és mellett megjelenhettek a puritán görög-római iskola és a barokk dagályosság ornamensei. Ez az a korszakos mérföldkő, amikor utoljára érvényesül a klasszikus nyugati kultúra nyelveken és határokon is átívelő egyetemessége, az építészet szellemi öröksége is. Itt a klasszikuson van a hangsúly, mert a modern újra létrehozta ezt az internacionalista állapotot: a „semmitmondás” világnyelv lehet.

A recept a „Hagyjunk el akkor mindent!” lett. Az lehet modern, ami célszerű. A rendeltetésnek megfelelő forma magában is szép. A forma mindig kövesse a funkciót. A forma az anyag sajátosságait alkalmazó szerkezet logikus rendje. A modern ház a szerkezet és a forma egysége. Az építészet akkor mutatja meg leginkább műfaji sajátosságait, akkor tölti be hivatását, ha minden használat számára felesleges formai elemtől megszabadul. Ezek a modern építészet liturgiáin elhangzó szentírás igéi, ha a misét Sullivan celebrálja.

Kulcsár Attila 1942-ben született Nagykárolyban. Jelenleg Nyíregyházán él. 1966 óta publikál szépirodalmat, építészetet. Hobbí író, Ybl-díjas építész, tanár. Verseskötetei: *Versbeton*, *Lírai házaló*, *500 Haiku*. Tárcaötetei: *Ez volt a jövőnk*. *Ez már Amerika?*

Az építészet kettős kötődésű. A funkciók rabja, szerkezet a váza. A szerkezetet az anyagok hozzák létre, mint szavak a nyelveket. Egyes elemei a kezdetek óta adottak, közérthetők, a világ minden részén van kő, fa, sár, az építészet emberközi szükség és művészet térben és időben. Ha az építészet egyik lába a modern, a másik valami más.

A nyelv a legolcsóbb anyag a kísérletezésre. A posztmodern irodalom ezt teszi, írja szövegeit. A régi narratívákat új konstellációba rendezi, virtuális párbeszédet dramatizál térben és időben. Az aktualizálás, újrafelfedezés lehetséges, minden átírható kérdőjelesen, szatirikusan, módosított nemi identitásként, szlengben vagy bölcseletként, és még csak macskakörmöt se kell tenni az idézetek elé, mert anélkül is tudjuk, hogy ezt már olvashattuk valahol. Lyotard szerint azonban a posztmodern nem új korszak, hanem a modern újírása.

Az építészettel is ez volt a helyzet a romantika után, a modern előtt. Az eklektikában döbönt rá, hogy nincs tovább. A premodern próbálkozott nálunk nemzeti ornamentikával a szecesszióban, de a homlokzat nem párnahuzat. Az építészet nyelve a tér és a tömeg, de aki csak kívülről nézi, az leragad az ornamentikánál, mint egy fabergé tojás felszínén.

A modern építészet végét Charles Jenks a Pruitt Igoe lakótelep felrobbantásától számítja.

A lakótelepet Minoru Yamasaki 1951-ben tervezte egy tervpályázat győzteseként, amikor is a zsűri azonnal emelte a tervét a többi felé, hogy megvan benne Adolf Loos puritánsága, „a fehér báró” Walter Gropius Bauhausból hozott funkcionalizmusa, és Le Corbusier szellemisége. A lakótelepet 33 darab 11 emeletes házzal, benne 3000 la-

kással a Missouri állambeli St. Louisban 1972-ben felrobbantották, mert lakhatatlanná vált. 20 év alatt kiderült, hogy a telepre szánt életforma nem volt alkalmas a különböző közösségek, fehérek és feketék etnikai kultúrák és egyéni vágyak együttélésére. Konfliktusok forrása lett, gettóvá vált. Menekültek onnan az amerikai álomra vágyódó emberek, bűnözés tanyája lett, komfort nélkül maradt, lak-

hatatlan csődtömeg. Elfogyott a település vezetőinek türelme és egy robbantással a földdel tették egyenlővé, a megvalósulás idején az Amerikai Építészeti Kamara nagydíját elnyert épületegyüttest. Pedig az építésze sem volt akárki, ő tervezte később a World Trade Center ikertornyát is...

A filozófia már régen jelezte, hogy az ember nem olyan racionális, mint egy műszaki paraméterekkel leírható építmény, a geometriai szigorot nem tűri sokáig. A funkció és a konstrukció által meghatározott tér, csak az ember biológiáját elégítheti ki. A szükségszerűség mellett az individuumnak legyen választási lehetősége!

Az épület sem csak műszaki produkció. Templom, múzeum otthon is van, és mégis elzarándokolunk más országokba is másét megtekinteni. A komfort kevés ahhoz, hogy otthon érezzük magunkat egy házban vagy egy településen. Az emlékek virtuális múzeuma vonz benne, az egyedisége, különlegessége, művészeti kvalitásai. Az építészet alkalmazott művészet. A tektonikai, technológiai diszciplínák nem fejezik ki lényegét, a modern építészet arisztokratikus egyértelműsége nem volt elegendő a kortárs ember egójának.

Mies van der Rohe Amerikába exportált szlogenje a „less is more”, vagyis, hogy a kevesebb több, nem vált be. A leegyszerűsítés, amelyben a redukáló csak a maga sajátos szempontjai szerint válogat, unalmas lehet és barátságtalan: kutyaház TV-s dobozban. Embertelen egyen-lakótelep különféle identitású közösségek számára. A modern építészet társadalmi utópiának adott formát – településszerkezetben és otthonteremtésben. Mindezt agresszíven, és olyan kizárólagossággal, mint aki megtalálta a bölcsek kövét. De az acél-beton-üveg felhőkarcolók orgonasípjainak sterilitása sem vált be a marketing agitatív szerepében. A városházának szánt reprezentációk sem, ha a többiétől nem különböznek.

Amerikában, a klasszikus hagyományokat csak másolatban kapott kultúrában született meg az építészeti ellenállás teóriája is a modernnel szemben. Robert Venturi *Összetettség és ellentmondás az építészetben* című 1966-ban írt dolgozata csak kimondta azt, amit sokan gondoltak a nagyvárosokban Frank Lloyd Wrighttal a hátuk mögött: hogy van másik út is, a posztmodern, vagy a zsenialitás. Le Corbusier is lehet, ha ronchamp-i kápolnát húz ki a bűvészkalapjából és Alvar Aaltoval sincs semmi baj.

Az ortodox modern építészet terrorja sehol nem jött létre olyan drasztikusan, mint a keleti blokk országaiban. A tér elfoglalása totális volt, a városszerkezettől az enteriőrig – létrehozva a funkcionalizmus gulágjait, a modern mozgalom diktatúráját. Az organikusok mozgalma zsigeri ellenállás volt, ha indulatai nem is az amerikai sematizmusból táplálkoztak, a végeredmény, a házak humanizálása hasonló eredménnyel járt. Csak a fogadtatása volt különböző, mert ott, ha a piac üdvözölte, és vevő volt rá, egy szeletet lefoglalt magának a századvég szilikát-termékek eladási listáiból. Európai importja is sikeresnek bizonyult, posztmodernként vagy dekonstruktivizmusként, de a regionalista tendenciákba is belopta magát. A

magyar organikusok eszmeiségét áthatotta a transzcendentalitás, a metafizikai töltet. A nemzetközi posztmodern csak a szellem szabadságát akarta megmutatni, a popkultúrának, underground törekvéseknek láthatást. A modern mozgalomban elveszett a hely, a posztmodern szeretné újra felmutatni a genius locit. Venturi javaslata az építészeti posztmodern kettős kódolása, az elit és a populáris rétege, ez szövegek nélkül láttatja az alkotói szándékot, a komolyat és az iróniát, a tektonikát és a dekorációt. A posztmodern határait az feszegeti, amikor üres homlokzati dekorációvá válik az ornamentika. Venturi rejtett célzásokra gondol, finom iróniakra, amelyet az intellektus és a szakmabeli megért és elmosolyodik, az utca embere pedig felröhög.

A térművészet azonban nem ragad meg a felszínen. A térbeli összetettség, linearitás, centralitás, szövetszerűség, vertikális, flexibilitás, strukturáltság alkalmazása a lényege. Ezeken át vezet a kiút a posztmodernből az utó-modernbe.

Az államilag irányított sablon-építési program és az egy rendszer-

ben működtetett technológia a posztmodern építészetet Magyarországon kevesebb mozgástérhez juttatta, mint az organikusokat. Az „élő építészet” metafizikai üzenetét a hívek adományaiból építkező egyházi építészet felfedezte határon belül is, amelyhez határon túl pedig a magyar identitás megőrzésének programja is társult. A posztmodern színházak díszleteiben kapott lehetőséget, provizórikus installációkban. Rajk László, Ferenczy Kovács Attila külföldön és a filmgyárban dolgozott. A posztmodern építészet térnyerése hazánkban megkésett és lopakodó volt, egy-egy alkotó sikeres átverés show-ja, egy-egy szellemi mecénás jóváhagyó támogatásával. Épületnagyságban elenyésző a művek száma, utalásokban érhető tetten.

Megszabadulás a felesleges moderntől

Ha itthon is keresünk valamilyen, az amerikai robbantáshoz hasonló látványos mérföldkövet a modern kudarcához, akkor találunk. Debrecenben, Mikolás Tibor Művelődési Házának eldőzerolása, vagy Nyíregyházán Pintér Béla Krúdy Mozijának lebontása volt hasonlóan drámai.

szovjet Stirlitz-filmeket, de a Multiplex-hálózat legújabb hollywoodi produkcióit a nézők jobban szerették popcornos colával fogyasztani.

1. Az utca visszafoglalása

A posztmodern, a piacnak odadobott lakásépítés révén az utca visszafoglalásáig is eljutott. A lakótelepi dominó-hasábok, a zöldben szabadon álló pont- és sávházak helyett zártosrú beépítéssel új térfalak jöttek létre, a földszinten üzletekkel, évente változó kisvállalkozó tulajdonosokkal, akik megpróbálták az utca emberét elcsábítani a plázák légkondicionált találkozóhelyeiről, kevés sikerrel. Helyette garázsajtók sorakoznak a földszinten, mert autókra nagyobb szükség van. Ricardo Bofill lakótelepe Montpellier-ben a régiekkel összetéveszthetetlen „bérkaszánya” lett, de gangok nélküli apartmanházakkal.

Mindketten Ybl-díjas, ünnepezt építészek voltak, a házaikat első titkárok avatták, és a „magaskultúra” otthonául szolgáltak.

Az volt a bűnük, hogy az üzelmeltetők nem ismerték a piacot. Az egy négyzetméteren megtermelhető haszon farkastörvényét. A konkurencia tolakodóbb volt. Az állami mozi a magyar filmeket szerette, és *A négy páncélos meg a kutya* – típusú lengyel, vagy a

Konzolos kiülésű párkányok között hatalmas oszlopba rejtett lépcsőházak állnak. Palotahomlokzattal ellátott szociális lakótelep másképpen, hogy szerethetőbb legyen. Nálunk a Sáház is kitette a lépcsőházat az utcára és a szalonnasütő teraszt az udvarra, hogy plasztikát adjon a monotonnak.

Kévés György próbálkozott Budapesten az Orczy Fórum beépítésével, a történelmi városközpontok, új utcák nyitásával, amelyek mentén esetlegesen sorakoznak a piaci kofákhoz ha-

sonlóan harsogó, összevissza társasházak. Minden van itt, ami a panelekról lemaradt.

Nyírbátorban az Art Vitál Kft. várostörténeti sétányt hozott létre két templom között. Egy soha nem volt utcát, ahol a város legendáit szoborsorral ismertetik meg a városlakókkal és az idelátogatókkal. A térfalak mögött a jellegtelen oldalkertek melléképületei követik takarva: egy lepusztult környezet posztmodern rekonstrukciója ez.

2. A tér visszafoglalása

A városi tér újrafogalmazása már nehezebben megy, mert ahhoz megberuházás kell, földrengés vagy háború utáni újjáépítés. Vagy egy új szocialista város, de azok már megépültek a szocreál idején. A Krier testvérek klasszikust idéző városi tértípusológiai tankönyvekben rekedtek meg, pályázati terveken. Egy-egy talált teresedés együtemű beépítése tesz csak kísérletet a posztmodern kettős kódolásának bemutatására városi léptékben. A Piazza Itália az etalon, Charles Moore ikonikus tere St. Louisban.

Létrehozott egy olasz bevándorlók által lakott városrészben egy aprócska mediterrán patiót, historikus idézetekkel. Oszlop-sor, timpanon, árkádok, szökőkút, vízmedence, megvan ott minden, ami kell, mindezt a modern amerikai nagyváros térfalai között, annak morfológiai közegében.

Az idézőjelre az elvágólag abba-hagyottság, a gerendából vízköpő sugár és a medence furcsa formája utal, mely a csizma alakú ország kontúráját idézi. Minden náció megtalálja benne a neki tetszőt, az építész a humort és a szatírárt is. Itt talán a szerzők túl is lőttek a célon. A történelmi formák díszletszerű használata paródiaként olyan erős, hogy szinte „aláassa a társadalom

képességét arra, hogy fenn tudja tartani az épített forma értékteremtő kultúráját” – vélekedik róla később Kenneth Frampton egy írásában.

A posztmodern utca hétköznapiabb típusa a plázadobozok belsejében jött létre. A galériák között mozgólépcsők viszik a lábakat, kávézók, báméskodóhelyek várják az unatkozókat. Színes kirakatok, harsogó reklámok fecsegnek, a lég kondicionál és minden eladó. A pláza egy posztmodern hajó, tengernyi randevúk ígéretével.

Aldo Rossi Világszínháza Velencében vitte a hegyet Mohamedhez. Az úszó víziszínház posztmodern épülete nemcsak egy régi teátrumot idéz fel, hanem a Venetia Canale Grandéval felszabdalt tereit láttatja közönségével hajózó színpadával. Hiszen ez a város évszázados díszlete Európának, építészeti karneválja az év minden szakában.

Az egyszerű kubusokból összeállított centrális tömeg Rossi sajátos szemléletét tükrözi, Venturival ellentétben a komplexitás helyett újfajta egyszerűsítést hirdet, a korábban megismert tömegek újrafelfedezését. A gyermekkor építőkockáit még értette az ember, a kávéfőző formájára még emlékszik. Ezek felnagyítása, épület méretű tárgyként, elvont tech-

tonikus áthatások nélkül, kedves ismerőse lehet a szemünknek. A Világszínház hasábjai felett trónoló kúptömeg ilyen, és a Modenai Temető óriás dobozháza is, mely valójában egy többszintes kolumbárium, vakablakokra emlékeztető nyílásaival egy üresen álló házra emlékeztet, amelynek lakói eltávoztak. Nyíregyháza-Borbányán az iskola sok tanterme sorolt kubusaival akart beilleszkedni falusias környezetébe. Az egymásból képzett építőkockák egyszerre racionálisak és populárisak – magyar Rossi-utánezet.

3. A hely visszafoglalása

A modern internacionalizmusa bevitte a kor emberét az erdőbe. Nem tudja, hol van. Az építészet globalitása még annyi támpontot se adott, mint egy esőerdő sűrűje vagy a tajga faállománya. Turisztajelzésre van szükség. Ez sokféleképpen megvalósítható, ha a tudomány és a művészet szimbiózisából a művészet valamilyen eredetit hoz létre, vagy csak utal egy korábbira.

3.1. A színtelenség unalma helyett színesesség

A modern a fény árnyjátékára bízta a Ház-színház dramaturgiáját. A fehéren élnek a minimális plasztikák is. A függönyfalakon tükröződő ég és felhők játékát elégnék gondolta. De vannak évszakok, égtájak és földrészek ahol ez nem érvényesül. Aki világmegváltó akar lenni, ne az égbolt játékára bízsa a ház plasztikáját. A posztmodern je-

lenség mindenkit megérintett. A festő Hundertwasser az építészet „orvosa” is akart lenni, a beteg házak átalakításának specialistája. Bécsben a Löwengasse sarkán megépítik első utópisztikus házát.

A teoretikus a művészet kreativitásával mindenki által szeretett házat hozott létre. A kőművesek imádták a nagy bohémot, mert együtt oldották meg vele a szakipari részleteket, a lakóik boldogok voltak benne, mint akik gyermekkoruk babakházában élhetnek, a turisták özönlöttek a növényekkel is betelepített, színesre festett házakat fotózni. A város újabb megbízást adott neki, és mellé rendelt egy statikához is értő építész, Péter Pelikánt, és attól kezdve párban, sok régi ház „boldogítása” lett a dolga. Aztán új szállodák, fürdők is épültek azok számára, akik „gyógyultan” távoztak ezekből a placebo-épületekből, mert az ilyen ház a festő-király szerint, legalább is lélekgyógyász. A Hundertwasser-jelenség ugyanis rámutat a posztmodern építészet titkára. A recept ismertté vált, de mindenki másképp csinálta. Hans Holleint az osztrákok Pritzker-díjas építészt kérdezték, aki egy időben a Kamara elnöke is volt, hogy mit szól a „show-man” sikeréhez. „Festészettel nem foglalkozunk.” – ez volt a szakma véleménye munkásságáról, de a kortárs építészet is visszatért a színek használatához. Reklámcéllal figyelemfelhívásként, burkolat-cifrákkal, és architektonikus tagozatokat átfestve.

Barokkos álperspektívák születtek, sivár falakon, igénybe véve a street art popkultúráját. Példája napjaink panelprogramjában városonként, más-más bátorságban talált követőkre, ha nem is olyan kvalitásokkal, mint a finn Turku sok tűzfalán.

3.2. Racionalitás helyett szertelenség

A bejáratok kihangsúlyozása historikus axióma. Timpanonok, boltzatok jelzik, oszlopsorok, dromoszok vezetnek rá, porta speciosa, aztán az arcus triumphalis, az ünneplés átjárók diadalíve antik romokon. A posztmodern leemelte a piederstálról ezt a kitüntető architektonikus hangsúlyt, és pitiáner diadalok, méltatlan bejáratok fölé emelte, klasszikus idézetként, a buta giccsektől eltekintve, mindig utalva a stílusparódiára.

A sort a Walt Disney múzeum bejárata nyitotta Floridában, amikor heroikus hősök harca helyett a timpanonban a hét törpe álldogál.

Michael Graves Swan Hotelje tetejét 15 méteres hatyúplasztikákkal díszítette, amelynek csak a mérete utal a 18 emeletes épületen, hogy ez csak arra való, hogy össze ne tévesszék a többi szállodával.

A bejáratokat a posztmodern visszahelyezte főszerepébe. Oszlopok között vagy anélkül. Egyedül is elég hangsúlynak, idézőjelnek.

Hans Hollein-oszlopfő variációit nehéz túlszárnyalni, de a Velencei Biennálén megépített modellek nyilvánvalóvá teszik a posztmodern jelenség arzenálját és korlátait is.

Mire eljutott a szocialista blokk országába, ott már szitokszóvá vált: giccses – ez volt a szakma legjobb véleménye. Kezdetben csak utalásokra futotta, mint László Zoltán társasházi bejárata, vagy az Ibrányi Tanuszoda saroktornya és a „homor-mű.”

Kis ország, kis kapuk. Minden nagykapu mellett. Nyíregyházán a Művészeti Szakiskola Zenei Tagozatának bejárata is kapott egy parodisztikus timpanont.

Majdnem üres, sajátos oszlopait átszűrik és acélpillérekkel folytatódnak, melyet egy baldachinos másik kapuzat zár le, beüvegezve. A timpanonból viccesen kilóg a főalak, Orr Lajos garabonciás szobra, aki a hangszerek sokaságával utal az iskola profiljára. Azt csak a vajtfulű, beavatott veszi észre a kettős kódolásból, hogy az ablak parapetek rácsosztása a kottasor öt vonalára utal. Többet nem mondhatott, violinkulccsal már giccses lett volna. A Városi Galéria bejárata is követi a venturi-i ajánlásokat: „Jobban szeretem a többértelműt, mint az artikuláltat, a bőbeszédűt, mint az egyszerűt, az alkalmazkodót, mint a kizárólagost.”

A sajátos oszlop, a szecessziós felirat és az oromzat üvegmozaikja (Mezőssy Esztertől), is deklarálja a „More is not less”, a több nem kevesebb, – „less is boring”, – a kevesebb unalmas.

Egy-egy kapuzat máshol is idézőjelbe tesz egy kortárs épületet, ha a függönyfalas Univerzum áruháza bejáratát teszi a személytelen házon érdekessé

A posztmodern legelfogadottabb eszköze a történelmi fragmentum. Töredékes elemek a múltból, építészettörténeti tagozatok, összességében valamilyen új eklektika, amely a modernbe beemeli az ornamentikát, vagy egy épületszeletet a múzeumból. Az önmagának való struktúrákban az utalásokat, keresztretjvények megfejtéséhez. Ez is csak afféle kapargatása a felszínnek addig, amíg csak a homlokzaton cizellál, mint Esterházy Péter nyelvi pasziánsza, játszadozásai a szavakkal „Az irodalom léte nem más, mint a technikája” – írja is.

Az építészetet azonban az is látja, aki nem olvas Esterházyt. A töredékesség sem tetszett az „istenadta népnek” akiket a koruk addig nem erre szocializált, és a szakma kirekesztetteinek sem, akik ser-téstelepeket adaptáltak. Az ornamentika pénzbe és időbe kerül, ugyanúgy, mint Adolf Loos idején. Rajk László Lehel téri piaca 1992-ben kiverte a biztosítékot minden szinten. A vásárcsarnok a szokásrend szerint a káoszban rendet akar teremteni – ebben különbözik a zsidvásártól. De 2000-ben már nem lehetett megismételni Petz Samu Várház téri csarnokát, sem az új újpesti „lovardát”. A sok éves mellőztetés, díszletezgetés vulkanikus erővel tört felszínre itt, a piac-funkcióban. Egyszerre akarta idézni a közeli román templom ornamenteit, Eiffel pályaudvarának acél traverzeit, és a dekonstrukció montázstechnikáját. „A fésületlen vitalitás mellett szavazok, a nyilvánvaló egységgel szemben” – harsogja a ház Venturi-érvelését.

A szakmabeliek is megdöbbenek az építészeti kánon ilyen mértékű negligálásán, a kritikai diskurzus is csak keresgélte a szavakat, és csak azt tudták kinyögni, hogy: „kofahajó”. De találnak bizonyult, mert egy piaccsarnok milyen is legyen? Akkor őszinte, ha sokféle, mint az áruválasztéka, ha össze-vissza populáris, mint a kofák és a vevők, akik alkudoznak, ha harsány és közönséges. Hogy megépülhetett, abban bizonyára része volt a liberális politikai háttérnek is, mint ahogy

a századelő másik botrányos hazai opusának, a Nemzeti Színház épületének is a másik oldalról, – de erről majd később.

A szabolcsi megyeszékhely sem a világvége. A Galéria Kereskedőház 1990-ben készült el, úgyhogy már megmutathatta volna Rajk mesternek, hogy hogyan lehet egy kis kereskedőház posztmodern. Az egymásnak feszülő acél és falazott szerkezeti struktúrák – vevő és eladó –, az árkádos-galériás passzázsok racionálisan használták ki a körút szanált területéből visszamaradt vékony területsávot. Az emeleten nyitott fogyasztóternek szánt baldachin és íves tatja itt is hajót idéz, amihez hozzájárul a másik oldal reklámárboca is, amelyen itt zászló helyett a szélrózsa felett Hermész, a kereskedők antik istenének jelképei, a caduceus és a petásó jelzi a ház funkcióját. A kazánlemezről vágott oszlopfők, gerendák és felirat is utalás a támaszok idézőjelére. Vagyat, ez macskakörömben van építve!

3.3. Unalmas avantgárdizmus helyett szatirikus popularitás

A Nemzeti Színház botránya sokféle indulatból fakadt. Világnézetek harca, színházi technológiák, nemzeti és urbánus szembenállás, modern és posztmodern összeütközése. Végül győzött a posztmodern. De folyt a vér. Bán Ferenc és Siklós Mária majdnem ráment, Swajda György rá is. Szabolcsi vonatkozását Bán Ferenc személye jelenti, mert az Erzsébet téri pályázatot ő nyerte. A közönség, akinek a színház készült, a háttérben zajló csatározásokból csak a helyszínhez tudott volna hozzászólni. Legyen-e a Várban, a Felvonulás téren vagy esetleg Ferencvárosban, a megghiúsult Világkiállítás egyik szabad telkén? Valójában azonban egy világszínház rendezői koncepciója és egy nemzeti színházi délibábos eszmeisége csatázott, és lett, ami lett. Bán háza egy acélvázba beágyazott katlan akart lenni, mint ilyen, meglehetősen modern, kulturális találkozóhelynek ígérkezett. Siklós Mária háza pedig egy kifordított teátrum, amelynek semleges „kubusát” színházi díszletek dekorálják.

A posztmodern plasztikák azonban komolyan vett szobrok, talán a látványos tájépítészeti környezet vízmedencéjébe hanyatló színház-előd portikusza hoz be a kompozícióba történelmi utalást, valamilyen rejtőzködő jelentést a harsogó kinyilatkoztatás helyett. A Nemzeti Színház posztmodern alkotás lett, a műsorterve is az. Bán Ferenc modernitása a Nyírbátori Művelődési Házban öltött testet.

A megyeszékhely mégis gazdagabb lett egy új játszóhellyel. 2018-ban megújult a Város Szabadtéri Színpada. A Paulinyi Zoltán tervezte szocreál épület felébredt Csipkerózsika-álmából, és lett egy modern rekonstrukció második kódolása, az iróniával idézett múlt.

A valamikor magát komolyan vevő főépület megmaradt, és zárványként beépítve a kor színháztechnológiai arzenáljában ma is idézi a hely csárdáskirálynős szellemét, és szerethetővé teszi ezt az új kulturális együttest. Tenkely Szabolcs és Banu Roland, az elfelejtett öregúr segítségével piros pontot kapott a közönségtől.

Ez a kettősség máshol is bevált recept. A Terror Házánál hideget-meleget kapó F. Kovács Attila Hódmezővásárhelyen egy polgárházhoz kapcsolt múzeum épülettel a hazai posztmodern figyelemre méltó alkotását hozta létre. Az Emlékpont, a kommunizmus áldozatainak vihasarki múzeuma talán a legsikeresebb posztmodern opus itthon, mert nem csak dekoráció. Az szegecsekkel kivert acélhomlokzat on üldögélő Lenin szimbolikus kettős kódolás.

A paródia legerősebb megjelenítése. A múzeumba már be se kell menni, mert a kerítésen át is mindenki megérti az emlékhely mélyebb jelentését, a derékig ki-látszó ávosokkal, akiknek a lába a múzeum piceszintjén folytatódik, mint vicces, vagy nem is olyan vicces posztmodern idézet.

3.4. A purista modernség helyett új eklektika, a historizmus beengedése a modern szentélyébe

A városházák a települések világi jelképei. A közigazgatás sok helyen a régi fellegvárakba költözik, amelyeken az őrtornyoknak stratégiai szerepe volt. Az új építésű közigazgatási épületek néha követik a hagyományt. Jó lesz irányjelzőnek, tűztoronynak, zászlóárbocnak, hangszóró számára. Győr, Kiskunfélegyháza, Szeged a legismertebb. De Krakkóé talán a legszebb. Az ifjú város, Tiszavasvári, mert nagyot álmodni, tornyot kért a Tanácsházára. A kis létszámú adminisztráció épülete, hogy tekintélyesebb legyen, magába foglalta a párház sematikus épületét is. A feladat „nagyszerűsége szorítva hatott le” Bán Ferenc keblére. Megcsinálta a tekintélyes várostornyot a liftnek és a lépcsőháznak, leginkább a stockholmira hasonlít, pedig csak Bolognáig jutott el. Mit ér a történelmi idézet várfal nélkül?

A torony mellé húzott egy történelmi falmaradványra emlékeztető falszakaszt, perforálta, ahogy kell, árkádokkal, és mögötte megcsinálta a sivár irodai sorolást a szükséges közgyűlési teremmel, a párház irodáit is megtartva. Kapott egy tekintélyes középületet a néhai Büdszentmihály nevű település, kettős kódolással. Az eleje historikus idézetekkel egyénített, a hátulja döglött modern. A kettő együtt szerethető posztmodern. Az idéző jelet a torony tetején egy acélcsövekből létrehozott toronysisak jelenti.

A posztmodern kettőssége máshol is hasonló recept szerint érvényesült egy UNIVÁZ udvar paneles közepén. Jóságos új temploma, a Szent Imre Katolikus Gimnázium első átépítése volt. Az utcára épült egy historikus harangtorony az udvar pedig kapott egy szakrális templombelső. Az isten se tudja már, hogy hol kezdődik benne a neobarokk, és hol végződik a modern. De a mérnök felfedezi a vonórudat a légtérben, mint macskakörömöt az áhítat boltozatán.

4. Mi lesz, vagy már van is, utána?

A túl jól sikerült paródia a célpont halálával okafogyottá válik. Ez a baj, az alfahímre utaló tetoválásokkal az impotens korban. Mára a posztmodern idézőjellel is elavult. Más eszközök teszik elfogadottá a kortárs építészetet. A régen megszűnt Fogtechnikai Vállalat nyíregyházi székháza építése idején karakteres utalást kapott funkciójára. Fenségesség helyett udvari bolondozás, Michael Graves módra. Fogsor-ablakait egy óriási ajak keretezte. Az utca embere tudta, hova kell menni protézisért.

A kritikusok vicceltek is: mi lenne a házon, ha nőgyógyászati rendelő lenne? Mára a cég megszűnt, az épületben néhány fogorvos praktizál ugyan, de mindenféle más is, privatizálták. A házról lehervadt a mosoly, ilyen lehet a posztmodern halála.

Az új modern keresi, mivel legyen populáris. Egyelőre a vonalkód-ablakokkal próbálkozik. A szabálytalan pillérek ritmusával az unalom ellen, színesen. A gazdag világ a technológia fegyelme helyett a véletlen esetlegesség, konstruálás helyett dekonstrukcióval kísérel meg egyedíteni. A dekonstruálás esetlegessége, mely high tech-ben gépesztétikát teremtett, már ugyanúgy nem érthető épület-tárgyakat hoz létre, mint a modern, de érdeme, hogy változatos, egyedi és a technikai haladás minden eszközét használja.

Frank O. Gehry sokadik titán-cink karosszéria-háza, mára már megint unalmas, mert olyan, mint a többi.

Zaha Hadid nőies formái halálával is végesek, de a folding, az építészeti origami még egy ideig lefoglalja az értelmezni akarók diskurzusát Eisenmannal.

A művészet a világ tükre. Amíg az változik, a tükör nem hazudik. Az építészet nyelve a tér, burkoló formája a tömeg. Új funkciót nehezen talál ki. Már úrállomás is van. Eszköze az építőanyag. Egy-egy új találmány, kábel-szerkezet formai lehetőségeit ki fogják próbálni. A műanyag héjak még nem idéztek meg minden buborékformát. A vasbeton, ez a mesterséges kő, még nem formált meg meg minden ásványi alakzatot. Erdély Mik-

lós kiállításán a Műcsarnokban volt egy festőkabát felakasztva kiállítási tárgyként, melyet három művész jegyzett, mint konceptuális alkotást. Az avantgárd művészet korlátait mutatták be így. A mindig újra törekvő élcsapat a maga lehetőségeit korlátozza. Alkotásaik révén mindig kevesebb lesz, ami még nem volt. A szellem azonban kimeríthetetlen, a természet formakincse végtelen. Helyben járás is lehetséges, amíg valami új nem születik. Addig is, legközelebb négyen állítják ki azt a festőkabátot.

Az építészet már alkalmazza a virtuális tereket. A számítástechnika a valóság illúzióját kelti egy képernyő előtt is. A platóni testek variációi után az Archi CAD akármilyen téri alakzat megformálására képes. A falakra vetített ismerős, vagy eredeti dekorációk anyagtalannal hozzák létre a megkívánt illúziót. A hiperépítészet a mozdulatlan tárgyakat vizuálisan animálja. Az építészet digitális hálózatra köthető környezetével együtt. A telekommunikáció létre hozza a tele-építészetet, az épületek mozgó helyszínekké válnak kényünk és kedvünk szerint. Na, de ne szaladjunk ennyire előre, a nagy Parti Lajos is még csak itt jár:

„Az ember egyre jobban lemenne önmagába, / na szép, ez igazán na szép. / Ott belül egyre jobban Vajdajános, / nagyon nyirokba lóg a lába, / s az arca nagyon szanaszét. // Ott belül roppant kicsikék az összes angyal, / szárnyuk helyén üres lapát. / a mehet is csak úgy megy önmagához, / mint a pincébe szénért menne Freuddal, / s egymás kezét szorítanák.”

Források:

1. Jürgen Habermas – Jean-François Lyotard – Richard Rorty: A posztmodern állapot.
2. Tom Wolfe: Bauhausból bugatóba. Országépítő 1999/ 3 melléklet
3. Kenneth Frampton : A modern építészet Kritikai története. Terc Kft. 2002.
4. Városi Karták könyve: A Machu Picchu Karta – UIA (1977)
5. Pethő Bertalan: Posztmodern + 3 „Posztmodern „stílus” Az építészet multinacionális példája. Platon Budapest, 1996.
6. Ihab Hassan: Korunk evidenciája
7. Charles Jencks: Posztmodern klasszicizmus. A posztmodern nyelve 1977.
8. Bonta János: Modern építészet 1911-2000. Terc Kft. 2002.
9. Aldo Rossi: Tervek Rajzok, Írások. BME Kiadvány 1986.
10. Aldo Rossi : A város építésze. BME Kiadvány 1986.
11. Robert Venturi: Összetettség és ellentmondás az építészetben. Corvina Budapest 1986.
12. Pierre Restany: A művészet hatalma HUNDERTWASSER A festőkirály és az öt bőr
13. Kulcsár Attila: DLA LXX. Örökségünk. Nyíregyháza 2012.
14. Szabó Levente: Bán Ferenc. Terc Kft. Budapest, 2015.

A magyar populáris zene története(i)

Gondolatok egy konferencia margójára

Karap Zoltán

A populáris zenei értékteremtés illetve zenefogyasztás folyamatosan növekvő zeneipari tendenciát mutat, és ezzel párhuzamosan az elméleti reflexiók száma is gyorszik. Valószínűleg még soha nem állt rendelkezésre ennyi adat a zenehallgatással kapcsolatos tevékenységek csaknem teljes spektrumát illetően. A digitális technológiai robbanás – mindenekelőtt az internet és az okostelefonok okozta kulturális változások – az online és offline térben is kihívást jelentenek a zeneipar és a tudomány szereplői számára, akik megfigyeléseik egy részét nyilvánosságra is hozzák. Miként az előző két évben, úgy idén is készült egy 2018-as, illetve korábbi adatok alapján kiértékelte Zeneipari jelentés¹, amely a szerzői jogvédő irodák statisztikái mellett a zenészeket és a közönséget elérő kérdőívek eredményeit is feldolgozta. A jelentés egyebek között kitér arra, hogy a magyar zeneipar 2017-ben 53,4 milliárd forintot realizált, amelyből a hangfelvétel-iparág 18,4 milliárdot tudhat a magáénak. A jelenleg kb. 35 milliárd forintra becsült élőzenei jövedelmi ágon belül a komolyzenei koncertek mindössze 7%-ot, míg az ún. könnyűzenei koncertek 93%-ot jelentenek a teljes élőzenei palettán. Hasonló arányok mérhetők a hanglezem-és CD-eladások terén is. Az Artisjus, az EJI és Mahasz adatai szerint a megvásárolt CD-k alig 12%-a tartalmaz komolyzenét, a hanglezem (vinyil) esetében pedig még ennél is kisebb számokról beszélhetünk. A populáris zene minden korábbinál erősebben van jelen a hétköznapijainkban, így az elmúlt években elértük azt a töréspontot, amikor már a tudományfinanszírozás döntéshozói is belátták: a populáris zene is megérdemli, hogy a zenetudományi kutatások tárgyává avanszáljon. Ez az igény hozta létre

1 Vö. Tovább növekszik a magyar zeneipar – megjelent a ProArt Zeneipari Jelentés 2018. Forrás: <https://dalszerzo.hu/2019/04/24/tovabb-novekszik-a-magyar-zeneipar-megjelent-a-proart-zeneipari-jelentes-2018/> - Utolsó megtekintés 2019.04.29. A 2018. évi Zeneipari jelentést a ProArt megbízásából a Hétfa Kutatóintézet és Elemző Központ készítette. A jelentésben szereplő adatok és megállapítások forrásai elsősorban a három közös jogkezelő szervezet, az Artisjus (Magyar Szerzői Jogvédő Egyesület), az EJI (Előadóművészi Jogvédő Iroda) és a Mahasz (Magyar Hangfelvétel-kiadók Szövetsége) saját adatai, a zenehallgatókra és a zenészekre fókuszáló online kérdőívek eredményei, valamint a zeneipar különböző területein tevékenykedő szakértőkkel készített interjúk, illetve újságcikkek voltak. A jelentés teljes terjedelemben olvasható online: <http://zeneipar.info/letoltes/proart-zeneipari-jelentes-2018.pdf> – Utolsó megtekintés: 2019.04.30.

Karap Zoltán Kunhegyes, 1984, esztéta, zenész, novellista. A Debreceni Egyetemen szerzett filozófia tanári diplomát, majd doktori címet; a carPEDIGNem együttes énekes-gitárosaként kortárs költők verseinek megzenésítésével foglalkozik. Tárca- és esszénovellákat 2008 óta publikál. Jelenleg Nyíregyházán él.

közvetett módon 2012-ben az MTA Zenetudományi Intézetének 20–21. Századi Zenei Archívum nevű alprogramját, amely több populáris zenei témával foglalkozó tanácskozás után legutóbb *A magyar populáris zene története(i) – Források, Módszerek, Perspektívák* címmel szervezett konferenciát.

Egy konferencia nem csak arra ad lehetőséget, hogy a kutatók találkozzanak egymással, de arra is, hogy a sajtó kivonuljon és hírt adjon mindazon tudásról, amely így vagy úgy, de maga is a zenekultúra része. Ignác Ádám, a konferencia főszervezője megnyitó beszédében hangsúlyozta: a szervezők és az előadók igyekeztek tágan értelmezni a populáris zene fogalmát, emellett kifejezetten szempont volt a populáris zene kutathatóságának, módszertani problémáinak ismertetése, megvitatása. Talán ezzel is magyarázható, hogy még a könnyűzenéből élő sajtómédiumok sem tolakodtak a konferenciateremben. Nehezen integrálható bármely lap, rádió vagy televízió profiljába az a diskurzus, amely a zenekultúra kutatásáról mint problémáról szól. Mintha ez a konferencia egy szűk szakmai elit belső ügye lenne, melyet ön maga diszkrét megsegítésére szervez, noha az igazság épp ennek ellenkezője: *a történetírás problémájáról szóló diskurzus már maga a zenetörténet-írás*. Olyan történetírás, amely nem zárt ajtók mögött, „terv-szerűen” zajlik, és amelynek a végén az olvasó nem kap kézhez egy ideológiailag fazonírozott, szimmetrikus, lineáris, közérthető, a káoszban eligazodni segítő kézikönyvet. Egy történet helyett történetekkel szembesülünk, amelyek a számos összefüggés- és tényfeltárás mellett a tudós lelkiismeretének minden vívódását is tartalmazzák. Vagyis ma pontosan az ellenkezője történik annak, mint ami a marxista zene-tudomány ikonikus kutatói (Ujfalussy József, Maróthy János, Vitányi Iván, Zoltai Dénes és mások) idejében: nincs nagy kongresszus, nincs végső konklúzió, s ennek megfelelően a tudományos vizsgálódás igyekszik magát függetleníteni minden esztétikai, etikai értékítélétől, ehelyett fő célja a történeti, néprajzi, szociológiai, antropológiai kutatások viszonylagos tárgyilagossága. Nem megítél, nem előír, csak leír. Nem véletlen, hogy egy ilyen szerénnyé vált és természettudományos igényeknek is megfelelni akaró tudományos nézőpont szinte teljesen nélkülözi a filozófiai, esztétikai kérdéseket, jóllehet az első nap végén tartott ke-rekasztal-beszélgetés során elhangzott néhány olyan metanarratív megállapítás, amely a zenetudományos beszédmód alakulásának törvényszerűségeit is érintette. Ezek azonban főként tudományszociológiai kérdések mentén bontakoztak ki, éppen ezért, ahogyan ebben a felvezetőben, úgy a beszámoló további részeiben is, ahol szükségesnek érzem, továbbgondolom az elhangzottakat, és a szöveg olvasmányosabbá tétele érdekében nem az előadások eredeti sorrendjében ismertetem az adott témákat, hanem úgyszólván – a konferenciára nem készült absztraktok és kutatói portrék hiányában – megkonstruálom a „saját történetemet”.

A kerekasztal résztvevői, Szemere Anna², Barna Emília³, Hammer Ferenc⁴ és Ignácz Ádám⁵, egyetértettek abban, hogy a magyar popzene-kutató a nemzetközi diskurzus szempontjából félperifériáról érkezőnek számít, mivel nehezen tud bekapcsolódni a magyar specifikus témákkal. A partikuláris kérdések nem relevánsak a nagy összefüggések szempontjából, míg a nemzetközi trendekbe való beilleszkedés kompromisszumai felvethetik a tudományos „öngyarmatosítás” gyanúját. Mindebből az is következik, hogy, ha mégoly nehezen is leírható, de létezik valamiféle diskurzus, amely alapvetően nem kirekesztő, mégis egy Kelet-Nyugat bináris modellen alapul. Ennek minimum két oka van. Egyrészt a legjobb nyugati egyetemek adják a „legjobb oktatókat”, vagyis feminista nézőpontból a diskurzus nyitottsága ellenére is elmondható, hogy a témákat, a szakirodalmi kánont és a szakmai terminológiát a rock-központú, angolszász középkorú férfiak dominálják. Ezt a dominanciát azzal jellemezték a beszélgetők, hogy még mindig túl nagy a hangsúly a szociológiai aspektus és az ellenkultúra kutatásán. Tovább nehezíti a nemzetközi diskurzusba való belépést az a tény, hogy a honi zeneesztétikai irodalom jelentős része magán viseli a marxista ideológia nyomait, így ezek a megköze-

- 2 Szemere Anna: magyar származású, jelenleg az USA-ban élő szociológus, aki az ELTE-n szerzett diplomát, egy ideig az MTA Zenetudományi Intézet munkatársa volt, majd a San Diegó-i Kaliforniai Egyetemen doktorált szociológiából. Kutatási területe: a populáris kultúra, a gender, kommunista/posztkommunista társadalmak szociológiája. 2001-ben jelentette meg *Up from the Underground* című könyvét, amely '80-as évek magyar underground zenekaraival foglalkozik. Forrás: <http://independent.academia.edu/AnnaSzemere> – Utolsó megtekintés: 2019.04.30.
- 3 Barna Róza Emília: a BME Szociológia és Kommunikáció Tanszékének adjunktusa. Szociológus és a populáris zene kutatója. 2011-ben szerzett doktori fokozatot a Liverpooli Egyetem Populáris Zenei Intézetében, disszertációja a helyi zenei színterek és az internet viszonyát vizsgálta kortárs liverpooli zenekarok tevékenységén keresztül. Főbb kutatási témái közé tartoznak a zenei színterek és műfajok mellett a digitális zeneipar és az akörüli médiadiskurzus, valamint a populáris zene(ipar) genderszemponitú vizsgálata. Forrás: <https://szoc.bme.hu/hu/home-hu-hu/munkat%C3%A1rsak/6-barna-r%C3%B3za-em%C3%ADlia.html> – Utolsó megtekintés: 2019.04.30.
- 4 Hammer Ferenc: az ELTE BTK Média és Kommunikáció Tanszékének tanszékvezető docense. A mindennapi élet történeti, szociológiai és mediális kérdéseit kutatja és oktatja. Ösztöndíjaként több évet töltött az Egyesült Államokban és Angliában mint kutató, illetve oktató. Négy könyvet és közel száz tudományos cikket írt magyarul és angolul, emellett munkái spanyol, portugál és koreai nyelven is megjelentek. Rendszeresen végez szakértői munkát közpolitikai, üzleti és kulturális témákban, kiállító művészeti részt vett Lipcsében 2013-ban az 1. NSK (NeueSlowenische Kunst) Folk Art Biennálén. A Tilos Rádió alapító tagja. Forrás: <http://media.elte.hu/a-tanszekrol/oktatok/hammer-ferenc/> – Utolsó megtekintés: 2019.04.30.
- 5 Ignácz Ádám: A Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum tudományos munkatársa, International Association for the Study of Popular Music (IASPM) tagja, a konferencia főszervezője, emellett a Rózsavölgyi Kiadó főszerkesztője. Kutatási területe: a 20. század második fele magyar könnyűzeneje. A MTMT alapján több, mint félszáz zenei témájú publikációja mellett két korábbi populáris zenével foglalkozó konferencia szervezője, valamint az ezekhez kapcsolódó konferencia kiadványok szerkesztője: Ignácz Ádám (szerk.), *Műfajok, stílusok, szubkultúrák: tanulmányok a magyar populáris zenéről*, Budapest: Rózsavölgyi és Társa, 2015, valamint: Ignácz Ádám (szerk.), *Populáris zene és államhatalom*, Budapest, Rózsavölgyi és Társa, 2017. (Forrás: <http://zti.hu/index.php/hu/mza/munkatarsak/83-ignacz-adam> – Utolsó megtekintés: 2019.04.30.) Az elhangzott előadás címe: *A feldolgozások helye az ötvenes-hatvanas évek magyar populáris zenéjében*.

lítások kevésbé illeszkednek a nyugati trendekbe. Ez komoly terhet jelent a hazai kutatók számára, mivel összehasonlítva a nyugati tradíciókkal, melyek lineárisan fejlődnek, addig Magyarországon történt egy cezúra, amely a mai napig deficitet jelent a kutatásokra nézve. De miért is volna evidens, hogy a fiatal generáció itt-hon szükségszerűen nyugatorientált kutatási témát válasszon? Ez legalább annyira nehéz döntés, mint annak a szempontnak a mérlegelése, amelyet Szemere Anna vetett fel egy brit zenetudós példáját alapul véve, aki „kutya kötelességének” tartotta, hogy azt kutassa, amire az adófizetők kíváncsiak (az utalás Philipp Tagg *Fernando the Flute*⁶ c. könyvére vonatkozott, melyet a szerző az ABBA elemzésének szentelt). A felvetést követő csöndben e sorok írójának fejében a következő kérdések fogalmazódtak meg: „vajon milyen történelem képe rajzolódna ki abból, ha a történetnek csak azon szegmenseit volna szabad kutatni, amelyekre az adófizető, vagy épp a regnáló hatalom kíváncsi? Eldönthetem-e én, a jelenkor adófizetője, hogy a jövő adófizetője mit tudjon erről a korról? Melyek azok a zeneszociológiai tények, amelyekkel elmulasztottunk mindeddig szembe nézni? Melyek azok a kérdések, amelyeket eddig rosszul tettünk fel, vagy rosszul válaszoltunk meg? Mit szól a jelenkori adófizető, ha azt mondja neki a kutató, hogy az általa megrendelt témával kapcsolatban nincsenek, vagy épp csak titkosított források állnak rendelkezésre? Vagy: van forrás, nem is egy, de egymásnak ellentmondó históriák? És ha kéznél van a keresett dokumentum, de sért bizonyos érdekeket, vajon ki szavatol a kutató biztonságáért?” – Olvasatomban ezekre és számos egyéb kérdésre keresték a választ a Magyar Tudományos Akadémia Bartók termében.

A legpesszimistább interpretációját a fenti kérdéseknek kétségkívül Molnár Dániel színháztörténész adta, aki a revü, az operett és varieté műfajok hazai irodalmát kutatja⁷. Az előadás konklúziója röviden és tömören: „A történeti megismerés határa gyakran ott van, ahol nem sérti egy-egy intézmény marketing érdekeit.” Szokatlanul őszinte és elgondolkodtató szavak ezek, főként annak tükrében, hogy a balett és a néptánc produkciókon kívül az operett, a revü, vagy épp a cirkuszi előadások dokumentumai kevésbé kutatott tárgynak számítanak. A történész első dolga, hogy elválassza egymástól a releváns információt a marketing célú irodalomtól, azonban a rendelkezésre álló forrásgyűjtemények elenyészőek – szó szerint, csak a digitalizálás menthetné meg őket, ha volna erre elegendő munkaerő. A kutató másik próbatétele a közgyűjtemények után a magángyűjteményekhez való hozzáférés feladata, melyet leggyakrabban a kölcsönös bizalmatlanság jellemez:

6 Bővebb információk: <http://tagg.org/mmmssp/fernando.html> – Utolsó megtekintés: 2019.04.30.

7 A témával kapcsolatban az olvasó figyelmébe ajánljuk Molnár Dániel színháztörténész, kurátor nemrég megjelent, *Vörös csillagok. A Rákosi-korszak szórakoztatóipara és a szocialista revük* című kötetét, valamint a kötet alapján szervezett azonos című kiállítást, amely az Országos Széchenyi Könyvtárban várja az érdeklődőket 2019. július 20-ig. Az elhangzott előadás címe: *Medveczky Ilona bugyija mint történeti forrás? A lesajnált zenés színházi műfajok és játszóhelyek kutatásának problémája Magyarországon*.

a kutató egy detektívhez hasonlóan abból indul ki, hogy „mindenki hazudik”, a hagyatékok gondozói pedig vagy bizalmas információkat őriznek, amelyeket még nem szívesen hoznak nyilvánosságra, vagy ha erről szó sincs, szívesebben bocsátják árverésre a gyűjteményt. A személyes hangvételű előadásból mindenki előtt világossá vált, hogy a viszonylag leértékelt szórakoztatói zenei produkciók kutatása, tehát épp azon műfajoké, amelyekre az adófizetők vélhetőleg a leginkább érdeklődnek, a legnehezebben feltárható műfajok közé tartozik. Bár nem hangzott el ilyen megállapítás a konferencián, józan paraszti ésszel is belátható, hogy a padlásokon porosodó (pl. Fényes Szabolcs és hasonló jelentőségű) hagyatékok feldolgozásához nem elég egy-egy hóbortos tudós, akik a tudományt költséges hobbiként űzve próbálják menteni a menthetőt, de előbb-utóbb szükség lesz nagyobb forrásbevonásokra, hiszen egy növekvő gazdaság növekvő kulturális termése a tudományos apparátus bővítését, nem pedig csökkentését igényli.

Némiképp árnyalta a helyzet drámaiságát, hogy az operett témájában két relevatív előadás is elhangzott. Heltai Gyöngyi⁸, a kanadai University of Alberta magyar vendégtanára a magyar operett kialakulásában szerepet játszó transznacionális, kozmopolita hatásokat vette górcső alá. A külhonban tartózkodó kutató hangfelvételének és diáinak alapján elmondható: az elemzés meggyőzően mutatja be az operett és a Broadway műfajok közötti kölcsönhatásokat, melyeket egy Budapest-New York közötti kulturális transzferként jellemezett.

A 2013-ban hungarikummá nyilvánított operett műfaj kibontakozásában meghatározó szerepet játszott Ben Blumenthal, a Fővárosi Operettszínház egykori bérelője, aki számára művészi szempontból a kozmopolita centrumok jelentették a mércét, és akinek itthon a konzervatív piaci ellenfelek nem csak jogi, de revolveres támadással is tudtára adták a keresztény értékek védelmét. Ennek ellenére megalakult a Fővárosi Színház Részvénytársaság, amelynek repertoárpolitikáját 1922–1926 között döntően a magyar-osztrák és francia operettek jelentették. Míg a legtöbb színház megélhetési gondokkal küszködött, a *Marinka*, a *táncosnő* és a többi előadás is rendre telt ház előtt került bemutatásra. A nagy szabású produkciók közül az amerikai ízléskultúrát tükröző revünek is nagy figyelmet szentelt Roboz Imre igazgató, aki Jack Haskell koreográfust és rendezőt is szerződtette, amely közvetlenül jelentősen hozzájárul az operett átmeneti bukásához. Haskell hazautazása előtt lekezelően nyilatkozott a magyar művészekről, az ezt követő sajtófelháborodás pedig odáig eszkalálódott, hogy Roboz hiába kért helyreigazítást a rendezőtől, a színház Broadway-irányú fordulata helyett a színház rossz gazdasági helyzetére való tekintettel végül varietére váltott.

8 Heltai Gyöngyi a kanadai University of Alberta vendégtanára. Kutatási területe a színház és társadalom kapcsolata 19–20. században: a zenés szórakoztatás műfajai és a politika, a nemzetépítés és a magyar zenés szórakoztató színház, továbbá az operett a szocialista korszakban. (Forrás: doktori.hu – Utolsó megtekintés: 2019.04.30.) Az elhangzott előadás címe: *Transznacionális hatások a Fővárosi Operettszínház korai korszakában (1921–1926)*.

Az „operett amerikanizálása” után a konferencián jelentős figyelem szentelődött az operett „militarizálására” is. Kékesi Kun Árpád⁹ egy korszakos jelentőségű szovjet operettet, Iszak Dunajevszkij *Szabad Szél* című Sztálin-díjas alkotását, illetve hazai bemutatásának történetét elemezte. Az államosított operettszínház vezetésének zeneesztétikai alapelve Kékesi Kun Árpád szavaival a következő logika mentén konstruálódott az '50-es évekre: „ha az operett az opera lánya, akkor a jazzopera az opera könnyűvérű leánya”. Ezzel szemben a szovjet operett vizsgatért a helyes útra, vagyis ezentúl az opera a dolgozó népet reprezentálja. Az optimizmus és haladás eszméjével beoltott marxista operett immáron nem csak megtúrt műfaj, de az állami apparátus része: a darabról írt korabeli recenziók USA-ellenes asszociációkról számolnak be, vagyis a kritikai irodalom egyértelműen a kulturális hidegháború kontextusában értelmezi a látottakat. A nagyoperettként meghirdetett, csaknem 2 órányi, a korábbinál lényegesen teltebb hangzású zenével ellátott darab erénye, hogy az alkotók, Pártos Géza és Nádasdy Ádám, a zene és szöveg egységére, a drámai elemek integrálására és a színészvezetés alaposágára törekedtek. De legalább ennyire fontos tény, hogy az olcsó humor és édeskés hangulat helyett a szovjet példamutatást, a sztárkultuszt helyett az ensemble-t (a cselekmény szempontjából azonos súlyú szereplőket) üdvözölték, a realista színház elveinek megfelelően pedig a primadonna, a bonviván és a szubrett helyét átengedték a kor új ideáltípusának, a hős, szerelmes partizánnak. Kékesi Kun Árpád emlékeztetett: míg korábban a görölköböl és boyokból álló tánckarok függetlenek voltak a cselekménytől, a szovjet operettben most már a nép táncol. (Kékesi Kun Árpád korrekt és tárgyilagos elemzését valószínűleg az tenné még izgalmasabbá, ha az általa is említett, 1999-ben Tasnádi Csaba nagy adag iróniával újrendezett *Szabad Szél* című kecskeméti rendezésére is reflektálna egy későbbi tanulmányában.)

Jákfalvi Magdolna¹⁰ még mélyebbre ásott a színháztörténetben: *A két szerelem* című bányász operettet vette célpontba, amely a fáma szerint Rákosi Mátyás kérésére íródott. A történet háttérben egy tragédia áll. 1952. december 16-án 28 bányászból 9-en jutottak ki élve a szuhakállói bányából, a többiek életüket vesz-

9 Kékesi Kun Árpád a Károli Gáspár Református Egyetem Színháztudományi Tanszékének docense, széleskörű és jelentős számú publikációs tevékenysége középpontjában a színikritikák, színháztudományi elemzések állnak, emellett négy nagy monográfiát is jegyez. Kutatási területe: a rendezői színház történeti és kortárs jelenségei; az operarendezés jelenkori tendenciái; Shakespeare drámáinak színpadi recepciótörténete. (Forrás: <http://www.kre.hu/btk/index.php/kekesi-kun-arpad> – Utolsó megtekintés: 2019.04.30.) Az elhangzott előadás címe: *Az operett militarizálása. A fővárosi Operettszínház 1950-es Szabad szél-bemutatójáról.*

10 Jákfalvi Magdolna a Színház- és Filmművészeti Egyetem egyetemi tanára, MTA Színháztudományi Bizottságának titkára, a MAB Művészeti Bizottságának társelnöke, a Theatron színházelméleti periodika szerkesztője. Főbb kutatási területe: a modern színháztudomány, a kortárs színházi formanyelvek, a színháztörténet-írás és drámatörténet. Az elhangzott előadás címe: *A színháztörténet hulladéka. A Két szerelem című bányászoperett (1954).*

tették. Jákfalvi Magdolna szerint a szocialista realizmus gender-kritikájának kiváló terepe ez az előadás, melynek célközönsége ráadásul a gyárak és bányák dolgozói voltak. Nem véletlen, hogy a darab alkotói fokozatosan ügyeltek a párbeszédnek nyelvi rétegeire: külön szótár készült a pesti szleng és a falusi nyelvhasználat közötti különbségek áthidalására, így a cselekményben megjelenő két társadalmi valóság, a bánya és a TSZ között közlekedő figurák a néző számára jól követhetőek. Fényes Szabolcs zenéjében is hasonló kettősség érhető tetten, verbunkosok és keringők váltják egymást a dalfüzérek sorában. A korabeli rendezés művészi értékeiről kevés közlés maradt fenn, a rendelkezésre álló források pedig nem a rendezőtől származnak. Ha pedig nincs sűgőpéldány, akkor csak a napi sajtóból lehet következtetni a darabra. Józan paraszti ésszel adódik itt ismét egy kérdés: vajon ha a napi sajtó nélkülözi a kritikai újságírást, és nem születnek esztétizáló reflexiók a zenés színi előadásokról, akkor mi tudható 100 év múlva az előadási gyakorlatokban megmutatkozó művészi értékről, és mi a közönségre, közéletre gyakorolt hatásról?

Ugyancsak a sajtóorgánumból reprodukálható mítoszok torzóiról számolt be Zipernovszky Kornél¹¹ jazz-szakíró is, aki olyan kiváló magyar tehetségek életpályáját kutatta, mint Mocsányi László és Lakos Tibor (nemzetközi szinten Two Jazzers-ként váltak ismertté), Zichy Tivadar vagy épp Seress Rezső, és akikkel kapcsolatban a forráskritika szempontjából nem csak hiteles adatok kerültek köztudatba. Az előadó szerint a szórakoztató zene századeleji történetét nem lehet kizárólag a magyar nyelvű sajtóból rekonstruálni, mivel a magyar muzsika a korabeli jazz export cikke, tehát legalább a német nyelvű irodalmat érdemes volna bevonni egy széleskörű interdiszciplináris kutatásba. Bár a 1919–1948 között a jazz Magyarországon elválaszthatatlan a populáris kultúra többi műfajától, a jazz a '30-as évektől kezdve szalonképessé vált és fokozatosan elvesztette lázadó, idegen, egzotikus jellegét. A kabaré, a swing, a revü, a mulatós, a cigányzene és a meseautós slágerek sokszínűen gazdag korszakának a második világháború vetett véget.

Az '50-es évek kétségkívül izgalmas zenetörténeti eseményeihez tartoznak a cigányzenekarokkal kapcsolatos hivatalos kultúrpolitikai intézkedések, amelyek ellentmondásokkal teli világába Riskó Kata¹² vezette be a hallgatóságot. A cigányzenekarok műsorának korszerűsítése ebben az időszakban nem a jazzre való nyi-

11 Zipernovszky Kornél jazz-szakíró, a Gramofon zenei magazin szerzője, a Jazztanulmányi Kutatócsoport alapítója és vezetője, jazz tematikájú folyóiratszámok és konferenciák szerkesztője, illetve szervezője, akivel a Wurlitzer rovatán belül 2018-ban nyomtatott és online változatban is jelent meg interjú *Hogyan gondolkodunk a jazzről?* címmel. Az elhangzott előadás címe: *Félbemaradt karrierok és mítoszok a korai magyar jazz történetében*.

12 Riskó Kata zenetörténész, az MTA Népzene- és Néptáncutató Osztály és Archivum tudományos segédmunkatársa. Kutatási területe: a magyar népzene, a magyar zenetörténet. Az elhangzott előadás címe: *A cigányzenekartól a népi zenekarig*.

tottságot jelentette, hanem a verbunkosok újrarahangszerelése. A nótaénekesek a Kodály-gyűjtésekből is emelnek be dalokat a repertoárjukba, s ezzel együtt elvárás, hogy a hagyományos cigányzenészeket hivatalosan népzeneészeknek kell hívni. A rádió államosítását követően megalakuló cigányzenekar műsorában az új magyar nóták korrekt megnevezése: „dalok népszínművekből”. A népdalok „erőltetése” mögött vélhetőleg az is szerepet játszott, hogy a városba költözött falusiak ízlésére, műveltségére is tekintettel kellett lenni. Az előadó 1951-ig mesélte el a cigányzenekarok kálváriáját, vagyis pontosan addig, amíg megalakult a Fővárosi Népi Zenekar.

Nem csak a cigányzene és a magyar nóta, illetve népdal egymástól elkülönítése jelentett problémát Magyarországon, de az autentikusként legitimált roma folkzene kutatása is. – Ezt a konklúziót már György Eszter¹³ előadásából szűrhattuk le magunknak, akinek elemzései alapján minimum három egymástól különböző narratíva egyidejű jelenlétébe pillanthatunk be. A romák régóta elvesztették a nyelvüket és ezzel együtt archaikus zenéjüket – nem tudjuk, milyen lehetett. Mások úgy gondolják, a beás és oláh autodidakta népzeneészek repertoárjából következtethetünk a romák népzenejére. De legalább ennyire erős az a kultúratudományos nézet is, miszerint a cigányoknak nincs saját zenéjük, mivel ők mindig csak „elcigányosítják” a talált népzénet, mivel a romák épp abban a leleményességben találják meg az otthonukat, hogy folyamatosan adaptálódnak.¹⁴

A többségi társadalom és a roma etnikum közötti kulturális transzferben három tényezőt kell kiemelni. A néprajzi gyűjtések során felhalmozódó roma folklórt, amely révén a téma minél többek számára kutatható válik. A szociális munkások, népművelők és cigány értelmiség szerepvállalását, amelynek köszönhetően az oláh és beás cigánytáncok elfogadottá, támogatottá válnak. A '80-as években már léteznek olyan zenekarok, amelyek cigány népzénet játszanak, mint pl. az Ando Drom, amelynek Franciaországban jelenik meg először lemeze, és csak a '90-es évektől Magyarországon. A roma kulturális mozgalom egyik kitörési pontja az 1987-es Kalyi Jag *Fekete tűz* című lemeze volt, amely egy addig széles körben ismeretlen zenei nyelvet reprezentált. Az autodidakta zenészek mellett egyre több virtuóz is kiemelkedik, főként az oláh cigányok közül (általában elmondható, hogy oláh kultúrfölény állt elő). Az 1990-es évektől kezdődően pedig az etnikai

13 György Eszter az ELTE BTK Atelier Interdiszciplináris Történeti Tanszékének tudományos munkatársa, kutatási területe: nagyvárosi szegregáció; a hibriditás, hibrid identitás; a magyarországi roma kisebbség városi kultúrája, identitása; a kisebbségi örökség, illetve a roma örökség. A konferencián elhangzott előadás témájában nem sokkal később György Eszter *A perifériától a gypsy craze-ig: hogyan lett az autentikus roma folkzenéből világzene?* címmel publikált is egy cikket a Qubit portálon, amely az itt csak felületesen említett problémákat társadalomtudományi mélységükben tárgyalja. (Lásd: <https://qubit.hu/2019/04/08/a-periferiatol-a-gypsy-craze-ig-hogyan-lett-az-autentikus-roma-folkzenebol-vilagzene> – Utolsó megtekintés: 2019.04.30.) Az elhangzott előadás címe: *Kié a cigányzene? Az autentikus rima zene magyarországi öröksége.*

14 Vö. Judit Okely: *The traveller gypsies*. Cambridge University Press, 1983.

marketing szempontból „gypsy-craze”-nek vagy „new old europa sound”-nak nevezett korszakról beszélhetünk. A különbözőség fetiszizálása különféle művészeti ágakon vonul végig. Ezek közül az előadó kiemelte a *Latcho Drom* című filmet, illetve a szerb Emir Kusturica alkotásait, melyek egyaránt a kelet-európai cigányzene aurájából kölcsönzik erejüket. A többségi társadalom és a zeneipar érdeklődése a folklór iránt azonban finoman szólva sem érdekmentes. Ennek emblematis példája az öcsödi Rostás Károly Huttyán esete, aki a népzene gyűjtők között afféle „sztárnak” számított, s a vele készített felvételekre még külföldön is felfigyeltek. Salamon András önálló dokumentumfilmet készített arról a szerzői jogutódlási küzdelemről, melyet Huttyán örökösei egy világzenét játszó nyugat-európai zenekarral vívtak – eredménytelenül.

Havas Ádám¹⁵ Zipernovszky Kornélhoz hasonlóan tagolta a jazz-zenei mező kialakulásának korszakait, amely ezek szerint alapvetően négy korszakból áll. Az első korszak, a jazz előtörténete nagyjából 1920-ig tart, ameddig a jazz a szórakoztató zene szerves része, vagyis nem önálló műfaj. A distinkciók a '20-as évek után jelennek meg erőteljesebben (jazzband, cigányzene, magyar nóta stb.), vagyis kezdetét veszi egyfajta jazzláz, amellyel szemben számos visszazsorítási kísérlet is történik. A háború utáni újratekzés a jazz számára is új azonosulási lehetőséget teremt, és ennek az emancipációs folyamatnak az eredménye, hogy a jazz egyre inkább elszakad a tánczenei kötöttségektől. Történik egy generációs váltás mind az előadók (az egykori cigányzenészek a társadalmi mobilitás eszközt is felfedezik a jazzban), mind a közönség körében. A '60-as években a jazz akademizálódik, önálló tanszéket, állami díjakat, klubhálózatokat hoznak létre, és ezzel együtt a szcéna fokozatosan polarizálódik. Ennek a műfajon belüli elkülönböztetésnek az egyik legfontosabb dokumentumára, az 1979-ben – mintegy nulladik számmal – megjelenő *Jazz Studium* című folyóiratra emlékeztetett az előadó, amelynek későbbi számai a kortárs jazz enciklopédiájaként nem csak a – hol nyomtatásban, hol szamizdatban terjedő – szakirodalmi hiányt pótolták, de egy sajátosan magyar hangvétellű, avantgárd jazz-kör teoretikus legitimációjában is aktív szerepet vállalt. Eklatáns példa erre a Szabados-szám (No.5), amelyben a totális művész karaktere immáron nem csupán a cigányzenétől és a kommerszionális szórakoztató zenétől különböztette meg magát, de a maga módján az angol-szász swing idiómától is. Szabados és tanítványai (Binder Károly, Grensó István, Dresch Mihály, Baló István, Kőszegi Imre és mások) felfogásában a blues és

15 Havas Ádám Kornél a Milestone Institute állandó munkatársa, a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia Doktori Iskolában szerzett PhD-fokozatot, kutatási területe a színházi mező genezise és struktúrája Magyarországon (1837-1914), valamint a budapesti kortárs jazz szcéna. Az elhangzott előadás címe: *A szabad improvizációs zene és a free jazz reprezentációja a Jazz Studium folyóiratban (1979–1990). Adalékok a jazz-zenei mező társadalmi genealógiájához.*

a swing aritmetikusan viszonyul a ritmikához, noha a nyugati zenei tradíció magas művészeti elve szerint egy darab ritmusát a dramaturgiai szerveződés organikus fejlődése hozza létre. Szabados egyik legfontosabb esztétikai elve éppen ezért a *parlando rubato*, amelynek akcentusát a magyar nyelvnek kell meghatározni, nem pedig az idegen országok nemzetközi híró előadóinak utánzása.

Hosszú út vezetett el az epigonságból való kivergődésig, derült ki Ignác Ádám előadásából, amely a magyarországi „másoló zenekarok” történetét mesélte el nem kevés iróniával. Hiszen hogyan is lehetne akadémikus komolysággal beszélni akkor, amikor a háttérben egy Beatles-dalt játszó magyar zenekar (Koltai-Papp Együttes) tagjai között egy élő, „gitározó” majom is szerepel a színpadon? De nem csak ez csalhat mosolyt a kutató arcára – ha összevetjük az 1950-es és '60-as évek szerzői jogi szabályozását a mai helyzettel, azt mondhatjuk, hogy a kisajátítás-átörökítés folyamatában a vasfüggönyön túlról szinte bármit el lehetett lopni. A kérdés azonban mégsem etikai szempontból érdekes, sokkal inkább esztétikai szempontból: hogyan történik a múltbéli vagy épp jelenkori zenei produkciók művészi kisajátítása? Szemere Anna és Ignác Ádám különböző módszerekkel, más és más szempontokból adtak válaszokat a kérdésre.

Szemere Anna szerint viszonylag jól elkülöníthető sajátosságok figyelhetők meg a zenei múltidézés gyakorlatában, melyek az általa ismertetett kategóriák szerint: a főhajtás (pl. emlékkoncert, egy dal vagy lemez dedikálása a szellemi elődnek); az egyszeri identitás artikulációja (az előadó tehetségének felmutatása a tisztelt előd művének reprodukálásával); a lokalizálás és hibridizáció (térben és/vagy időben távoli zenei munkásság elsajátítása, lefordítása, helyi viszonyok közé helyezése); valamint a paródia és szubverzió (amikor az eredeti mű szándékainak legtágabb újraértelmezése történik). A zenei nosztalgia – reflektált vagy épp restauratív: mindegy – mindezek ellenére paradox jelenségnek tűnik. Simon Reynolds¹⁶ szavaival „a retrokultúra tönkreteszi a pop zenét”, mivel elfojtja a jövőorientált progressziót a zenekultúrában, másfelől egyenesen kiradírozza a popzene jelenét. Ennek a folyamatnak kiváló példája a nekromarketing, amelynek üzleti mottója Szemere Anna elmondása szerint így summázható: „a legnagyobb üzleti húzás, ha meghal az előadó.” A holtak és élők egyidejű jelenlétének tökéletes szimbóluma az a 2012-es koncert, amelyen a bandaháborúk során meggyilkolt rapper, Tupac Amaru Shakur (művésznevén 2Pac) hologrammos újjáélesztésének köszönhetően

16 Simon Reynolds-zal, korunk egyik legnagyobb hatású zenei újságírójával, Rónai András, korunk egyik legtájékozottabb magyar zenei újságírója készített interjút 2017-ben, amely a Recorder oldalán „Többen nézik a fiam Youtube-videóit, mint az én blogomat” címmel jelent. A populáris zenei műfajok progresszív diverzitásával kapcsolatban ajánljuk még: Rónai András *Esküszünk, nem mi találtuk ki!* című írását: <https://www.origo.hu/kultura/20131012-zenei-mufajok-core-poszt-shoegaze-witch-house.html> – Utolsó megtekintés: 2019.04.30.

egyszerre állhatott és énekelhetett a színpadon a jelen és a múlt: Snoop Dogg és 2Pac. A zene tehát a mnemotechnika eszköze, s mint ilyen a kollektív tudattalan része, amely azt is jelenti, hogy a múlt felidézésével és újraértelmezésével egyfajta szellemi, emocionális átjárót lehet építeni a különböző generációk között. Szemere Anna és Rónai András készülő közös monográfiájának tétje éppen ez: Palya Bea Gryllus Samu produceri és hangszerelői támogatásával 2010-ben megjelent „Én leszek a játékszered” című koncept lemez dalainak elemzésével arra mutatnak rá, hogy Palya Bea reflektált módon egy popfeminista diskurzus alapjait vetette meg, amely a magyar könnyűzenetörténetben megjelenő női világtapasztalatok közvetítésére jött létre. Rónai András, Szemere Anna szerzőtársa a témához kapcsolódó előadásában a művészi kifejezés esztétikájával kapcsolatos lehetséges buktatókra hívta fel a figyelmet, példaként említve a rasszista gyökerű „ska” műfajt, amely Magyarországon például teljesen mentes az ilyen ideológiai felhangoktól szemben az angolszász elődökkel. A kifejezés problematikájának tétje a feminista diskurzus szempontjából úgysis megfogalmazható: vajon csak mi látjuk/halljuk bele egy feminista diskurzus elemeit az adott produkciókba, vagy azok valóban immanens részét képezik a produkcióknak? Palya Bea említett lemeze kapcsán Rónai egyértelműen ez utóbbi mellett érvelt.

A fentiek értelmében tehát elmondható, hogy a retrokultúra egyre szélesebb körű és egyre reflektáltabb kibontakozása fölülírja az ifjúsági zene és a felnőttek zenéjének, az ellenkultúra és a mainstream (vagy hivatalosan támogatott kultúra) 20. századi opozícióját. Ignác Ádám a szovjet dalok, a rock and roll és a beat zene magyarországi adaptációjával kapcsolatban konkrét példákon keresztül mutatta be a kisajátítás-átörökítés stációit. Ennek történeti háttéréről röviden elmondható, hogy a klasszikus zenei művek is „nyitott művek” voltak, és csak fokozatosan csökkent az előadó társszerzői szerepe a művek előadása során, amelyet a rock, illetve a jazz műfajok szerzői és előadói követeltek elsőként vissza. Ugyanakkor a hangrögzítés korában a könnyűzenében megjelent egy új minőség, nevezetesen az ismertté váló felvétel hangszerelése, hangzási sajátossága, amire a szórakoztató zenei szakma, vagyis „vendéglátó” műfajok képviselői viszonylag későn reagáltak. A világhírű *Rock Around The Clock* című sláger éppen ezért nem a dal eredeti rock and roll hangzásvilágában vált ismertté Magyarországon, hanem egy '30-as éveket idéző hangszereléssel, *Rock lett a divat* fordításban. Miközben a rock and roll meghódította a nyugati világot, Magyarországon még a '30-as, '40-es évek restaurációja zajlott, vagyis a jazz ízlésesen épphogy megengedetté vált. A Koltai-Papp Együttes az első ismert példája annak, hogy egy zenekar az eredeti hangzásból, hangszerelésből indul ki, és ez az új igény később a '70-es években már az Emerson Lake and Palmer szintű hangzások túpontos imitálásig fejlődik.

A nyugati zenekarok másolása azonban közvetett módon mégis közre játszik abban, hogy az ifjúsági kultúrában gyökerező populáris zene „felnőtté váljon” – ez már Radnai Dániel¹⁷ olvasata. A fiatal irodalmár a magyar rocktörténet koncept lemezeinek bemutatásával azt az új zenével kapcsolatos magatartásformát kívánta hangsúlyozni, amelyet „tudatos zenehallgatásnak” nevezett. Az Omega: *Szvit 1–6.*, az Illés: *Boldogváros*, a P. Mobil: *Honfoglalás*, a Fonográf: *FG-4* c. lemezek új távlatokat nyitottak a populáris zene komolyságát és tematikáját illetően, s mindez a szcénán kívüli kooperációkhoz, alkotóműhelyek létrejöttéhez vezetett. Varga Luca¹⁸ ennek a hol gyümölcsöző, hol pedig az állam által erősen korlátozott együttműködésnek a történetét, a rock színház kialakulásának, diadalútjának és hanyatlásának korszakait vizsgálta. A pártállami ellenőrzés és a protest songok viszonyát elemezte K. Horváth Zsolt¹⁹, aki a KISZ égisze alatt támogatott haladó szellemiségű beat zene, vagyis a „polbeat” esztétikai és társadalmi összefüggéseire hívta fel a figyelmet. Az amatőr zenészek alkotta „városi népzene” és a munkás dalok közötti párhuzamokból, a háború ellenes szenvedéllyel és a szocialista propagandával való azonosulásból születő polbeat korszaka lezárult, ősfarmája, a protest song mint műfaj azonban potenciális ma is létezik.

A könnyűzene és a politikai tartalom találkozását a cenzúrával Havasréti József²⁰ szerint kiválóan jellemzi a P. Mobil zenekar, amelynek mítoszát a mai napig az anti-kommunizmus táplálja. A magyar rock zene történetében nem egyedüli narratíva, hogy egy zenekar vagy épp zenész a rendszer áldozataként definiálódik, ugyanakkor a P. Mobil zenekar jelenkori aktivitása annyiban árnyalja a történelmi áldozat-szerepet, hogy momentán inkább haszonélvezői a nemzeti rock szcénának. A politikai értelemben szélső jobbra tolódott Suszter Lóránd az 1984-ben

-
- 17 Radnai Dániel a PTE BTK Klasszikus és Irodalomtörténeti és Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék hallgatója, írásai egyebek mellett a hashtagmagazin.net oldalon olvashatók. Érdeklődési területe a populáris zenekultúra irodalomtudományi szempontú tárgyalása. Az elhangzott előadás címe: *Kísérletek az ifjúsági kultúra esztétizálására. Az 1970-es évek magyar koncepció-albumai.*
- 18 Varga Luca az ELTE Atelier Európai Historiográfia és Társadalomtudományok doktori iskolájában szerzett abszolutóriumot. Kutatási területe a színház és ifjúság kultúrpolitikai problémája a Kádár-rendszerben, a beat- és a rockzenét alkalmazó zenés színház az 1960/1970-es években, az Olasz Kommunista Párt színházpolitikája, valamint a KISZ és az Olasz Kommunista Ifjúsági Szövetség kapcsolatai. Az elhangzott előadás címe: *„Tánczenénk ha gyors, ha lassú, számukra csak fület bántó zaj.” A kultúráirányítás és a rockzene viszonya a zenés színházi vonatkozásban (1959–1976).*
- 19 K. Horváth Zsolt: társadalomtörténész, kritikus, az ELTE BTK Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet adjunktusa, a Mérei Ferenc Szakkollégium társalapítója és jelenlegi vezetője. Kutatási területe a kulturális formák és gyakorlatok társadalomtörténete a 20. századi Magyarországon és Európában. (Forrás: /www.prae.hu/userid/10581/ – Utolsó megtekintés: 2019.04.30.) Az elhangzott előadás címe: *Mi a pol-beat? Protest songok az alulról szerveződés és a pártállami ellenőrzés között.*
- 20 Havasréti József Artisjus Irodalmi- és Déry-díjas író, kritikus, a PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékének oktatója. Kutatási területei: a magyar neoavantgárd kultúra, szubkultúra-kutatás, a populáris zene műfajai. Oktatói munkája mellett irodalmi és művészeti kritikákat, tanulmányokat ír. Az elhangzott előadás címe: *Megjegyzések a magyar pop-rock kulturális emlékezetéhez.*

betiltott (később az eredeti Nagy-Magyarország alakú gitárt ábrázoló borítóval megjelent) *Honfoglalás* című lemezről saját FB-oldalán Havasréti József elmondása szerint úgy nyilatkozott, hogy ha ez a lemez a maga idejében megjelenhetett volna, „akkor nem lettek volna olyan kamubandák, mint a Piramis, a Karthago, Edda stb., talán még az István a király sem”. Zenetudományos szempontból az esetnek minimum két konklúziója van. Az egyik arra világít rá, hogy a populáris zene történetében Magyarországon a '90-es évek utáni új trendek között a retrokultúra sajátos szubkultúrája is kialakul: a történelmi okokból ki nem adott lemezek kiadása, a történelmi okokból be nem mutatott dalok újrafelhasználása, amelynek saját közönsége és intézményrendszere van. Zeneesztétikai szempontból ugyanakkor kifogásolható a nemzeti rock zenei matériája, amelynek korántsem a magyar parasztzene, vagy a Kárpát-medencei zenei motívumvilág képezi alapját, vagyis a nemzeti rock zene legtöbb reprezentánsa elsősorban külsőségeiben és politikai színezetét tekintve mondható nemzetinek, míg zenei szókincsében a kommerciális, nemzetközi rock/punk elemeit ismétlik meg.

Szőnyi Tamás²¹ kutatásai egy rendkívül intim témát érintettek, nevezetesen a könnyűzenei koncertekről, illetve előadókról szóló állambiztonsági jelentéseket. A zenetörténet egy sajátos dimenziója tárulhat fel az utókor előtt, amióta a jelentések hozzáférhetővé váltak. Szőnyi Tamás előadása a szignalizáció gyakorlatába vezette be a hallgatóságot. De mit jelent a szignalizáció? Az Állambiztonsági Értelmezői Szótár szerint: „a megelőzés és a büntetőeljárás kívüli differenciált felelősségre vonás módszere. A társadalomellenes tevékenységről jelzésadás az illetékes pártállami, társadalmi, gazdasági szervnek (szervezetnek).” A szignalizálás téje tehát a belső, államellenes tevékenységek, az ideológiai diverziók nyomon követése. A szignalizációs példák követéséből kiderült, hogy nem csak írásban, de szóban is történtek szignalizálások (pl. művházigazgatókhoz). A jelentések nyomán az esetek egészen a Belügyminisztérium Állambiztonsági miniszteréig eskalálódhattak, s ez együtt járhatott az ORI döntéshozóinak befolyásolásával, vagy épp a koncertek repertoárjának folyamatos nyomon követésével. Ennek ellenére is történtek váratlan események, amelyre érzékletes példaként az előadó azt a Petőfi Csarnokban adott Drahdwaberl koncertet elevenítette fel, amely során az előadók a műfallosszal imitált aktus közben csirkét kopasztottak, majd darabjait a közönség közé dobták.

21 Szőnyi Tamás újságíró, a Nyilván tartottak – Titkos szolgák a magyar rock körül 1960–1990, valamint a Titkos írás I-II. – Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet című nagyszabású kultúrtörténeti munkák szerzője. Az elhangzott előadás címe: „Szignalizálunk”. *Állambiztonsági beavatkozás a zenei életbe*.

Mary N. Taylor²² amerikai kutató résztvevői megfigyelésen, illetve interjúk alapján írott kultúrszociológiai előadása a magyarországi táncházmozgalom közösségi tereit vizsgálta a '70-es évektől kezdve napjainkig. Az amerikai kutató a néptáncmozgalom kapcsán arra volt kíváncsi, hogy milyen volt részt venni benne, kik támogatták, és milyen társadalmi relációk alakultak ki régen és ma. A Magyar Hagyományok Archívumában, valamint terepmunkán Erdélyben és Magyarországon egyaránt kutató tudós konklúziója szerint a 2002-es választások idejében sokan elhagyták a táncházmozgalmat az egyre nagyobb számban beszivárgó pártpolitikai hangok miatt, ami a korábbi, 1994-es tapasztalataikhoz képest változást jelentett, mivel akkoriban még a táncházi közösségeket nem lehetett jobb- vagy baloldalinak tekinteni. A kétezres évektől a kutató forrásai, interjúi és tapasztalatai szerint a táncházak névlegesen jobboldali tagjai „megtisztították” a névlegesen baloldaliaktól a közösséget, így a népi kultúra újraéledését elősegítő mozgalom mára az antikommunista, antiliberális, visszacsatolás-párti etnikai körök sajátjává vált. Mary N. Taylor forrásait, módszertanát, illetve kutatásainak részletes eredményeit nem ismerve nehéz megerősíteni vagy épp cáfolni az elhangzottakat – alighanem ezért sem alakult ki vita a konferencián, amely mint a legtöbb tudományos tanácskozás alapvetően konfliktuskerülő volt. Ettől függetlenül Mary N. Taylor diagnózisa igazságtartalmától függetlenül maga is a zenetörténet részévé válik, mégpedig egy nagy képzeletbeli enciklopédia azon fejezetének részévé, amely arról szól majd, hogyan láttak bennünket, Magyarországon élőket nyugatról, egészen pontosan New Yorkból. Releváns szempont ez számunkra? Azt gondolom, igen, akárcsak a fentiekben röviden ismertetett valamennyi elemzés, melyek a témák ösztársadalmi súlyához méltó komolysággal tették tudományos vizsgálódás tárgyává a populáris zene különböző szegmenseit. A várhatóan 2020-ban megjelenő konferenciakiadvány kétségkívül izgalmas látteleletét adja majd a kutatócsoport 21. századi nézőpontjainak, így ennek a könyvnek ott lesz a helye a polcokon a magyar zenetörténetírás legfontosabb dokumentumai között.

22 Mary N. Taylor a City University of New York kutatója, jelenlegi kutatási témája a magyarországi erkölcspolitika és a néptáncművelés összefüggései [The Aesthetic Nation; Folk Dance, Populism and the Ethical Politics of Citizenship in Hungary]. (Forrás: <https://pcp.gc.cuny.edu/people/> – Utolsó megtekintés: 2019.04.30.) Az elhangzott előadás címe: *A táncház közösségi terei az 1970-es és 1980-as években – a jelen perspektívájából.*

Falusi Márton

Zsolozsma

vállalnád-e a megszólított hálátlan
szerepét versben és történelemben
azon a titokzatos éjen vetetnél-e
hozzávalókat felfortyant szentfazekakba
bakancsot csomózok lemegek vétkezni
hátha betoppannak hozzátartozóim
szegények a temetőben miért szegények
egyszer születünk és egyszer halunk
a többi körkörösén ismétlődik
anyám visszérgyanús inkásagörcse
apám refluxos krákogása én sem
maradnék adósa utódaimnak
akik benned sem fognak megfoganni
pedig elképzeltük hogyan püfölnék
a te gyerekeid a mi gyerekeinket
zsolozsmához gyűlt zöld szerzetesek
a kihajtott kapucnifedelű kukák
rúgásomtól jobblétre szenderülne
képmutató beltartalmuk csurig tömték
őket transzformersszal hagymahéjjal
együtt vagyunk-e még mondd együtt vagyunk-e
azon a rejtelmes éjen miként ezen is
becsomagolva ajándékkosarába
átkötve neonfüzérsorával
házirendünk szerint én következem
hogy behúzzam a szelektíveket
kiimádkozván magukat görögnek
törött macskakőburkolatokon
megfogalmazható-e mondd az a kérdés
amire eleve nem tudjuk a választ
olyan csak lity-löty filmekben hangzik el
hogy nincs jövőnk hát kiknek van jövőjük
neked se volt férjjel és két gyerekkel

Falusi Márton 1983, Budapest. Bella István- és József Attila-díjas költő, szerkesztő, 2007-ben végzett az ELTE jogi karán. A *Hitel* szerkesztője, az MMA MMKI tudományos főmunkatársa. Legutóbbi kötete: *Kultúra arisztokrácia nélkül?* (2019, esszék).

találkoztunk aztán elváltak útjaink
 buszfékútravalót kötöttél talpamra
 mielőtt átkeltem naphosszon utcaszélen
 vagy átgázoltam bele se mersz gondolni
 műanyagtányérok ételmaradékok
 tülekednek az éjféli misére
 nemhogy ülő-, állóhely alig akad
 bepréselődöm a mobilkijelzők
 felvételeibe fénycsóvák pásztáznak
 az Úr kikapcsolt telefonjaként
 hívásokat sem fogadok a persely
 el sem jut hozzám turisták lökdösnek
 felebarátilag ministránsokat
 nem adakozik felháborodik a köz
 akadozik a nyelv a közvilágítás
 megspórolt ötszáz forintom fejében
 beengednek egy sötét bulihelyre
 éppannyian tombolnak mint az imént
 tiara helyett fülhallgató s az oltár
 bakelitkorongos szentségimádása
 fiadról küldesz fotót tizenhatodik
 születésnapját ünneplitek szelíd
 tiszta tekintete csillagszórón tör át
 mint egy ősi ikon ilyen idősen áll
 legközelebb Istenhez az ember
 sosem szorítottunk kezét mégis hiányzik
 akárcsak te tárcsázod a számát
 fölveszi kiszűrődik szabadkozása
 amiért nem írta meg a törileckét
 mondd őrizi-e szemvillanásomat
 bárki a múltból velem töltekezett
 be ugyanaz a kor anno Domini
 és aki a létet alkotá hogy hajdan
 testünk alkatát a Szűznek méhiből
 magára testvérként voná azóta
 mutatkozik-e felső nyelvrétegű
 foghegyről való beszédünkben hazáig
 lerúgom a kerítéspárkányon hagyott
 ötdekás keverték piciny tornyocskáit

Nagy Zsuka

pszeudo

Hogy már senki nem fogja azt mondani nekem,
hogy édesanyám, ez nagyon fáj.
nem tudok aludni miatta, aztán nem tudok felkelni sem,
nem tudom tőle rendesen megmosni a fogam,
nem vasalok, nem pakolom el a ruháimat,
nem megyek el szemészetre, ortopédiára,
és semmiféle gyógyászt nem keresek fel.
sokszor csak ülök, és gondolkodom,
mit történhetett, mi nem volt,
aminek nagyon kellett volna lennie.

A szerelmeim sem voltak igaziak,
de leginkább magamat tagadom meg,
mit ér vádaskodni már,
az életem hibája én vagyok.
hová tűnnek a kiszeretők.
hová tűnik el a szerelem.
nem képes maradni egy helyen.

Mióta tudom, senki nem fogja mondani nekem,
hogy édesanyám, nem tudom, hogy vagyok jelen,
valaki csinál helyettem,
nem tudom, ki az, és nem tudom, minek
és minden másodpercem hamis, minden tettem
hiábavaló.

tájélmény

Azt a morzsát a kagylóból,
nem töröltem le,
mert eszembe jutott
az arcodon az az anyajegy.

nem akarom, hogy vége
legyen a télnek.

ahogy nő szemben a házon
a borostyán, eszembe jut
a mellkasod, a téli fákat
is akarom, borostád,
nyírt szakállad mind,
sokszorozva vagy,

hófelhők jönnek, és a varjak
mennek az erdőbe vissza.
olyan egyértelmű minden,
mint ez a végtelen hófehér.
nem állok fel az ablaktól többé.

szóval, rád látok az ablakomból,
tűzfalon borostyán vagy,
kagylóban kicsi morzsa,
és sok lombtalan fakorona.

hogyan lesz ezután, nem érdekel,
csak ne múljon el ez a tél,
a tavasz nem hasonlítana rád.

heg

Pici firka volt a hátán,
 apró, halvány satír, amit
 papírra írunk, hogy megnézzük,
 fog-e a filc. a nyaka alatt kicsikét
 balra, majdnem a lapockánál.
 a felsők pont eltakarták,
 ha fedetlen volt, akkor látszott csak.
 szerettem nézni csak úgy,
 elvárásolt, mint a tetőn az égen a minden,
 mikor felszöktünk a kilencedik emeletes tetejére.
 az anyajegyeit gondolatban sokszor összeköttem
 (csillagrendszernek).
 egyszer igaziból összehúztam őket.
 ('csiklandoz', 'ne mozogj')
 feszített vászon volt, hús meg bőr, rajzoltam
 mindent, a nyakára a karjaira.
 megfordult, és kivette a kezemből a tollat,
 megcsókolt, és összefirkálta a hasamat,
 azt mondta, 'örvény', magához szorított,
 szerettem annak a szappannak az illatát,
 amit ilyenkor használt.
 tél volt, és villogott a tévé fénye ránk,
 szerettem nézni csak úgy,
 azt az alig látható apró, kis heget.

Korlátok és kereszték 3.

Nagy Márta Júlia

Lázár feltámadása

Ugyanott. A szentély csontig kopaszodva,
 Liliomkehely nincs, csak madárjaj.
 Még egy kékszemű tigris nem csaphat le
 A palatetőkről, már itt vagyunk a Vízöntő havában.
 A szentély egy liget. Türkizkék fákkal benőtt hegy,
 Jégmadarakkal, angyali hangon koppanó szárnyakkal
 A vastól és acéltól szikrázó földön.
 Mindez nélkülem. Bíztram mindenkiben,
 Aki nem kérdezett, csak kínált; a némák tudtak
 Elég jók lenni hozzám akkoriban.
 A szentély egy medencecsont, bőr és hús nélkül immár,
 De úgy hajoltam rá, mint a sültekkal megrakott tálra, mert
 A *lelkem mélyén buta vagyok*, sokáig tartott, míg rájöttem,
 Kékszemű tigris nincs, csak tigrisliliom, rikító volt igazából,
 Nem hófehér. És mindig (*mindig!*) az ilyen néma csöndekben
 Lapul egy furcsa, nagytestű állat, selymes bundával
 És aranyszínű szemmel, napnyugta félfálma
 Forog benne, hogy elaludj, és harc nélkül
 Csaphasson le rád, kábulj el, míg megdézsmál,
 Mert minden méltóságteljes, szent fenevad
 Úgy eszik, mint egy disznó.
 (*Márta alszik, szuszog, láthatóan kimerült; néha felnyög, rosszat álmodik*)
 Talán ma már nem megyek sehová.
 Sőt lehet, hogy soha többet sehová.
 Minek is menni bárhová?
 Mindenütt ugyanott van.
Időközben zizegni kezd a fű a másik féltekén.
Hölgyeim és uraim, máshol januárban nyár van.
Ha ez lehetséges, ugyan miért kellene maguknak
Gyászolni? Csak képzeljék azt, hogy délen vannak,
Minek maguknak ez a taknyos-ködös észak?
Talán csavarják fel a fűtést, ha úgy könnyebb.

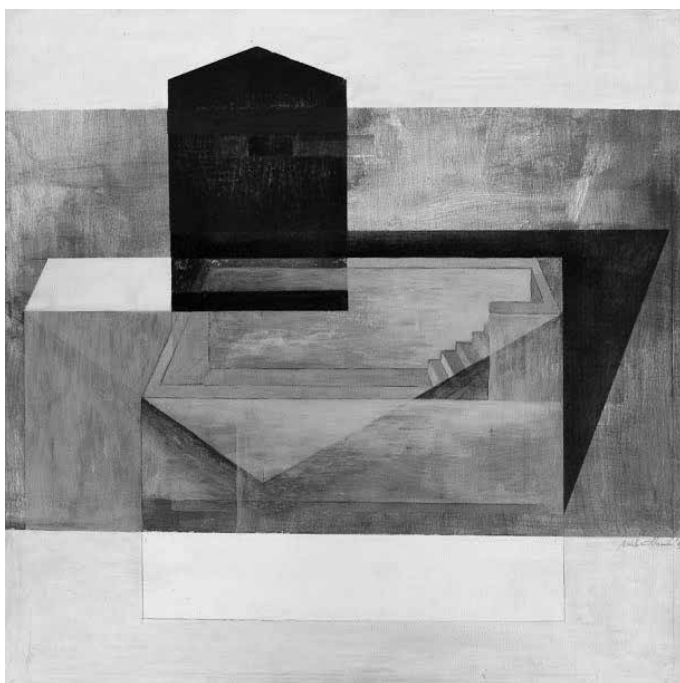
Nagy Márta Júlia 1982-ben született Debrecenben, jelenleg Budapesten él. Az ELTE BTK-n tanult magyar és összehasonlító irodalomtudomány szakon. Verseit többek között a Jelenkor, Holmi, a Műút, a Tiszatáj, az Alföld és az Élet és Irodalom közölték. Kötete: *Ophélie a kádban* (JAK–Prae.hu, 2014). 2017-ben Móricz Zsigmond-ösztöndíjat kapott.

(Lázár hörgése hallatszik a másik szobából)
 Feltámadunk. Becsali minden talmi díszlet,
 Ugratjuk velük a könnyen hívőket,
 De halásszuk a keményfejűeket, kérges szívűeket,
 Ahogy szép nőnek csakis szörnyeteg kell:
 Csak akkor lesz boldog, ha szelídíthet.
 És ki nem unná rá a megjuhászodottra?
 Feltámadunk. Néha márciusban, néha áprilisban,
 Néha biciklizünk kint a kertvárosban,
 Szúnyograjokat őrzünk lankadatlan,
 Szakadt papucsot cserélünk újra:
 Ha elengednek minket, kimegyünk a strandra.
 Feltámadunk. Dagadó szatyrokkal térünk haza,
 Salátakupacokat halmozunk az asztalra,
 És vastag hússzeletekkel körítjük.
 Feltámadunk, ahogy a jégkérges utca alján
 Gomolyog a tavasz, még csak füst
 És töredékpercekkel több világosság,
 Még csak a szemét csúcsa a hó alatt,
 De ebből tudjuk, feltámadunk.
 Grillezünk, úszunk, berúgunk a sárga földig,
 Szívkamránk malmait sunyi szajhák őrlik,
 És tündérek melléből vájunk ki szívet zálogul –
 Nekik úgyis marad még belőle.
 Így lesz ez mindig, nem is lehet máshogy,
 Szerelmünk arca vas vagy kongó bádóg,
 De ez tölt meg minket meleggel, erővel,
 Hússal, vérrel, érrel, csonttal és velővel,
 Hogy feltámadjunk, és ugyanúgy ne legyen
 értelmünk, mint előtte.

Az ereszről pöttömnyi angyal könnye csobban,
 Százezer boszorkány mosdik a patakban,
 Mohán törölköznek, harmat lóg fülükről,
 Málló vakolatot kaparnak a csöndről.

A falu bolondja imádkozik

Mintha veszett kutya harapott volna meg,
 félek, Isten szúrós szemmel méreget,
 szavaim kiapadóban, a távol,
 nem tudom, világlik, világol,
 néha elhiszem, néha azt hiszem,
 angyalok és ördögök nyelvén is beszéltem,
 pedig csak állítok, pedig csak tagadok,
 nem voltam, nem leszek, nem tudok, nem vagyok,
 annyi darabra cincáltam szét magam,
 és talán még aztán többször összevarrtam,
 nem tudom, mi vagyok, hol van a határom,
 mi volt az ébrenlét és mi volt az álom,
 didergek, könyörgök, elvonszolom magam
 oda, ahol nincs lesz és volt lesz és nem van,
 ami én vagyok, az magam felett lebeg,
 nem kell bizonygatnom, hogy csakazértis legyek,
 ha forró, lágy homokban talajt érne a lábam,
 elhinném, hogy engem, magam megtaláltam.

Úszóház-medence, 2009. (vegyes technika)

Gyukics Gábor

újságot olvasás helyett

ránézett
és arcán keresztül látta
mi történik a háta mögött
ablakká vált a lány szeme
tükre semmi biztatót nem mutat

eltűnt jelen

mások arcáért irigyellek
nem másik emberért
de látom
azok az arcok is meguntak
az eső esett egyedül
egy cseppet utánad

ma hol alszol
ha mindegyik végleg eltűnik
híd alatt
parki padon
ha hagynak
onnan
nézed az arcokat
de egyet sem ismersz fel
pedig (bár)
már mind láttad anno

Gyukics Gábor 1958, Budapest. Költő, műfordító, a Szépírók Társasága és a Magyar Műfordítók Egyesülete tagja. A magyarországi Open Reading (nyitott versfelolvasó) és a dzsesszköltészeti estek meghonosítója. Angol és magyar nyelven egyaránt publikál. Jelenleg Szegeden él. Legutóbbi kötete: *Végigtapint*, 2018 (versek).

Oláh András

arcodat viszem

már rég felöltöztél a halálhoz és itt
hagytad nekünk az otthontalan álmokat
az emlékezetből kikoptatott napok
ott gurulnak az októberi szél
pofozta falevelek között
– már más dimenzióban vacogunk:
én az időre gondolok ami nincs többé
ami hajítófát sem ér nélküled...
nézem a szemedben virágzó éjszakát
és reménykedem hogy találsz valamit
amiért még érdemes... s tudnod kell:
arcodat viszem ha elmegyek

alvajáró

még hozom a statisztikai átlagot:
a kávé két cukorral iszom
a pulóverem könyökben megnyúlt
fejgörcs kínoz ha front van
s alvajáróként élem napjaim
mióta nem kulcsolódik rám az életed...
most egyvonalban vagy velem
nem kötsz belém
pedig tudom mennyi
mérget szórt közénk a megszokás
már nem érdekelnek a trópusi virágok
hosszúra nyúló árnyai
sem a kettétört remény
este pedig elalszom – nélküled...

Oláh András 1959-ben született Hajdúnánáson. Ratkó József- és Ady Endre-díjas költő, drámaíró. Mátészalkán él. Legutóbbi kötete: *Visszafelé* (versek, 2019.)

játszótereink

egy játszótér szögletén
 ahol behúzott nyakú fák
 nyöszörögtek a szélben
 arcod levélerezetén
 botladoztak ujjaim
 a fűszálak testednek feszültek
 s amikor tekinteted szemaforja
 végre zöldre váltott
 egymásba kóstoltunk mohón

Kis házas Madonna (2014), vegyes technika.

Sütő Csaba András

földfogyatkozás

hozz be a szobába
a maroknyi fénnyel
némi illatot
a lusta lélek izzasztása

behúzott sötétítőfüggönyök
redőnyök leengedve
vájat tarvágás marás
tarack és szik ellenében

oly régóta nem lakik itt
jóllehet év évre hajt
a felismerés súlya nagy
kerülete térfogata emberes

az erő amit bevetni
kénytelen
testén kívül rekedt

nincs csak egy szerv
működik funkcionál
életben tart
a szívnek háza van
alakja a holdnak
a vérnek színe
útja ömlése csobogása
pumpál nyomja körbe
cserepesre szárad
a sebet hizlaló
parton a vérpala

Sütő Csaba András 1979-ben született Győrben. A Szigetközben, Nagybjacson él. Költő, az Ambroozia folyóirat szerkesztője. Legutóbbi kötete: AURA (Tipp Cult, 2013). A Fiala Írók Szövetsége, a Hermaion Irodalmi Társaság, a Magyar Írószövetség tagja. Díjai, elismerései: Móricz Zsigmond Irodalmi ösztöndíj (2008); Lilla-díj (2015); NKA alkotói ösztöndíj (2016, 2018).

a szív háza üres
 a feeling az erekből elszökött
 és elköltöztek a kamrából
 a pitvarokból megpattant
 egy közelebből meg nem határozható napon

tudni hová ment
 felkereshetnéd
 ülni egymás mellett a parton
 nézni a semmit
 azt a mérhetetlent
 ahol mindennek lennie
 és maradnia kellett volna
 nem szökni
 megülni szemében
 a délután sápadásával
 a reggel szalmaszárait
 orsóra csévélni
 letenni hagyni
 ott ahová rakta

az erő függő térhígító végtelen

nézzük átszítál rajtunk a hideg téli fény
 kivásárolt földek részeiben
 földfogyatkozás

lehet még ha vége szakad és végleg felszívódunk

egy otthonát keretező pók lazára ejtett rácsain
 a tó jegén a nádasban két betontábla között
 a kesére száradt szénabálákból
 a kút fenekéről visszacsillogó vízből
 a szögön lógó diózsák szájából
 az asztalon felejtett morzsákból
 a törzs hajlásából a tetőroskadásból
 a közeledő lépésekből
 az ágak keresztöltéseiből

nőni kezd a serkenő szél
akkor barkasuhogásba
sarokba tolt padlózásába
aratott ágak nádszárak
buzogányok közé
befelé hajló szűk vázaszáj
ujjával nem érinti peremét
a mázas cserépen át
lélegezni tanul

aztán felbontva vár
az évtizedes homályban

hámozd meg a földet
edd meg a barackot mind
nagyujjad nyomd
a védtelen húsba
érezd a cukorgömb
lucskos engedelmét
tépd ki a szárat fogaddal
hosszúra hízzon a brutalitás
szőrös magvát taposd a földbe
ügyelj a maghéj roppanására
kezed töröld fűbe
rongyos bermudába
fordítsd el arcodat
árnyékban
maszatos arccal legelj tovább

gyöngyantilop
 pengevillanás
marokra zárul
 száraz arccal
dermedt kékvászón
 fehér fodor
korong ecset
 mákfejek zörgő mákfejek
a lábos forrponton
 tejzaklatás
születő szájüregcsönd

Bakos Bence

ami számít

A túlparton mindig azt az egy vitorlást
bámultam,
amelyik mindig a legtávolabbi piros bójáig ment el,
mert az volt a Karcsi bácsi

Karcsi bácsi pedig egy hős volt,
mindig mezítláb járt és fehér lenvászon inget viselt
kigombolva
de nagypapámnak mindig előre nyújtott kezet
merthogy
ő is hős volt,
gépkézeltő a Beloianniszon

és ahogy kérges markuk, ez a két edzett acéldarab összetalálkozott,
olyat dörrent, mint mikor Zeusz szól
Szervusz Gyuszi
Szervusz Karcsi
úgy feszültek alkarizmaik, mint a dupla bulin

aztán a szigorú arcélekre
egy badacsonyi szőlőlugasnyi
meleg mosoly terült

hehhehejj
– kiáltottak fel.

én ebből még mit sem értettem

csípőre tett kézzel nézték a Vizet,
ahogy visszatükröződött az árbócok közül
férfivá válásuk
rokonok voltak ők mindhárman

Bakos Bence 1998-ban született Budapesten. A Károli Gáspár Református Egyetemen tanul pszichológia szakon. Nagyjából 3 éve próbálkozik írással és zenéléssel.

hirtelen

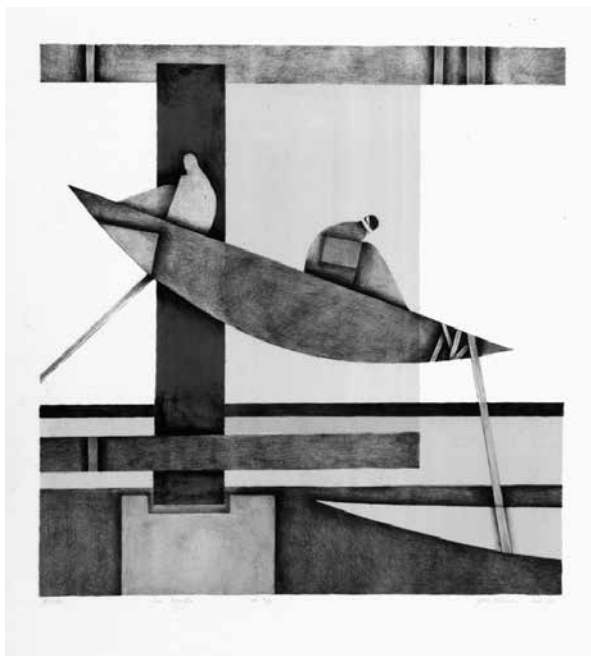
Karcsi bácsi felém fordult
úgy vetette be a fény
hogy azt hittem villám csap belém
megragadott vaskos kezeivel
és bevágott a vízbe

durr

csak merültem, merültem
túl a Tihanyi-kúton
talán a Mariana-árkon is
de nesze neked Karcsi bácsi visszarúgtam magam

úgy dübörgött a szívem mint a teremtés
csak megráztam a fejem és lihegtem nevetve

nagyapám rám mosolygott
hehhehejj
– kiáltottunk fel.

Kikötés

meg nem húzott határain

erkélyed alatt suttogok: meg akarlak baszni
 ezt nyilván nem hallod és előrehajolsz az elragadtatásban
 soha senkit nem szerettem nálad jobban
 nyilván másodszorra ezt mondtam

később valahogy
 az egy percet sem bírok többet veled
 is szeretleknek hangzott a számból
 de hazugság vagy egyedüllét között mérleget húzni

aztán ott állunk egymás előtt
 abban a már-már komikus értetlenségben
 érzem ahogy váratlan szavaim
 torkod köré fonódnak

és hiába hivatkozok
 a meg akarlak basznira
 az egy percet sem bírok többet veledre
 nekem szegezed ocsmány könnyeid és remegő hangod

sose mondtál ilyeneket

Mondóka

Úgy szeretlek
 Úgy utállak
 mint anyámat
 mint apámat

aki engem
 dicsér, csodál
 annak keblén
 sütkérezem

aki engem
 lekicsinyel
 azon nyomban
 meglékelem

úgy szeretlek
úgy utállak
mint anyámat
mint apámat

aki engem
sose hagy el
csillapítja
étvágyamat

aki engem
magamra hagy
az nézheti
a hátamat

úgy szeretlek
úgy utállak
mint apámat
mint anyámat

aki velem
engedékeny
biztos tőlem
óvakodik

aki engem
tiltani mer
engesztelhet
hónapokig

úgy szeretlek
úgy utállak
mint apámat
mint anyámat

Vasas Tamás

#61

a konyhában maradt olajszag
kiszáll az ablakon, és a kutyák
megvadulnak tőle, egészen a
ligetig kergetik egymást.
a hálóban szanaszét pólók,
zsebkendők, és alsóneműk.
leszakadt az eső. ma sem
találkoztunk. már régen volt
csütörtök ennyire nyirkos,
szürke, éppen csak élhető.

#66

szétharapott szörfdeszkák
állnak ki a homokból.
véres a part, vagy azok
vörös fürdőnadrág-
foszlányok?
az uszonyok már a távoli
mélységbe merültek.

#74

valami erőset vett be aznap este.
azt hitte, a balaton benzinné vált,
és egy égő gyufaszálat dobott bele.
nem érdekelte, hogy nem történik
semmi, csak figyeltük a boros
üvegeket, ahogy a hullámok
fel-felvetik őket a part közelében.
a sátor felé menet égő szemekkel
magyarázta, hogy nagy eseménynek
voltunk ma tanúja, mondtam, hogy
persze, így könnyebben aludt el.

Vasas Tamás 1989-ben született Debrecenben. Jogász, jelenleg PHD-kutató, valamint teológiai tanul végzősként. Zenész, író, költő, slammer és rajzoló. Játszott több zenekarban, utcazenészként tevékenykedett Magyarországon és külföldön is. Amatőrként foglalkozik fényképészettel és műfordítással.

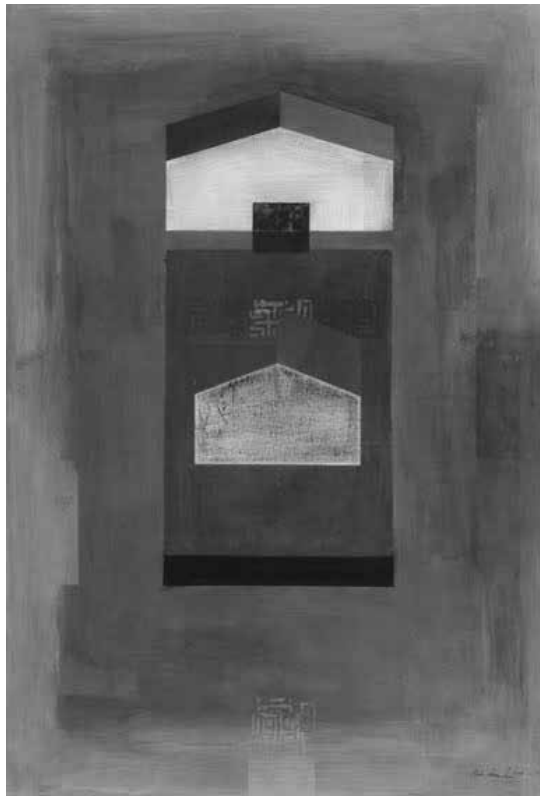
Grancsa Gergely

Rügyfakadás

Lábaid nyomán
nem a fű
nő sikolt a talaj
nem várnak
sehol ott leszel
mindenhol
majd hívatlanul
mikor a nap van lebukóban
millió hangya
alatta végtelen sorokban
lábaid előtt hever
a széllal itatott táj
szemeidben mézskő és bazalttufa
mellkasodban a fája
a hamisságnak
ágakat növeszt
és a szádon át távozik
a maradék ami még
benned magadból maradt
és erdők lesznek abból
belepipik a földet
nem lesz
talpalatnyi hely sem
amit ne fojtának meg
és majd szikkadtra szívják
a valóságot benned
meg tenyészik tovább az
egek szomjúsága és még
mohóbban csapolja a világból
a nedveket hiába eteted
az idegrendszered
a technikusok csak a gépekhez értenek
a botanikusok meg

Grancsa Gergely 1991-ben született Budapesten. Első, Fekete Andrással közös regénye a Tilos az Á kiadónál jelent meg *Kalasznyikov és Rózsafüzér* címmel, 2015-ben. Mostanában verseket ír.

rég kihaltak a törzsek
 közti hiányokban
 forr a reménytelenség
 a favágók soha nem érkeznek meg
 és a madaraid hangja
 megfojtja az eget
 a felhőid éhesen
 pásztáznak minden
 talpalatnyi helyet
 amíg benned
 a gyökerek közt
 valami helyett
 tojásokat rak le
 egy pók az íriszed
 fényre szűkülő hálójába
 és vég nélkül zabál fel
 a céltalan kétség.

Alföldi csönd, 2005, vegyes technika

Kötések

Kibontott vakablak vagyok csak
tudat alatt funkcionálok
százéves fák kérge a most
hasíték amin átszökik a fény
a padláson a rozsdás szegek rügyezni kezdenek
torkomra por ragad iszom rá szarvastejet
vonásaim nem hasonlítanak
mindenki mindent tudni akar
mindenhol képernyők figyelnek
a falakban állatok élnek a szőnyegben növények
mindent az elektromosság rág
csak a suhanó zöldtől szép a táj
ahol őzek alszanak állva a sínek mellett
és a lámpafény aranyfüst arcodra ragad
a sötétben parázslanak a szemek
akkor nincsenek soha a szavak
amikor kellene és minden hang tétova
ami van az meg áldozatul esik
a légköri viszonyoknak
üres a szánk is hiába forog
a nyelv a nyál
valami kitalált falára ragad
senki nem ért senkit
minden ugyanolyan.

Korlátok és keresztek 2.

Csontos Márta

Kőbe faragott álom

**a szívem is megkövesedne
ha lennének évmilliárdok erre
ha lennének erre**

(Finta Éva)

A télcsendben visszahúzódnak a hangok,
nem nyit sátrat a Nagy Mutatványos,
az égen bezárult a díszkapu, a lenti szférában
meg valami furcsa történik, túl erős a lét
utáni csend...

Azt hinnéd, ez egy szokványos eset a mindennapi
körforgásban, s majd visszaáll megint a régi
rend, majd megint együtt ébredsz a fákkal, a
ragyogás áttör újra az elégiából és ódává lesz.

A csillagközi űrben majd a mélyfeketéből kiragyognak
a naplángba merülő kövek...

Én befizettem a meghirdetett produkcióra,
kezemben a jegy, ott állok a világfa meztelen
karjai alatt, állok hangtalan – s ahogy a versből
kiszakad a szöveg; vörösbe, lilába, kékbe
mártóznak a halhatatlanságból kiöregedett kövek.

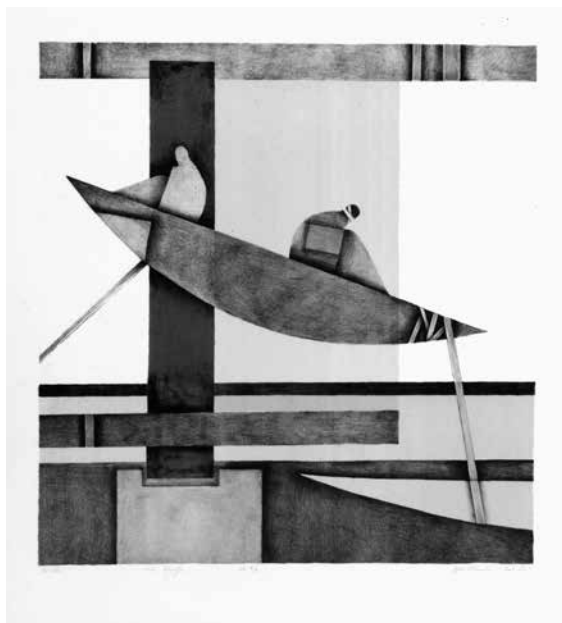
Valaki integet a párkányon –, vállán agyaggalamb,
megnyílik nekem is a szoborpark, s látom,
a talapzaton ott vár, s lábát megveti a csendbe
porladó halálón.

Csontos Márta 1951, Győr. Tanár, költő, közíró. 1975-ben szerezte diplomáját a szegedi József Attila Tudományegyetem magyar-angol szakán. 2012–2015 között a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Irodalomtudományi Doktoriskolájába járt, 2015-ben abszolvált. Értekezésének témája Reményik Sándor költészete. 1975 óta jelennek meg időszakosan írásai. Tagja a Magyar Írószövetségnek, az Erdélyi Magyar Írók Ligájának, a Szegedi Írók Társaságnak. Néhány év óta mértékadó folyóiratokban publikál verseket, tanulmányokat és recenziókat. Legújabb kötete: Látószögek (Kráter Kiadó, versek 2018).

Éltrevalóságod balladája

A gerincborzongató esélyek
 csak megérintettek ujjukkal,
 s máris továbbgurultak a tömör
 kilátástalanságban, s már nem volt
 többé hatalmad lehetőségeid
 rendetlenségén úrrá lenni.
 Próbáltál sziluett maradni ima-
 zsámolyodon, átlátni gyertyád
 auráján a mögöttes világba,
 próbáltad részeid beforgatni
 a nyitott ég alatt heverő hazugságba.

Amit elszalasztottál, senki nem
 veheti el tőled, egyensúlyozhatsz
 az emlékek törésvonalán,
 csak nincs kinek megmutatni,
 hogy a kinőtt élet-kabát alól
 kilóg a megzavart lélek.

Kötődések, 2002, litográfia

Horváth Eve

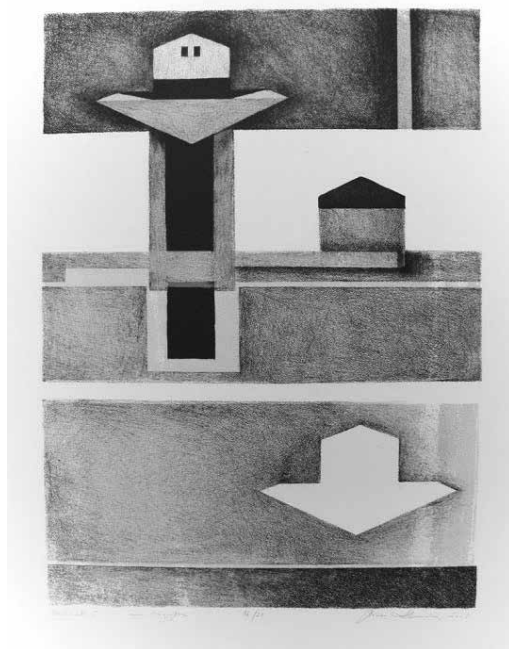
nem lesz baj

minden megoldódik, a hold
nemsokára felpüffed, mint a
kullancs, ha teleszívta magát,
és lefordul gazdaállatáról, az
éjről. nem lesz hold.
nem lesz gond, mert élünk,
csak a lelkünk rozsdás, ravasz
kételyek szállingóznak, hótakarót
húzunk magunkra, az alatt
szeretkezünk. nem fázunk.

törték

mese habbal. kávé,
a galérián fent.
meleg, bőrös
homály. jószág,
akol, szeret.
most pakol. de
hogy is,
állatkert, gulyás
és lepkeház. mind
megvolt. szex,
hetente kétszer.
átlagolva. meleg,
bőrös homály.
csipketanga. go
a munkahelyre,
szemináriumra,
ki, hova. család,
ha lenne, az
ilyen volt. bár

gyermektelen,
de nem baj. jobb
ez így. jössz
a lépcsőn,
nyikorog a
zsugorfólia.
elveszem, leves,
sült a második.
száll a haja, illat.
otthonos hely ez.
itt vagy. drágám,
add az életed.
míg fürdesz,
ücsörgök veled.
együtt habozunk.
utána
filmezünk,
columbo
mindig visszajön,
de te édes
soha már.

Úszóházak 1., 2008, litográfia

Csabai László

Egy nap a falun

Gizi mama a sparhelt előtt napraforgómagot rág. A magozás Újszálláson, s az egész Beregben olyan szokás, mint a dohányzás. Függség a javából. És a két függőség gyökere is azonos: az ajkak közé szoruló cigarettaszál és a maghéj visszaidezi a csecsemőt tápláló anyamell bimbója keltette izgató örömet. A Beregben ezt persze nem tudják, itt úgy gondolják, az íz a lényeg. A jó magnak valóban olyan telt, süthús íze van. Főleg, ha szakértelemmel van megpirítva és nem dohos. Régen a cigányok voltak a pirítás mesterei, a szotyolát focimeccseken árulták újságpapírtőlcsérben, pár forintért náluk lehetett egy hétre való adagot beszerezni. Mára már nincs focicsapat Újszálláson. Nincs hát meccs sem. Focipálya sincs. (Kecskék legelnek a helyén.) Cigányok vannak. De nem foglalkoznak már semmiféle kisiparral. A közmunkára építik a megélhetésüket. Mint ahogy a nem cigányok közül is sokan. Annak idején különben sokszor elkobozta magkészletüket a téesz csősze, mondván, hogy, mivel a háztájiba nem vetettek napraforgót, az nyilván a szövetkezet földjéről lett eltulajdonítva. És bizonyosan igaza is volt, mert a falu lakói tényleg úgy tekintettek a téesz terméyeire, mint amit megdézsmálni nem bűn, ha már a „közös”-ben terem. Ehhez ideológiai alátámasztást is találtak. Kádár egyszer, állítólag, azt mondta, hogy mindenki úgy él meg, ahogy tud. Ezt rögtön úgy interpretálta a nép, hogy lehet lopni. Tényleg mondott ilyet a pártvezér, vagy csak városi, illetve vidéki legenda ez, nem tudni, de jellemző, mennyire rögzült a fejekben. Nem úgy, mint a – kizsákmányolástól mentes – társadalmi tulajdon megvédésére felszólító nagy propaganda.

Gizi mama rágja, rágja a napraforgómagot a spór előtt. Amikor összejön egy maroknyi héj, a tűzre dobja. Jó érzés, hogy nem ment kárba még ez sem. A beregi ember a végletekig takarékos. Mintha fogát húznák, úgy fizeti az adót, úgy ad ki bármire pénzt. Meg is bolondultak volna az újszállásiak, ha a 2001-es márciusi árvíz után, mikor a falu felét elmosta a Tisza, maguknak kellett volna újra felépíteniük a házukat. (Bár ezt, megtették már párszor az idők folyamán.) Szerencsére azonban a kormányzat a segítségükre sietett. Állami pénzen húzták fel az új otthonokat. Típuserv-házak ezek, mégsem egy kaptafára készültek. Tetszetősek. Népiesek, de nem hivalkodóan. Emelni fogják a község építészeti színvonalát, ha majd beérnek, összeérnek a régebbiről maradókkal. A nép dicsérte a kormányt.

Amely aztán olyan hibát követett el, amivel mégis elásta magát a nép előtt: bevezette a faluba a földgázt. És még büszke is volt rá! És elvárta volna, hogy az emberek örüljenek, és hálásak legyenek a kényelmes fűtés és főzés lehetőségéért. Bár

Csabai László 1969, Nyíregyháza. Artisjus Irodalmi Díjas Író (2018). Legutóbbi kötete: *Szindbád, a forradalmár* (Magvető Kiadó, 2017).

egy hónapig valóban hálásak voltak. Amíg meg nem érkeztek az első gázszámlák. Akkor döbrentek rá az „átverésre”. Vissza a csutkával működő sparheltokkal, a fahulladékból meleget teremtő kályhával! És azóta is ezekben a rég bevált eszközökben bíznak. A gázfűtést csak a legkisebb szobában kapcsolják be, ami gyorsan felmelegszik. Ez lett a hálószoba. De hiszen régen is úgy volt, hogy az utcára néző nagyszobát tisztaszobának használták, vagyis nem laktak benne, csak dicsekedtek a mennyezetes ágyon lévő díszes dunyhákkal, párnákkal, a pohárszék porcelánjával, a sublóton pirosuló téli almákkal.

Gizi mama még mindig rájga a magot a sparhelt előtt. Úgy szokott lenni, hogy az ember elhatározza, csak annyit fogyaszt el, amennyi a markában van. Aztán „na, még egy marokkal!” És végül elropogtatja az egész zacskót. Könnyű túlzásba esni, s olyankor puffad az ember meg viszket a füle a sok olajos magtól. Régebben az is előfordult, hogy alvás közben az olaj elkezdett folyni a szájból. Ezt a mértéktelenül belapátolt hántolt napraforgómag okozta. Az ötvenes években ugyanis sokszor terményben fizette a téesz a munkásait. Az emberek aztán a terményeket egymás közt cserélték. Búzalisztet káposztára, tengeridarát répára, krumplit babra, lencsére. A lisztet, zöldségeket, hüvelyeseket könnyű otthon étellé átalakítani. A napraforgómaghoz azonban felszerelés, olajütő kellene. Nem maradt hát más: megenni, ahogy kapták. Gyorsan mindet. Ez az éhezéstől folyton rettegő falusi ember felfogása.

Éhezés kétféle volt a Beregben: valódi éhezés és majdnem éhezés.

Az első megtörtént az első világháború utáni zűrzavaros időszakban.

A másik a második világháború vége felé, amikor kezdte az élelmiszer rekvirálását az úri állam (Jurcsek-rendszer), meg a Honvédség, folytatták a németek meg a szovjetek, aztán az új állam, mert különben éhen haltak volna a pestiek. Ez alatt az idő alatt az emberek úgy éheztek, hogy nem ettek. '45 augusztusa után, mikor learatták az újgabonát, és kiásták a krumplit, már csak majdnem éhezés volt. Az emberek úgy éheztek, hogy folyton az éhezésre készültek. És úgy készültek, hogy folyton ettek. Mert „amit megettünk, azt már nem vehetik el tőlünk!” A majdnem éhezés az ötvenes évek végén szűnt meg. De azóta is túleszik magukat a beregiek. Mert megszokták. És főleg túleszik magukat hússal. Azért, mert van.

Tóni papa unja meg végül Gizi mama magozását, és ráförmed a feleségére:

– Tetűled aztán felfordulhat a jószág! Nézzé' má utána! – és a férfi fejét csóválva önt magának a két és fél literes PET-palackban lévő ukrán sörből. Egy met-szettüveg-virágvázába. Abból issza a sörét. Csak az elég nagy neki. A szokásos ivőeszközöket túl gyakran kéne megtölteni.

– Csak egy kis szegfűszegért jöttem Gizi néni, mondja a nagy svunggal belépő Varjú Mari, s ez azt jelenti, hogy a disznócskának várni kell még egy ideig Gizi mama és a moslékos vödör megérkezésére.

Varjú Mari híresen bolond teremtés. Pedig van érettségije, jó állása (titkárnő a gyermekjóléti központban), szépen öltözködik, a portája ragyog. Viszont hozzá-

ment Gizi mama öccséhez, Bürki Dezsőhöz. Dezső kárpótlási jegyes trükközésekkel módos gazdává lett a rendszerváltás után, és mostanra még inkább. Viszont harmincöt évvel idősebb Marinál. De aki elítéli a harminc éves Marit, amiért a hatvanöt éves Dezső felesége lett, az nincs tisztában azzal, milyen nehéz egy kis faluban megfelelő férjet találni. Főleg, ha a lányt még igényekkel is megverte a sors. A nősülési korba ért férfiak harmada már alkoholista. A negyveneseknek a fele. A józan életűek vagy Naményba járnak dolgozni, tehát sosincsnek otthon, ami baj, vagy a földesekből meg az ahhoz kapcsolódó földházából, állattartásból próbálnak megélni, vagyis folyton otthon vannak, láb alatt, ami még nagyobb baj. Maradnak a Dezső-féle gazdagok, még ha túl idősek, rossz a foguk, vakarózósak, vagy csak olyan kiábrándítóan semmilyenek is. Mari hozzáment hát a tehetséges Dezsőhöz, így van pénze ruhára, fodrászra, manikűrre (a szép asszony, mint a férj magántulajdona, növeli annak ázsioját) és kapott egy kocsit. Amit viszont soha nem fog megkapni az a gyerek. Mert Mari elköttette magát. Dezső ugyanis gyermekgyűlölő. Azt mondja, nem tudnak velük mit kezdeni. Igaz, kisgyermekkel nem lehet vadászni menni, kártyázni, pálinkázni. Idővel persze a kisgyermekből nagygyermek, sőt felnőtt lesz. Csakhogy azt Dezső már nem biztos, hogy megéri. Meg lehet hát őt is érteni.

Varjú Marit folyton gúnyolja a falu hiábavaló gazdagságáért, és mert tudják, hogy, nagy butasága ellenére, mégis mindannyiójuknál okosabb. (A közönséges ember utálja a műveltet.) A Mari-féle újmódi falubolondja-státusz azonban teljesen más, mint ami a régi jó idők falubolondjaié volt. Azokat nem csak gúnyolták, de el-elverték, és ha nők voltak, rendszeresen meg is erőszakolták.

Újszálláson a fűszerkerés az ürügy, amivel a nők szomszédolni mennek. Valamikor tényleg nagy becsben tartották a fűszerszámokat, különösen a sót meg a borsot, mert az nem termett meg a kertben, mindenképp venni kellett. Nem véletlen, hogy a falusi kisboltnak is fűszerbolt lett a neve. Varjú Mari szegfűszeget kért, tehát Dezső elkezdett megint forralt bort inni. Dezső nem alkoholista, legalábbis hónapokat képes szesz nélkül kibírni. Ha viszont rájön, három napig nem tér magához. Városban a forralt borhoz az ünnepélyesség képzete társul. Karácsony, mézeskalács, csillogó étkekkel megrakott asztal. A Beregben a bort inkább azért cukrozták és fűszerezték, mert a filoxéra után ide is betört durva ízű direkt termő fajták magukban silány borocskát adtak. Ezek a vinkók már kiveszőfélben vannak. Novát, Delavárt, Izabellát, Othellót telepíteni tilos. És nem is éri meg a szőlővel való pancsolás, amikor az import ausztrál meg argentin vörösbor literjét meg lehet kapni háromszáz forintért. De ezeket is forralja és fűszerezi a nép, mert megszokta, és mert úgy véli, hogy az olcsó bornak nyilván kell a rásegítés.

Gizi mamának van szegfűszege. Háromszáz tasak. A Bereget a csempészett ukrainai alkohollal, dohánnyal és benzinnel folytatott kereskedelem irányítja. Gizi mama ukrán szárasztészta, porlevest, konzervet, szárított borsót és babot, füstölt halat, vaját, margarint, cukorkát, csokoládét, mosóport, fűszert, fogkrémet és edé-

nyeket árul. Ezek mind legálisan behozhatók az országba. Gizi mama nagyon büszke rá, hogy ő nincs kapcsolatban maffiózókkal, nem vét a törvények ellen. Ezt rendre elmondja vásárlóinak, amíg azok a – természetesen iparendély nélkül működő – udvari lerakatában nézelődnek.

Mehetne is Mari, ha tényleg csak a szegfűszegért jött volna. De persze nem. S már mondja is a lényegét:

– Urbánné vajon idén is tépi majd a paszulyt a kertemben?

– Nekem meg Kurkó Etel kiássa a krumplimat? – kontrázik Gizi mama, amitől Mari őszintén elszörnyed, majd összeráncolja homlokát, de már ezért, mert rájött, az a veszély fenyeget, hogy Gizi mama sérelmét kezdik el tárgyalni az övé helyett.

– Urbánné a kutyájával jött, az még kétannyi kárt csinál az aprójószágban.

– A pokolban az ilyeneket jól befűtött kemence várja – adja meg magát a mama.

A téves közös földjéről való lopással szemben a saját földről vagy kertből való lopás mindig förtelmes bűnnek számított a jóézésű emberek szemében. Ami érthető. A saját termésnek, amellet, hogy pénzt hoz, különleges zamata, varázsa van. Élvezetes már a tervezés is, hogy miből mi készül majd. És aztán, amikor kiderül, hogy az annyira várt borsó vagy zöldbab a már eleve utált szomszéd levesébe kerül, s a hagymás, szalonnás újkrumplit is az, meg a részeg férje fogja befalni, „kinyílik a bicska a zsebben”. Voltak és vannak gyalázatosak, akik elveszik a másét, aztán szégyenkezés nélkül tagadják le, néznek a megkárosított szemébe. És általában nem a legszegényebbek közül kerülnek ki. Azok inkább kérnek. (És kapnak.) Az újszállásiak tudják, ki és miért lop. Az angol humanista Locke tabula rasa-elméletét, vagyis, hogy az ember születésekor tiszta lappal indul, és a környezete formálja olyanná, amilyen lesz, itt nem ismerik. A beregiek felfogása tömény biologizmus: az lop, akinek az apja vagy az anyja is lopott, s ezért a lopás a vérében van.

– Annak a kutyának már az anyja is olyan volt – folytatja Gizi mama. – Az erdészlet fácántelepéről naponta hordta el a jószágot.

Tehát az újszállásiak az állatokra is kivetítik a biológiai determinizmust.

– Marhaság! – dörren fel egy sörös csuklás közben Tóni papa. – Urbánné régi kutyáját Papucsna hívta, és nem volt vele semmi hiba. Elélt csonton meg kenyérhéjon, nem bántotta a jószágokat. Nem úgy az a lator Varga Bandi! Az feketén eladogatott fácányúkokat, amit aztán ráfogott Papucsra.

– Mondják ezt is. Meg mondanak mást is.

– Az engem nem érdekel, más mit mond! Ezt én mondom, mert tudom. Magam vettem tőle fácánokat, és te főzted meg őket a nagy kék fazékban. Ha nem lenne olyan rövid az eszed, emlékeznél. És azt sem ártana fejben tartanod, hogy a disznó már éhes ilyenkor. Szóltam az előbb, de te csak tovább kotlasz. Indíts, vigyed neki a moslékot! – s Tóni papa kifakadását aláhúzza egy ólból érkezett kétségbeesett visítás. Nincs mese, menni kell etetni, ganézni.

– Bánt engem Tóni papa, bánt az öreg... Gondolnád, Marcikám? – panaszkodik Gizi mama, a disznó fülét, hátát vakargatva. Aki boldogan csámcsog. Nyilván a hajában főtt krumplival és tengeridarával feljavított moslék is oka jókedvének, de az emberi szó legalább annyira. Okos, érzékeny jószág a sertés. Ha ketten vannak, és az egyiket levágják, a megmaradt búskomorságba esik és fogyni kezd. – Tegnap megcsapkodott a seprűvel. Hallottál már ilyet, Marci?

Gizi mamáék nagyon szerettek volna egy kisfiút. Főleg, hogy egymás után két lány érkezett: Sári és Bori. És harmadjára megadta az ég a fiúgyermeket. Aztán kéthetes korában elvette. Marci volt a kicsi neve. Azóta Gizi mama minden malacot így nevez el. És gyermekeként szereti, gondozza, becézgeti őket.

– Pedig én Tóninak mindent megbocsátottam – folytatja Gizi a panaszkodást. – Amikor Pestre járt a fekete vonattal, sokszor már a nyárligeti átszállásnál elverte a fizetését. Vagy odaadta Pesten a jóféle lányoknak. Ha meg hazaért, játszotta a nagyurat. Nem voltak már dzsentrik, hát lett ő. Kirendelte hozzánk a cigánybandát a kocsmából, hogy neki húzzák! Magának szerenádózott. Dolgozni dolgozott. A téészenben is gyűjtötte a munkaegységeket szorgalmasan. De nem volt nap húzódkodás nélkül. Hol a brigádvezetőnek, hol az agronómusnak, hol az elnöknek ment neki. Mert ő mindig mindent jobban tudott. Hogy pihentetni is kell a földet, hogy a lucernára rá lehet engedni a birkát, hogy a vályogba csak rozsszalmát szabad belekeverni. Össze is dőlt a kultúrház a rossz vályogtéglák miatt! Igaza volt ebben az uramnak. Egyszer vett egy Csepel motort. Elvitt vele Naményba. Pedig tiltakoztam. Hazafelé felborultunk. Engem egy fűzfá koronájából halásztak ki. Kezem, lábam eltört. És még neki állt feljebb! Hogy a traktoros volt a hibás, aki nem állt félre. Amíg a kórházban voltam, összejött Papp Jenő lányával. Amikor megkijöttem, Papp Jenő feleségéhez kezdett járni. Mert hogy engem kímélni kell, még törékeny vagyok. Még nekem tett szívességet? Aztán már nem érdekelte, hogy gyenge a csontom. Mert Pappné talált más gavallért. – Tomi nagyon röffent, és a fejét csóválja ennyi galádság hallatán. Gizi maga megcsókolja a jószág okos homlokát. – Ugye? Mondom! Na, a libázással szereztünk egy kis kenyérre valót. Azt ő járta ki a téészenben, a tápot is ő hozatta. De tömni nekem kellett! Meg tépni is. Ő csak nézte és rendezkedett. Ha meg nem tetszett neki valami, felfújta magát, mint egy pulykakakas, és ment a kocsmába vagy a templom előtti placra panaszkodni rám. Ha itthon mérgesen fogadtam, a piszkavassal a bokámra ütött. Úúú, az nagy fáj! Vagy megcibálta a hajamat – és mondja tovább Gizi mama sérelmeit, melyek felidézése nem csak fájdalommal járnak, de büszkeséggel, önigazolással is. Mert nem semmi, amit ő kibírt. S ezért jár neki valami. Hogy mi, azt maga sem tudja. Valami jó, ami eddig még nem volt. És gyorsan kell jönnie, nehogy meghaljon, mire ideér. Marci disznó már álmosan, lecsukódó szemmel bólogat a nénike szavaira.

– Aludj, aludj, kincsem, úgy hízol meg szépen – biztatja mama, és elképzeli milyen szép sódarok, sonkák, tekergő kolbászok lesznek Marciból. Összefut a szájában a nyál. Marci azonban nem tud nyugodtan szenderegni: a bim-bamos autó felrázza.

A jégkrémes mikrobuszt jellegzetes hívóhangjáról nevezték el bim-bamosnak.

A tejes furgon meg a „Boci, boci tarká”-val köszönti a falut. (Hihetetlen, hogy van rá igény. Régen majd mindenkinek volt tehene, az itteni begyűjtőből vitték a tejet a nyárligeti tejporgyárba.)

A berekböszörményi tollas cigányok teherautója hangszalagról azt fújja: „Figyelem asszonyok, itt a tollfelvásárló. Kacsatollat, libatollat, dunyhákat, párnákat, hagyatékotollat veszek. Bárkinek bármilyen tolla van eladó, megveszem. Tessenek jönni, vagy kézzel inteni!” Berekböszörmény valóságos tollas-község. Mindet külföldre viszik.

A turkálós autó két rövidet és egy hosszút dudálva érkezik. Luxemburgból szerzi be az árukészletét. Nem kilóra, hanem darabja adja. Alkudni lehet. Olyannyira, hogy ruhás butik nem él meg a faluban. Néha a turis megáll a kocsmánál és kipakol. Nincs rá engedélye. Ha jön az önkormányzattól valaki, bepakol. Vagy megpróbálja egy kopott farmerral, pulóverrel megvesztegetni. Van, hogy sikerül. Régen nagy szám volt ruhát venni, hát most vesznek azt is sükségen felül. Aztán kidobják, vagy odaadják a szeretetszolgálatnak. Azok odaadják a rászorulónak, akik tüzelőre és egészséges ételre szorulódnak rá, nem használt ruhára, mert az nekik is van bőven. Egy ideig őrizgetik, aztán bedobják a szeretetszolgálat gyűjtőkonténerébe. És így folytatja útját körbe-körbe a sok gönc.

Van mozgóbolt is. Nem drágább, mint a két falusi kisbolt. Azért éri meg neki házhoz menni, mert kihagyni a számlaadást. Ez behozza a benzinköltséget.

A könyvtár bezárt, de keddenként van mozgókönyvtár. Évek óta ugyanazok kölcsönöznek. Fáj nekik, hogy már csak hetente egyszer tudnak elbeszélgetni a könyvtárossal, mert hát valójában mindig is az újságolvasás közbeni beszélgetés mentek a községi könyvtárba. A beszélgetésnél nincs nagyobb igénye az embernek. Az gyógyít, lelkiileg kielégít, eltelik vele a nap. A haláltól is azért félnek, mert elképzelik, hogy ott lenn, a föld alatt, nem lesz kihez szólni.

És van még a kirándulós busz, ami hangszórával értesít megérkezetről: „Újszállás, felszállás!” Régen a téesz bérelt buszt a nyárligeti Volántól és vitte a tagokat Tokajba, Egerbe. Aztán egy időben a közmunkásoknak is kellett évente egyszer kirándulást szervezni. A mostani üzleti célból működik. Nagyváradra, Szatmárnémetibe, Kassára viszi a jelentkezőket. Az út ingyenes, sőt egy rövid városnézés mellett egy szerény ebédet is kapnak a résztvevők. Cserébe viszont részt kell venniük egy árubemutatón. Nem lehet lelépni, a szervezők elállják az utat az ajtónál. Az újszállásúak rendre elhatározzák, hogy fapofával ülik végig az egészet, és nem vesznek semmit, néhányan mégis elcsábulnak, és egy kelégyorsító műanyag dagasztóteknővel, vérnyomáscsökkentő karpereccel vagy szerencsehozó indiai márványelefánttal térnek haza. (Az elefántnak a bejárat felé kell néznie, csak akkor hatásos.) De még ha így is, utána hónapokig mesélik, mit láttak külföldön, vagyis a „cseheknél” meg a „románoknál”.

Nelli néni már kényelembe helyezte magát, mire Gizi mama feljön a kertből.

Nelli Gizi sógornője. Gizinek egy testvére van, Dezső bácsi. És az ő felesége Varjú Mari. Ám ez nem jelenti, hogy Gizinek csak egy sógornője lehetne. Nellit, az első feleségét ugyan elhagyta Dezső a másodikért, de Nelli státusza a tágabb családban sértetlen maradt. És ő feltétlen ápolja is ezt. Hiába, hogy gyakran idegesítő, mégis hasznos dolog a rokoni kapcsolat.

Kinézetre semmi hasonlóság nincs Nelli és Varjú Mari között. Az előbbi egy gömböc, az utóbbinak viszont karcsú formái vannak. Közös viszont bennük, hogy imádják a pletykát. Amit Nelli még jobban imád, az a potyaebéd. Nem véletlenül időzítette ma is délre a látogatását. Már teszi is maga elé a tányért meg az evőeszközt. Gizi néni pofákat vág, hadd szégyellje magát a másik, de azért nekiáll az gyúrásnak. Gyors ebéd lesz. Göröcsleves és túrós laska. A megfűszerezett, hagymás zsírral megkent tésztarombuszokból göröcsöt köt és sós, petrezselymes, zöldséges vízben kifőzi. Már kész is az első fogás. A maradék tésztát vékonyabbra vágva főzi ki, lök rá egy kis túrót, tejfölt meg pirított szalonnát, és már kész is a második fogás. Azt Nelli nem tudja, hogy Gizi mama, a hívatlan vendég miatt, a vékonyabbik tokaszalonnából vágott, aminek ráadásul kemény a bőre, de nem baj, legalább lesz mit szopogatni estig. Gizi ugyanis a tányérja szélén gyűjti a bőrdarabkákat, amiket majd titokban (persze mégis mindenki látja) a tenyerébe seper.

Nelli néni fal, csuklik, böfög, de nem hagyná abba, tele akarja enni magát egy hétre. Ami persze nem sikerülhet, de a vacsorát biztosan megspórolja. Igaz, Bilagitot kell majd bevennie. Biztos, ami biztos, már most kér Gizi mamától egy szemet. Megígéri persze, hogy majd visszaadja. De hát nem lesz abból semmi.

A feszítő elteltségre jó mézes diót ropogtatni, aszalt szilvát rágcsálni. Nelli nem kér, mert tudja, a háziak gusztusa megjön majd ezekre, és akkor ő is kap. Hogy valamit adjon az ellátásért, kezdi sorolni a falubeli történeteket. Ki kivel él törvénytelen kapcsolatban, melyik férj veri a feleségét, melyik asszony az urát, kinek a kölyke romlott el végleg, ki fogta meg az isten lábát a földdel, a jószágokkal, a csencseléssel. Vagy évekig tartó spórolással és megfontolt ingatlanvásárlásokkal.

Idővel persze Nelli, mint ahogy más is, magára tereli a szót, ami annyit jelent: kezdi sorolni infarktuszait. Eddig, állítása szerint, kilenc volt neki. Ezek többségét az orvos nem vette észre, mert „azok úgysem értenek semmihez”. Ha doktor vizsgálja őt, az is úgy néz ki, hogy Nelli mondja neki az instrukcióit és megfigyeléseit. Az viszont tény: minden évben befekszik pár hétre a kórházba. Ennek pedig nyilván van oka. Utoljára az őszön volt a nyárligeti szanatóriumban. Ahol meghalt. Nem is egyszer, háromszor! És már meséli is, hogyan figyelte a testéből eltávozott lelke a kórterem plafonja alatt lebegve az ujjáélesztésért küzdő ügyeletes orvost meg nővért. Gizi mama és Tóni papa, bár számtalanszor hallották már a történetet, tátott szájjal, lélegzetvisszafojtva ülnek. Mert ez annak a jele, bizonyítéka lehet, hogy tényleg van a testtől független lélek, ami a halál után megmarad.

Vagyis amikor elkaparják az embert, nem ér véget minden. Amit persze amúgy is kötelező vallania és hirdetnie minden hívőnek. És ők azok, hithű keresztyének, mert hát mi mások is lennének? Talán kommunisták? Csak mégis olyan nehéz elhinni meg elképzelni ezt az egész feltámadást meg örök életet. Jó, ha az ember segítséget kap ilyen Nelli félektől. A katolikusoknak könnyebb. Azok elmennek a máriapócsi könnyező Szűzanyához, fohászkodnak, beleírják kérésüket a Szűzanya üzenőkönyvébe, s ha teljesül, az már bizonyíték: van Szűzanya, van megváltó Krisztus, van Atyaisten, van feltámadás. Nem kell aggódni a túlvilágot illetően. De az újszallásiak többsége bálvány- és babonatagadó makacs kálvinista. Nem záródokolhat Pócsra. Viszont megveheti egy katolikustól azt a kendőt, amivel az megsimogatta a csodatévő ikont! Így ő is benevezhet a csodát várók közé. És ha teljesül a kívánsága, vagyis a kendő elmulasztja a fogfájást, a hátfájást, a mindenféle fájást, ki törődik már azzal, miként jött a gyógyulás. Használjon a csoda, az a lényeg, Meg hogy legyen.

Nelli távozáskor átad egy üzenetet Gizi mamának: Bere tiszteletes szeretne beszélni vele.

Gizi tesz-vesz, de furdalja az oldalát a kíváncsiság, mi lehet a lelkész szándéka, hát magára kapja a nagykendőt és elszalad hozzá.

Bere kitarja a parókia ajtaját a rövid, illedelmes csengetés után, és széles mosollyal tessékeli be az érkezőt:

– Áldás, békesség Gizi néni, épp magára gondoltam.

– Jaj, istenem, talán elmaradásom van...

– Dehogy. Hanem... De ülünk már le! Kér kávét? Hogy szereti?

– Kávét? Kutylóst szoktunk inni az urammal. Ha épp nem magas a savam.

– Én meg kotyogóst szoktam. Jó erőset – és a férfi sűrögni kezd a konyhában.

Mint egy háziasszony. Furcsa dolog. Az egész lelkész furcsa. Harmincöt éves, derék, vidám ember. Mégsincs felesége. Se mátkája. Se olyan alkalmi. S mivel nincs, az emberek kitalálnak neki. Összehozzák ezzel-azzal. De ez mind hazugság. Bere büntelen életet él. Nem művelteti a földjét a hívőkkel, s más szívességeket sem kér tőlük. Ehhez nincsenek hozzászokva az itteniek. Jobb egy esendő lelkész, aki azért nem túlságosan esendő, így meg lehet neki bocsátani.

– Történt valami tiszteletes úr?

– Lejár a presbitérium megbízatása. És azért is újat kell választani, mert Szűcs Pista bátyánk lemondott. Elköltözik ugyanis, be Nyárligetre, a fiához.

– Tudom. Szegény meg fog bolondulni a panelban.

– Isten segítségével talán nem fog. Akárhogyan is, nekünk szükségünk van egy új presbiterre.

– Értem. Nagyon megtisztelő, hogy az uramra gondolt. Megmondom neki. Mogorva ember, de a vallás fontos neki. Tartja a hitet! Hiszen látja, majdnem minden vasárnap...

– Gizi néni, ha az urára gondoltam volna, őt kérttem volna ide.

- De hát akkor kire?
- Magára, Gizi néni.
- Rám? – és az asszony elpirul, amiben benne van a váratlan dicsőség miatti öröm és az ugyanaz miatti szégyenkezés is.
- Igen. Szorgos templomlátogató és van szava a faluban.
- De hát... Lehet egyáltalán... nő is lehet presbiter?
- Persze. Gondolja, hogy lelkész lehet nő, presbiter meg nem?
- Igaz. Csak ez mégis olyan férfidolog.
- Most majd nőidolog is lesz. Változásokra van szükség. Sokan bánatnak minket, amiért formálissá vált az egyházi demokráciánk. Pedig az Kálvin óta a mi egyik nagy erényünk, hogy a gyülekezeti tagok beleszólhatnak a hitközség életébe. Egyénenként és a presbitereken keresztül is. A presbiternek joga van a lelkész tanácsokkal, útmutatással ellátni, sőt, persze jobbító szándékkal, s a tisztelet formáit megtartva, annak esetleges tévedéseire is felhívhatja a figyelmét.
- Ez... szép... feladat – motyogja Gizi mama, bár az utolsó mondat nem igazán tetszett neki. Nem is érti teljesen. Mert a lelkészben az a jó, hogy ha az fellép a szószékre, leveti földi gyarlóságait, és különleges, szent emberré válik. Akinek a szájával Isten szólal meg. És amit mond, azon nem kell agyalni, hanem el kell fogadni és slussz! Ha már a lelkész szavait is bírálni lehet, akkor már mindjárt a Bibliát is, és ha azt is, akkor miben higgyen az ember, mivel erősítse a saját hitét?

Gizi mama megrázza fejét, hogy kiszórja belőle a negatív gondolatokat.

- Köszönöm a felkérést. El is vállalnám... Csak... – húzza még egy kicsit az időt, hogy a felkérés megtiszteltetését kiélvezze.
- Csaak? Mi a gond Gizi néni?
- Nem fognak megneheztelni rám azok... szóval, akiket kitúrok. Akik pályáznak Szűcs Pista bátyánk helyére.

A lelkész elkomorodva legyint:

- Bár így lenne! Bár az lenne a gond, hogy olyan sokan akarnak presbiterek lenni! Sajnos inkább lasszóval kell a megfelelő emberekre vadászni.
- Gizi néni újra megrázza a fejét.

Izgató az április Újszálláson. Remeg a világ. Még nem az aszfalton forrósodó levegő kelti ezt az érzést, hanem a földből kitörekvő magok. Gizi mamában megpezsduľ a vér. „Nincs még elvetve a kolompér!” S bár ehhez ma már úgysem fog hozzá, gyorsabbra veszi lépteit. „Kell a kertbe saláta, karalábé, karfiol, paszuly, petrezselyem, hagyma. Nem fogok én pénzt kidobni ezekért!” És mama már elképzeli, amint az első csokor petrezselyemzöldet megszagolja, az első főzet újhagymás újkrumplit kanalazni kezdi. Már szinte fut, hogy a készülő csodák színhelyén, a konyhakertben képzeletben kimérje az ágyásokat.

Megtoppan. Mert kocsit vesz észre a házuk előtt. Kocsimárkákat nem ismer, de a sárga Boriéké. Tehát ők jöttek látogatni. Szólhattak volna előtte. Gizi mama

bolondulásig szereti a lányait, de nehezen jön ki velük. Akkor tudja gond nélkül szeretni őket, ha nincsenek itt.

Vejének, Sanyinak a csámcsogását már az előszobában hallani. Ez jó. Sanyi nem érezheti velük, hogy ők elmaradott falusiak, hogy Naményban mennyire más-hogy megy az élet. Sanyit minden érdekli. Mi van az ólban, a kertben, miket csinálnak az emberek errefelé. Sanyi géplakatos a végzettsége szerint, de nem tudja gyakorolni szakmáját, mert allergiás a gépolajra. Ezért inkább vállalkozó lett. Mint ilyen, egyelőre még a tervezés fázisáig jutott el. Százmilliókban gondolkodik. Készült már diplomafestésre (nincs alkotói tehetsége, valódi festőművészek meg túl sokat kérnek, vagy megszerzik maguknak a munkát), zsákos laskagomba termesztése (nincs hűvös pincéje hozzá), taxisofőrködésre (kiderült: a maffia uralja ezt a szektort, csak protekcióval és kihalásos alapon lehet engedélyt kapni) és legfőképp garázspresszó működtetésre. Még nem talált megfelelő helyet. Így egyelőre közmunkás. Városi közmunkás. Pontosabban, mivel van érettségije, közmunkás brigádvezető. Szeretik a beosztottjai, mert megértő. Emberszámba veszi őket, beszélget velük, engedi, hogy egy sört vagy fröccsöt legurítsanak. (Sanyinak az a szándéka, hogy ha majd megnyílik végre a garázskocsmája, odacsalogassa őket.)

Gizi mama a vejét alig látja, olyan ételhalom van előtte az asztalon. Sanyi azonban nem ebből eszik, mert már mindet unja. Épp ezért hozták el ide. Bori ugyanis háromszor annyit főz, mint kellene. Mama eljåttsza, mennyire örül az ételnek, milyen nagy gondot vesz ez le a válláról. Megígéri, hogy szépen beosztva mindet megesszik. És ettől a mosogatónál tüsténkedő Bori firtató tekintete megnyugszik. Pedig tudják: az egész megy majd a disznónak.

Bori, mikor végre úgy véli, rend van a konyhában, leül, fájdalmasan kinyújtja a lábát és sorolja az elmúlt hét eseményeit. És mint mindig, most is a nehéz sorsánál köt ki. Nincs elég pénz, fiai rendetlenek, nem tanulnak, dohányoznak. És neki nincs jó munkahelye. Bori óvónő. Ő, Dezső bácsitól eltérően, szereti a gyerekeket. Türelme viszont nincs hozzájuk. „Van elég gondom otthon a saját kölykeimmel, és akkor még az óvodában is nyüglődjek? A másokéval?” Ezért aztán áthelyezték a géhára. Ezzel viszont az a baj, hogy egész nap ülni kell. Télen még el is megy ez, de jó időben nézni, ahogy a lurkók és a felügyelők is kinn sétálnak, játszanak az udvaron, vagy a Nyárligeti Állatkertbe mennek, az nem igazságos.

Gizi mama elmondja, milyen felkérést kapott a lelkésztől. Mindannyian bíztatják, fogadja el. Tóni papa is, bár hozzáteszi:

– Csak aztán, ha hülyeséget beszélsz, nehogy azt mondják, hogy tőlem hallottad!

Gizi mama tanácsokat ad lányának ikerfiai, Kevin és Bartolómeó nevelését illetően. Ezt nem szereti Bori, de anyja őszinte naivitása mégis megmosolyogtatja.

– Hétre parancsold őket mindig haza! Nem való az utcán flangálni olyankor, rossz társaságba keveredhetnek. Migránsok, huligánok közé. Majd jövőre, ha leérettségiznek, akkor kimaradhatnak kilencig. Ha nem bírnak elaludni, nem baj. Ta-

nulnak legalább. Vagy olvasnak. De csak jó könyveket adj a kezükbe! Gárdonyit. Én az *Egri csillagokat* kilencszer olvastam. A tanítónak ez annyira tetszett, hogy évről-évre előadatta velem a várvédők esküjét.

Amikor viszont Gizi mama Sárít, a másik lányát hozza szóba, Bori kutyamód hegyezi a fülét, nem hall-e ki valami számára sértőt anyja szavaiból. Mert örült féltékenységgel van a két lánytestvér között. Nem anyjuk szeretetét méricskéljük, hanem hogy az mit adott nekik. És mit fog. Utoljára egy sütésnyi élesztő miatt dühödött meg Bori Sárira, s az anyjára. Gizi mama ugyanis elkészített mindkettőnek egy ukrán holmiból álló csomagot, de mivel instant élesztő csak egy volt, s egy kis tasakban, amit nem lehet kettévágni, azt csak az egyik csomagba tehette. A két lány akkor egyszerre jött, s hálálkodva nézegette az ajándécsomagot. Mikor viszont rájött Bori, hogy őt az anyja megrövidítette egy élesztővel, zokogva elrohant. Az ajtóüveg megrepedt, úgy csapta be maga mögött az ajtót.

Egy esetleges veszélyes elszólás elől kitérve most Bori megköszöni az újabb ajándécsomagot (ukrán ételízesítő, étolaj és csokoládé van benne), int férjének, és szedik sátorfájuk.

A kapuban egymásra néz még az ideges lány és a zavart anya. S Borinak ekkor megesik a másikon a szíve. Széttárja karját, amire Gizi mama rögtön átöleli. Bori büszkén néz körbe. Nem tudni, mit jelent ez a büszkeség. Talán: „Nézzétek, milyen remek anyám van!” Vagy mégis: „Nézzétek, milyen remek lánygyermek vagyok én!”

Gizi mama és Tóni papa megszokták, hogy hetente egyszer megfürdenek. Hiába öregek már (tudjuk, az idősek gyakran elhagyják magukat), erről nem tudnak lemondani. Viszont nehezen mozognak a szűk és csúszós padlócsempéjű fürdőszobában. Így körülményes az előkészítés. Ha teleengednék a kádat, úgy könnyebb lenne, de ilyen pazarlást nem tudnak elképzelni. Éppen elég egy lavór langyos víz. A lavórt viszont nem lehet betenni a kádba, mert csálén állna. A mosdócsap alá helyezi hát mama. Hiába, hogy ott könnyen beveri a fejét az ember. Meg ráadásul külön gumicsövet kell a csaphoz illeszteni, hogy a vizet a mosdóedénybe vezessék. Nagy küszködve azért csak elrendezi a dolgokat: a szappant és a kendőt is kikészíti. És ekkor szól Tóni papának, mert ő az úr a házban, övé az első fürdés joga. Mikor Tóni papa bemegy, ő kilép. Nem való falun, hogy meztelenül lássák egymást az emberek. A házastársak sem. Gizi mama fülel az ajtón. Elcsúszást jelző nagy zubbantást nem hall, csak fokozatosan erősödő sziszegést és loccsanásokat. A férfi tehát sikeresen helyezkedett el a lavórban. Most szolid pancsolással vizet lötytyint nyakára, hátára. Ez a fürdés.

Régi szép idők, mikor még csak egy tévécsatorna volt! A család leült a készülék elé, és várta mivel ajándékozza meg őket aznap este a Magyar Televízió. (És a Párt.) A nagy szabadság elhozta a csatornák és műsorok tömkelegét. Vagyis a választás lehetőségét. És kínját. Meg a veszekedések forrását.

Gizi mama a *Barátok közt*öt ki nem hagyná. Pláne, mikor válságban van az egyik szereplő. (De hát mindig úgy fejeznek be egy részt ezek a fránya tévések, hogy valaki éppen bajba kerül.) Tóni papának eddig nem volt hobbjaja. A vadászatot az urak meg a funkcionáriusok, a horgászatot a naplopók passziójának tartotta. Erre vén fejjel felfedezte a Fishing & Hunting Channelt. És azóta lenyűgözve nézi, hogy akasztják a pontyokat a dobrudzsai bányatavakban, hogy ejtik el a rénszarvasokat Kamcsatkán. A horgász-vadász adó egész nap nyújt szórakozást, igazán engedhetne hát papa egy fél órát az asszonynak, de az, mivel nagyothalló, olyan hangosan nézi a sorozatát, hogy nem lehet mellette újságot olvasni vagy rádiót hallgatni. Ha viszont a képernyőn feltűnik a folyton civakodó Rudi és Natasa, az örökbefogadás miatt görcsölő Gigi, a bárgyú Vili bácsi vagy az a tenyérbemászó képű Berényi Miklós, Tóni papa rögtön megjegyzéseket tesz. Ehhez hozzá van szokva Gizi mama, önmagában már nem zavarja, de nem érti tőlük, mit mondanak a készülékben, ezért hangosabbra veszi, erre a papa még hangosabban kezd el átkozódni, mire mama még hangosabbra veszi a készüléket.

Így járnak most is. És szokás szerint, Gizi mama adja fel a küzdelmet, kikapcsolja a tévét és a távkapcsolót az agresszornak nyújtva mártírruccal mondja:

– Parancsoljon uraságod! Szolgálja ki magát! Nézze azokat a nyomorult pontyokat meg harcsákat! Velem ne törődjön! Én nem számítok! Nem fontos, hogy még a sír előtt... még egy kicsit... még szórakozzak...

Mama könnyezni próbál, de nem sikerül, mert dühe erősebb megbántottságánál. Vili bácsi épp ebben az epizódban értesült róla, hogy díszpolgárrá akarják kinevezni, és Gizi mama nem tudta meg, mit válaszolt.

Tóni papa topog. Bűntudata van, de persze ettől jóval erősebb a bosszúsága, amiért a másik beolvasott neki, ahelyett, hogy szó nélkül hátrált volna meg. Topog, topog, ropogatja ujjaiiban a csontokat. Aztán feleségére mered:

– Ne nézzük há' a halas csatornát, ha annyira utálsz. Nézzük inkább azt az... izést...

Gizi mama elcsodálkozik. Mert ez valójában egy felhívás.

A papa hatvanöt évesen már nem kívánt rámászni a feleségére, mindketten tudomásul vették, hogy a dolgok normális rendje szerint impotens lett, és élték tovább az életüket. Az asszony eggyel kevesebb kellemetlenséggel, az ura eggyel kevesebb kellemességgel.

De a legújabb csatornacsomagjukba belekerült pár bujálkodós filmeket sugárzó adó is. Tóni papa rákapott ezekre. És megállapította, hogy fel-felágaskodik még benne a férfiasság. Ilyenkor újra próbálkozik. Néha sikerrel is jár.

Gizi mama oldalra fordul és letolja bugyogóját. Ennyi elég, minek meztelenkedni.

Papa elhelyezkedik mögötte és munkához lát. Nem sikerül a behatolás. Újra nem. Az asszony fél, hogy sokáig fog elhúzódni a szerencsétlenkedés, a férfi fél, hogy felesége tesz valami gúnyos megjegyzést, ami végleg elveszi az ihletét.

– Fordúj már el, nem látom közben mit csinálnak!

– Hát apjuk, ha ez segít...

Tényleg van, hogy segít, ha papa közben meztelen nőket lát a tévében. Most azonban nem.

– Na, mi van? Jössz már?

– Még nem. Nem jó... nem jó ez a film. Azt a szőkét szeretem nézni közben. Azt a szőke kurvát.

– Hát várjunk, míg megjelenik.

– Az a másik adón szokott lenni.

– Akkor váltsd át!

Az öregember leszáll az ágyról, belelép a papucsba, elmegy a tévéhez, aztán a nagyszalhoz, aztán térdre ereszkedik: nem találja a távirányítót. Sosem találja. Soha nem talál semmit. Ettől Gizi mama a falra szokott mászni. Most visszafogja magát. És ő is elkezd a kutatást. Persze, hogy megleli. A készülék tetején volt. Papa megkeresi a csatornát, és szerencséje van, épp az a bizonyos szőke színész-nő látható. Négy néger társaságában.

Mama visszamászik az ágyra. Újra lehúzza bugyogóját. Papa mögéje mászik. S közben görcsöt kap a lábszára. Hangosan jajgatni kezd.

Nem kis munka kinyomni, kimasszírozni Tóni papa lábából a görcsöt. Kimerülnek mindketten, mire sikerül. Tévészés, és bármi más, szóba sem jöhet immár. Fekszenek, pihegnek. Várják a nyugtató álmot. És az közeledik is. Papának azonban eszébe jut egy kellemetlen gondolat:

– Te anyjuk, azt írta az ingyenújság, hogy ha egy macska húsz évig feszt ugrálna a Lánchídon, az leszakadna.

Hallgatnak, Gizi mama először marhaságnak tartja a hírt, aztán elképzeli az összeomló hidat, és megborrad.

– Minek ugrálna a hídon egy macska?

– Me' meghibbant. Ha az ember meg tud bolondulni, a macska is.

– Az igaz.

– Elél húsz évig egy macska?

– Némelyik tán el.

Megint hallgatnak.

– Te anyjuk, az itteni Tisza-hídon nem szoktak macskák kóborolni?

– Szoktak, de... Hiszen, húsz év nagy idő, nem is fogunk mi már akkor élni.

– Hát persze. Minket nem érint ez.

– Nem hát, jó éjszakát, papus.

De már egyikük szemére sem jön álom.

Molnár Krisztina Rita

Remélem, örülsz

M. már egy ideje fontolgatta, hogy lelövi azt a két-három embert, akiről azt gondolta, így vagy úgy, de alaposan hozzájárult az élete megromlásához. Pontosabban nem célszerű tervezgetés volt ez, inkább a félálom megvilágosodás-szerű felismerése. *Egyszerűen lelövöm őket, és kész.* Még pontosabban időről időre arra ébredt, hogy mérges. Hogy amikor éppen a legbékésebbnek kellene lennie, az ébredés utáni fél órában, a napi újjászületés pillanataiban, amikor az ember legegészebb önmaga, mert még nem jutnak eszébe a tegnap terhei és az aznap sorakozó feladatai, csak örül a fénynek, a kisimult bőrnek és idegeknek, és olyan lágyan illeszkedik a térbe, mintha nem lenne a tárgyaknak éle, mintha nem lenne különbség szilárd és légnemű között – nos, tehát akkor, amikor az oldott lebegés perceit tölthetné, akkor átjárja a keserű düh és ölni szeretne. Minden alkalommal elképedt az ötleten, és haragja megduplázódott. Mérges volt, hogy mérges. *Meg vagyok mérgezve* – állapította meg. És ahogy szép lassan egészen felébredt, rájött, hogy terveiből tökéletesen hiányzik a vér. Érdekes, csak az epe önt el, és a lövés gondolatától elmúlik a torkomból az íze. A mozdulat megvan, de nincs csattanás, nincsenek összeomló testek, nincs vérző seb és halál sincs. *Kilövöm a gondolatot és jobb. Csak a piros hiányzik az egészségből.*

Mégsem lehetek ennyire gonosz. Micsoda elképesztő ötlet. És honnan jön? Nem tetszett neki. Jó néhány hónap eltelt, mire elhatározásra jutott. Addigra elégette meg teljesen a váratlan rémreggeleket. Hogy a düh nem éber, hanem szinte teljesen védtelen állapotában tör rá. Ráadásul minden ritmust nélkülöztek a haragos ébredések. Volt, hogy hetekig semmi. Aztán megint a pisztoly. *Ki kell találnom valamit. Így nem mehet tovább. A végén sorozatgyilkos leszek. Mi a fenét csináljak velük, hogy eltűnjenek az agyamból?* Hogy a terv megszületése annak volt köszönhető, hogy kitört a március, és a rigók vad fütyörészése behallatszott a konyhaablakon vagy annak, hogy M. elérkezett tűrőképessége határáig, nem tudni. De gyorsan érkezett, mintha puskából lőtték volna ki. *Megvan! Átváltoztatás! Lehet épp varázslat is, úgy jobban hangzik.* M. elmosolyodott. Mosolyától fényleni kezdtek a konyhacsempék, a gáztűzhely rózsái fellélegeztek. Derűs nap ígérkezett. M. újabb kávéfőzött magának, aztán elhatározta, hogy most, hogy a legfontosabb kérdés eldőlt, alaposan átgondolja a dolgot. *Mik legyenek?* Rendkívüli szabadság járta át. Hiszen bármivé varázsolhatja őket. *Kezdjük az anyósommal.* M. emlékezetébe idézte a végtelen életenergiákkal rendelkező, hatalmas, erős asszonyt. Hogy soha nem fárad el. Éles a hangja. Szinte mindig feszült, mint aki

Molnár Krisztina Rita 1967, Budapest. Költő, író, tanár, múzeumpedagógus. Legutóbbi kötet: *Levél egy fjord partjáról* (verseskötet, 2017).

állandóan egy mindjárt induló verseny startvonalán áll. És a teste is olyan feszes, a vastag combja, a kerek hasa, az alsókarja izmai, a tekintete, a mozdulatai, mint ha egyfolytában egy szikla peremébe kapaszkodna, hogy le ne zuhanjon. Néha még a fogát is kivicsorítja az erőfeszítéstől. Biztos nagyon fáradt már az állandó jelenléttől. Valami bársonyosra lenne szüksége. Valami oldásra, engedésre. Hogy ne kelljen annyira iszonyatosan igyekeznie. *Ez az! Legyen a várost beborító, novemberi köd. Szürke és puha. Úgyis novemberben született. Ez jó lesz, igen.* M. elégedett volt. De azért tudta, hogy a könnyebbik végén fogta meg. Hogy a neheze még hátravan. Kinézett az ablakon. A fehér rózsabokron a késő őszi melegben váratlanul kinyílt, mostanra berozsdásodott rózsafejek bólogattak a márciusi szélben. *Hogy utálta a rózsákat. Hányszor mondta is. „Utálom a rózsákat.” De miért? Soha nem értettem meg teljesen. Sem ezt, sem őt. Pedig annyira szerettem volna. Volna, volna. Az egész életünk ebben a feltételes módban maradt. Állandó és most már végleges hiányérzetben.* M. sóhajtott. Persze, hogy arra a férfira gondolt, akinek az anyját épp az imént varázsolta köddé. Akivel az élete lényeges hányadát eltöltötte. Akivel a kötelező életfeladatokat betöltötte. Diploma, otthonteremtés, gyerekek. Pipa, pipa, pipa. M. szeme összeszűkül. A rozsdás rózsákat stírölte. *Hát jó. Válj rózsabokorrá. Tüskés, szaténszirmú rózsza legyél. Nőj nagyra és legyél illatos, akit meglátogatnak a méhek.* M. újabb sóhaja már gőzmozdonypöffenésnek is beillett volna. Nem gondolta, hogy ilyen könnyű lesz. Egészen megnyugodott. Nekilátott rendbe tenni a konyhát. Beágyazott, és míg zuhanyozni indult, úgy döntött, a harmadikkal vár egy kicsit.

A harmadik varázslatban ugyanis nem volt biztos. Hogy kell-e. Vagy hagyja úgy, ahogy van. Mi dolga vele. Nem lesz sokkal jobb, ha füttyül rá, mint a rigók a koratavasban a világra? Tudniillik M.-nek csupa meglehetősen barátságatlan dolog jutott eszébe. Olyanok, mint a hamutartó, a hangyaboly vagy a partvis. *Basszus.* Mert ha valaki, akkor ő tudja, mi mindenben ment keresztül ez a nő. Ezért, pont ezért érthetetlen. *A francba. De hát én szerettem. A barátnőm volt. Nem akarhatom, hogy vécékefévé váljon.* M.-en újra erőt vett a nyugtalanság. *Annyi dolgom van, én meg ezzel a hülyeséggel töltöm az időt. Még jó, hogy nem lát a fejembe senki. Komplet idiótának gondolnának. De épp rendet rakok benne, úgyhogy csak senki ne gondoljon semmit.* Végül úgy döntött, félreteszi a kérdést. Nem sürgős, és nem akarja elrontani. Másnap reggel, miközben átgondolta aznapi tennivalóit, már úgy tekintett az elhalasztott varázslatra, mint a többi megoldandó egyikére. *El kell mennem az okmányirodába, meg a postára. A kenyér, a fogkrém és a mandarin elfogyott, tehát a boltba is. És ki kell találnom, mivé változzon ez a szerencsétlen áru.* Elég tanácstalan volt. Az árulás fáj neki a legjobban, ezt tisztán meg tudta állapítani. Nem értette, hogy fordulhatott elő. A többi gyengeséget, tévedést, hiányt mint valamilyen kellemetlen vagy ártalmas természeti jelenséget értelmezte, ami elől jobb kitérni. De ez a dolog nem akart a helyére kerülni. *Miért*

vonul át a sakk táblán az egyik bástya egyszer csak a túlsó csücsökbe? Miért dönt úgy, hogy mostantól valaki más bástyája lesz? M. töprengett egy sort. Nem érte fel észsel. Vagy inkább mintha valami ultramágneses térbe került volna? Igen, azt hiszem, ez történhetett. És egészen átmágneseződött.

Értetlenkedve csóválta a fejét. Mindenféle részletek jutottak eszébe, sms-ek, kétértelmű mondatok, amik mára világosan egyértelműek lettek, ahogy ez lenni szokott. Bántotta, hogy annyira szokványos történet ócska kis hazugságokkal és jól ismert fordulatokkal. Mint egy jól bevált receptben. Amikor M. hazaért a boltból, elpakolta a bevásárlást, a mandarinokat kirakta egy fonott tálcára. Meggyújtotta a gyertyát az üvegvázában, amit gyertyatartónak használt. Pucolt magának egy mandarint. A lángba bámult, szórakozottan rágcsálta a gerezdeket. Váratlanul buktak föl belőle a szavak.

Legyél átlátszó. Törekény, de tiszta üveg. És nem vonz majd semmilyen mágnes. Végre te leszel te, remélem, örülsz. M. kevésbé örült, de a jól végzett munka fáradtságával látott neki a vacsorakészítésnek. Pipa, pipa, pipa.

Profán Madonna

Szeles Judit

Ladyboy

A thai ladyboyt áthívta magához egy teára. Vagy lehet, hogy a fiúlány ajánlotta fel magát. Szomszédok voltak. A fiúlány szemmel tartotta a férfit. Tudta, mikor van otthon, mivel látta távcsővel a parkolót a ház előtt. Azt viszont nem tudta, hogy a férfi a lányával él együtt.

A két kocsi egymás mellett parkolt. A ladyboy nem volt benne biztos, melyik kié lehetett. Ezért jobb távcsövet vett. Belátott az ablakon, ha nem volt behúzva a sötétítő. A konyhában fekete, a hálószobában zebrás. Azt gondolta, hogy a férfinak nője van, mert látta a lányt a konyhaablakban. De ez sem zavarta abban, hogy az ismerkedő internetes oldalon, aminek a nevét most nem közöljük, folyton rákattintgasson a férfi arcképére.

Új támogatóra volt szüksége. Thaiföldről egy állat szabadította meg. A férfi azonban elhunyt. Balesetben. Vagy legalább is mindenki ezt hitte. A ladyboy szabad lett. Egy masszázsszalont üzemeltetett a város szélén, nem messze attól, ahol lakott. De a kiszemelt szomszéd férfinak azt hazudta, hogy időseket ápol. A férfi is már majdnem betöltötte a hatvanötöt, tehát lassan tényleg idősnek számított. El tudta volna képzelni, hogy ápolják.

A férfi azt sem tudta, hogy Yupin, így hívták, fiúlány. Abban a meggyőződésben volt, hogy egy magát igen jól tartó középkorú thai hölgyel ismerkedett meg a társskereső oldalon. Öt napig csevegtek a neten, mikor áthívta magához teára. Vagy lehet, hogy Yupin ajánlotta fel.

Sveinnek soha nem voltak gondjai a nőekkel. Mindig volt belőlük elég. És nem igen válogatott. Ahogy esik, úgy puffan, vallotta. Inkább csak az okozott kisebb nehézséget, hogy melyiknek mit hazudjon. A lánya ismerte az összes hölgyet, akiket teázni hívott az apja. A promiskuitás nem zavarta. Neki nem kellett hazudnia, mert egyikkel sem beszélt. Egy idő után el is vesztette a fonalat, hogy ki kicsoda. A napjai nagy részét ő is az ágyban töltötte. De egymaga. Beteg volt. És nem volt kedve kimenni. Esetleg a konyhaablakig vagy a fürdőszobába, de csak rövid időre. Egy-egy ilyen alkalommal állt meg az ablakban. És fogalma sem volt arról, hogy a szomszédos ház egyik lakásából figyelik.

Svein és Yupin véletlen botlottak egymásba a neten. Vagy legalább is a férfi ezt hitte. Naiv volt ahhoz, hogy mindjárt az elején gyanakodjon. Egyébként sem olyan típus. Elég erősnek tartotta magát ahhoz, hogy megvédje magát fizikailag.

Szeles Judit 1969, Csenger. Költő, író, tanár. Pályafutását a debreceni Egyetemi Életnél, valamint a Sárvári Diákköltők és Diákírók Találkozóján kezdte, műveit magyar és külföldi lapok, valamint antológiák közölték, közülük több a Magyar Rádióban is elhangzott. Családjával 2003 óta él Svédországban, Strömstad városában. Legutóbbi kötete: *Szextáns* (versek, 2018).

Az összes többi dolog meg nem érdekelte. Ahogy a nőkben is leginkább a nemi szervüket szerette, és nem a sok beszédet vagy érzelmeket. Ezért a nők jöttek-mentek a hámoszobás saját lakásban. A lánya elbújt. Svein beivott. A nők pedig jöttek-mentek.

De Yupinnak új támogatóra lett volna szüksége. Már az első csetelés után át akart menni a férfihoz. Igen, Yupin hívatta meg magát. De éppen aznap nem volt alkalmas Sveinnek. Az egyik régi szeretője, testi, de nem lelki jóbarátnője látogatta meg. A nő pedig ajánlkozott, hogy addig elbújik a hálósobában, amíg ezek teáznak. A férfi elvetette ezt az ötletet. Csak amikor a szerető elment, mert ismét csevegni a thai fiúlánnyal.

Nagyon csinos volt: fehér csipkeblúzt, szoros piros miniszoknyát viselt. Hollófelete haját lazán kontyba fogta. Finoman kifestette magát. A nemi szervét gondosan leragasztotta. Csipkebugyit és nejlonharisnyát vett fel, meg csizmát, amit az előszobában levett. Svein rettentő ideges volt a találkozó előtt, ezért két adag nyugtatót és izomlazítót is bevett. Mindig ideges az első találkán, nem izgatott csupán.

A forró vizet kitöltötte a csizma nélkül, harisnyásan toporgó Yupinnak. Aztán az is eszébe jutott, hogy hellyel kínálja. Mind a ketten kissé zavarban voltak. Svein majdnem kilötyentette az egyik csupor teát. Közönséges Liptont ittak. És mindennapi dolgokról beszélgettek. Svein már járt Thaiföldön. Hamar szóba került az is. Az elefántok, a mocsár, a strand, a tavaszi tekercs, a thai masszázs. Aztán a férfi felgyűrte az ingujját, hogy megmutassa a Thaiföldön varratott tigristetoválást. A figurát alig lehetett kivenni, mert a vonalak túl vastagok voltak, és összeolvadtak. Rosszul sikerült. De a fiúlánny megdicsérte. Neki nem voltak tetoválásai, de a nyakában egy szép, de vékony, bár igencsak hamis aranyláncot viselt. Svein közelebb hajolt, hogy megnézhesse. Megérezte a parfümöt Yupin nyakán, és hirtelen kiszaladt vér az arcából.

Eljutottak az ágyig. De Yupin nem akart teljesen levetkezni. A férfi ezt szemérmességnek gondolta. Hagyta, hogy thai masszázsban részesüljön, csókolóztak is, és megszorogatta Yupin igazinak tűnő mellét. Arra gondolt, hogy milyen jó lesz, ha a nő át-átjön majd a szomszédból. Megmasszírozza. Lehet hoz tavaszi tekercest édes-savanyú szósszal, ki tudja. Nem kell többet szállodát fizetnie, csak a repülőutat Thaiföldre, ha éppen arra szottyán kedve. Ha meg nyugdíjas lesz, szépen a melegebb országba költöznek majd.

Ezekre gondolt, amikor a keze a leragasztott nemiszerv fölé tévedt. Nem volt nagy, de megkeményedett, és ezért a ragasztás kezdett leválni a széleken. Yupin egy annál nagyobb nemi szervet talált Svein farmernadrágjában. Ám abban a pillanatban, ahogy a csipkés bugyi alatt megrepedt a tapasz, Svein szerve megpuhult. Csak egy fél percig.

Aztán minden ment tovább a maga útján.

Svein lánya meghalt. Eltemették. Sveinnél továbbra is ki-bejártak a lotyók. Yupinnal mi történt, nem tudni. Egyetlen egyszer járt csak a férfinél.

Lajtos Nóra

Áftershév

Emília a fősulitól tíz percnyi sétára lakott. Még nyáron lefoglalózta az albérletet, mert így szokás, akit nem vesznek föl a koliba. Emíliát nem vették föl, de nem is óhajtotta volna. Az ember megszokja, ha tizennyolc évig mindig hazavárja a család. Egy idős, hetvenes házaspár volt a főbérlője. Irmuska néni igen pedáns aszszony, ugyanakkor volt benne valami furcsa, ahogyan a szemüvegét mindig igazgatta az orrán és állandóan szipogott. Emília vitte hazulról a tojást, a csirkehúst, a karajt, a combot, és ő mindig valami nyírségi finomsággal várta ebédre. Tóni bácsi, a férje kisebb volt fél fejjel Irmuska néninél, Emília meg átlátott a félkopasz fejen keresztül, pláne, ha a barna, csatos magas sarkú cipőjét vette föl. Szerette azt a cipőjét, nőiesebbé tette a mozgását, lendületet adott a lépteinek. Tóni bácsi is kedvelte Emíliának ezt a cipőjét, nézni, ahogyan guggolva becsatolja, pláne, ha mini szoknyában volt. Tóni bácsi szerette az italt. Nem vészesen, de azért minden nap eldől tőle az ágyba délutánoként.

Volt egy fiuk, Robi, aki félig még otthon lakott a Mutteréknál, ahogyan hívta az anyját, amit a faterja nem nézett jó szemmel. Azért lakott csak félig otthon, mert a másik felét, magánéletének reggeljeit mindig más ágyában érte meg. Volt egy menyasszonya, Andrea, aki gyakran feljött a lakásba, és a szülők is csak falaztak a fiuknak, hogy mindjárt hazajön Robika, csak a cégnek kellett valamit még elintéznie. Sajnálta Andreát, cinkostársnak érezte magát, büntársnak, amiért hallgat. Nyálkás testű levelibékának. Viszolygott magától és viszolygott Robitól is, amikor az hazajövet, ledobva a slusszkulcsot, lesmárolja a Mutterjét, barackot nyom a faterja kopasz fejére, és felajzott bikaként beront Andreájához, mintha mi sem történt volna vele az elmúlt fél órában.

Egy nap Irmuska néni bejelentette, hogy tíz napra elutazik Hévízre, szanatóriumba, és hogy le lesznek fagyasztva a kaják, figyeljen oda a férfiakra, hogy egyenek rendesen. Már ekkor megfordult Emíliával a világ, mint a szobája kulcslyukában gyakran a kulcs, mert amikor Irmuska néni kitette a lábát otthonról, szeretett bezárkózni a kis egérlyukába, és feljegyzéseket készíteni: magyarán naplót írni. Aztán, arról is leszokott. Átszokott a versírára. Az *apám!* című is ott született: „Szerettem volna gyakrabban odabújni, / selyemfonalas hónaljad árnyékába fúrni / gyermekded fűrtjeimet, hogy ujjaidra csavarhasd / kicsinyed gyöngyház-álmaim...” De most épp prózát készül írni. Azaz hogy már derékgig benne is van. Mert minden itt kezdődött. Azzal, hogy Irmuska néni otthagya őt *rájuk* tíz napra.

Lajtos Nóra (1977.) Debrecenben élő irodalomtörténész, költő, író, kritikus, szerkesztő. Kötetei: *A tiszta beszéd varázsa, Sorsszimfóniák, Példázat és etika: Sánta Ferenc rövid-prózája, A Szerzőbe oltott tisztelet jogán*. Díjai: NKA-ösztöndíj, Debrecen Kultúrájáért Alapítvány ösztöndíja, Litera kritikaíró pályázat 1. díja.

Az egyik este arra érkezett haza Emília a fősulis alagsori önképző körből, hogy Tóni bácsi cigarettázik az erkélyen, és amint meghallotta az ajtócsapást, betámolygott a konyhába. Emília benézett a mosogatótálcába, de nem látott ott mosatlan tányért. Kérdezte, miért nem vacsorázott, de csak annyit mondott Tóni bácsi, hogy megvárta. Gyanútlanul nyúlt be Emília a hűtőbe és vette elő a rizses húsos ebédmaradékot, amikor hátulról a dereka tájékán érezte Tóni bácsi kezeit, majd egy gyors mozdulattal, amint belecsíp a fenekébe. Majdnem kiejtette a jénait a kezéből, ahogyan megfordult. Tóni bácsi borvörös arcára kiült egy kaján vigyor, amit amíg él, nem felejt el. Három hokedli volt az étkezőasztal alá tolva, amelyből egyet fél lábbal kirántott, és rálökte Tóni bácsit, aki úgymint alig állt már a lábán. Megmikrözta a rizses húst, melynek rizsszemei mind őt bámulták, Emília megkifelé nézett közben, és elborult aggyal húzta be a nyikorgó relaxát, amikor hazaérkezett Robi. Épp csak hogy beköszönt, de azért annyit megjegyzett, hogy fater hová dugdosod a nyelvedet, utalva a piaszagra. Majd bement a fürdőszobába. Emília hallotta, amint a vizet szétpaskolja a kádból, végre nincs itthon a mutter, lehet meleg vizet pocskolni. Tudta, hogy nőnél volt, és most lemossa magáról a szennyet, majd erős arcszesz-illattal elillan Andreájához, és otthagya a faterjával kettesben.

A Szerencsekerék ment a tévében, amit minden este szertartásszerűen nézett még rajtuk kívül úgy kábé kétmillió néző az országban. Amint jól lakatta Tóni bácsit, már csöngött is az esti telefon, mindig fél hét előtt tíz perccel, hogy a Szerencsekerék kezdésére befejezhessék a beszélgetést. Irmuska nénit Emília minden este megnyugtatta Tóni bácsi egészsége és jól tápláltsága felől, és hogy Robival is minden rendben. Persze Tóni bácsinak is odaadta néha a telefont, de aznap este azt hazudta, hogy épp a mosdóban van, nem tudja adni, ugyanis Tóni bácsi aligha tudott volna két értelmes mondatot mondani magáról. A mosdós szöveg bejött Irmuska néninek, nem puhatolózott tovább, Tóni bácsi meg mire odaért a szobába, a telefont gyors villámköszönés után lecsapta, és mondta, hogy puszilja Tóni bácsit Irmuska néni, már csak három nap, és harmadnapon hazaérkezik, azt már fél lábbal ki lehet bírni. Nem mintha Tóni bácsi gyakran állt volna két lábon.

Tóni bácsi a nappali asztalának székére ült, és fél kézzel a fejét tartotta. Emília is elfoglalta a szokásos helyét az Irmuska néni heverőjének szélén. Aztán Tóni bácsi egyszer csak felpattant, és a heverő lábában megbotolva Emíliára esett. Hófehér selyemblúza alá csúszta a bal kezét, a jobbal a bal felkarját fogta le, s közben Emília száját kutatta, de mivel az elfordította a fejét, így a nyakába lehelte a piaszagot, ami émelyítően keveredett az olcsó, bazáros ukrán arcszesszel. Érezte a combján, amint valami keményedik Tóni bácsi nadrágja alatt, akkor már a melltartóját babrálta, és akkor minden erejét összeszedve megrúgta az ágyékát, mire az lefordult a heverőről vele együtt, csak most ő volt felül. Emília lemászott Tóni bácsiról, és heves szívveréssel beszaladt a szobájába, amit gyorsan magára zárt. Még hallotta a krákogását, és a reklám szignálját is a tévében, aztán elmaradtak a

krahácsolások, és akkor kifordította a zárban a kulcsot. Tóni bácsi valahogy feltá-molyoghatott, mert már a heverőn találta Emília, nagyokat horkantva. Kikapcsolta a tévét, és bement a fürdőszobába. Egy óra is eltelt már az eset óta, de alig bírt megállni a zuhanyrózsa alatt a kádban, úgy remegett a lába, és zihált benne minden, ami csak zihálhat.

Amint a tusolócsövet letette, és elzárta a félmeleg vizet, újabb ajtócsapást hallott. Robi jött haza. Robi soha nem látta Emília spiccesen, állandóan autóval járt mindenhová, bizonyára azért nem. Magára tekerte a törülközőjét és fogvacogtatva reszketett alatta. Fázott is és félt. Tudta, hogy Robi már tudja az apja horkolásából, hogy nem a fater van a fürdőben, hanem ő. Kopogtatás nélkül nyomta le a kilincset. Mondta neki, hogy foglalt, mire Robi nagyot nevetett, hogy gondolta. Mondta, hogy nyugodtan kijöhet, ő úgyis tovább megy, csak átöltözik. Hallotta, amint nyikorgott a ruhásszekrény ajtaja a Robi szobájában, ekkor ő leheletfinoman kifordította a zárban a kulcsot, és kiosont a közlekedő folyosóról nyíló szobájába. Arra viszont már nem volt ideje, hogy magára zárja az ajtót. Robi benyitott, és Emília ott állt előtte egy törülközővel körbeölelve. Odalépett hozzá, és félhosszú, ázott hajtincseit kezdte babrálni az ujjával. Aztán hátrébb lépett, és csak nézte. A folyosóról beszivárgó fények csak fokozták az intim szituációt, amikor a bejárati ajtóban fordult volna a kulcs, de Robi kulcsa miatt nem nyílt az ajtó. Robi azonnal tudta, hogy csakis Andrea lehet, de mit keres az ilyen későn náluk. Rácsukta az ajtót, és idegesen, főtt rák piros fejjel sietve nyitott ajtót Andreának, aki a nála hagyott jogsit és a személyit hozta sietve Robi után. Robi tudta, hogy az aznap éjszakára tervezett légyottnak lőttek, Andrea nem fog hazamenni, itt alszik nála.

Emília aznap éjjel nem tudott elaludni. Éberen álmodott. Hogy letépik róla a törülközőt, és elkezdik simogatni, az arcnál kezdve, majd a vizes hajcsomó alatt megbújó tarkóját szagolva, le a vállá ívén, a szegycsontját, a kicsi, keményedő mell-labdáit formázva az ujjak között, le a köldökéig, majd a csípője vonalától ismét fölfelé haladva, ezúttal forró nyelvvel csiklandozva a hónalja hajlatától a nyaki ütőér vonaláig, a nyakszirtjén át a füle cimpájáig, míg az ajkára nem talál a heves lángnyelv.

Egy hangos csörömpölésre ébredt. Hajnalodott. Aztán a bejárati ajtó biztonsági zárja kattant. Kiment a folyosóra. Tóni bácsi még mélyen aludt. A zaj a fürdőből jött: a mosdókagylóban egy fekete kupakot talált. Megfogta, és visszahelyezte az arcszesz tetejére. Andrea megállt az ajtóban: „– Szerinted megcsal?” – kérdezte. És mint aki nem érti a nyelvet, csak annyit mondott, kezében az arcszesszel, hogy: „– Áftershév”, és elhagyta a fürdőszobát. Visszagomolyogott az egérlyukába, ahol az arcszeszes ujjait szagolgatta reggelig.

Szöveghullám

Uri Dénes Mihály

Kemény István:
Nílus, Magvető,
Budapest, 2018.

Kemény István terjedelmes és műfajilag is sokszínű életművének tizenhetedik darabja a *Magvető* gondozásában 2018-ban megjelent *Nílus*. A *Lúdbőr* (2017) esszéit megelőző *A királynál* kötet (2012) után ismételen versgyűjteményt tarthat kezében az olvasó, amelyben a folyók apály-dagály mozgását idéző módon váltakoznak az egészen hosszú és a mindössze egysoros versek. A nemcsak formai, hanem gondolati hullámmászként alkalmasint a kötet legjellemzőbb tulajdonsága, az olvasónak tehát mindenekelőtt ezt a ritmust kell felvennie.

Már csak a folyó, s persze még inkább az első ciklus címébe emelt Duna

Uri Dénes Mihály 1988, Hajdúnánás. Kritikus, A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának magyar nyelv és irodalom alap-, majd mesterképzéses hallgatója, később az Irodalomtudományok Doktori Iskola hallgatója. A Hatvani István Szakkollégium elnöke volt. Kritikái, tudósításai és szemléi a KULTer.hu-n, az Irodalmi Jelen Online-on, a Tiszatáj Online-on és a Szkhonlineban jelentek meg.

okán is Esterházy Péter *Hahn-Hahn grófnő...*-je juthat a befogadó eszébe, egészen pontosan az a mondat, miszerint „egy a folyó, akárhány ága-boga van is”. A textusok úgy hullámmászként végig a kötet lapjain, mint a megverselt két nagy – természetet alakító és kultúráképző – folyó, a Duna és a kötet címadó Nílus, s amiként a folyó is mindent egybegyűjt, amivel menet közben találkozik (s ez a minden végül is: ő maga), úgy a ciklusok versei is témájukat, poétikai megoldásikat és a megidézett elődöket, pályatársakat, toposzokat tekintve is sokrétűek. Időnként talán kicsit többet is magukba zárnak, mint amit a hozzám hasonló ízlésű olvasó igazán örömmel fogad. Bizonyosan nem minden befogadó van vele így, de magam eltekintettem volna korok, személyek, kulturális és történelmi utalásrétegek olyan „egybegyűjtéstől”, mint amire a *Hipnoterápia* című vers részlete is példát szolgáltat.

Ön szomorú. Nem végtelenül,
csak nagyon-nagyon.
Az életkorára gondol. Ön öreg.
Öregebb a koránál. Ön modern.
Tapasztalt modern. Ön egy
tizennyolcadik századi úr.
Kétéves volt, mikor a szomszéd bir-
tokon
egy fészkerben megindult a gőzgép,
és hatvan múlt, mikor egyszer az ut-
cán,
szokott reggeli sétája közben,
az ötéves Marx úgy megbámulta a
copfját,
amit a tarkóján felejtett öregkorára.
(71.)

Persze a *Gergelyugornya, képeslap* című versnek már a kezdő sora – amiként e vers Kürti Lászlótól vett mottója – is explicitté teszi: „Minden ártér.” (És a mottóul választott idézet: „ártérben élünk, különös kegyelemben.”) (49.) A folyó és annak ártere a lét(ezés) allegóriájaként vonul végig a kötetben, amit a versek tematikái és a két, folyóról szóló szöveg közé zárt ciklusok címe, a *Délig* és az *Estig* is egyértelművé tesz. A kötetben nagy hangsúlyt kap az idő és annak múlása az egyén (lásd például a születésnaphoz kapcsolódó verseket: *Nyilas Attila ötvenedik születésnapjára, Hogy milyen lesz ötvenévesnek lenni?*) és a közösség (történelmi és vallási utalások, a mitikus idővel való szembeállítás) szintjén egyaránt, aminek a két folyó egyszerre tud példájává is válni, miközben az emberi élet végességével – amivel éppen az idő szembesít minket – szemben azok „örökkévalóságukban” távolságot is tartanak az időtől. A folyó fenomenológiaiilag egyszerre válik tehát interiorizálhatóvá (különbféle antropologizáló gesztusok révén, lásd például a „Nílus vagy” kijelentés köré szerveződő lajstromozásokat, 81–82.), miközben egyszerre marad szükségképpen idegen is. Ez a „közellévő távolság” a folyó–ártér viszony sajátja is: az ártér egyszerre része a folyónak, miközben nem egyenlő vele. A „Minden ártér.” tehát az identitás megragadásának teljes sikerrel sohasem záruló kísérleteként is értelmezhető – a tűnő emberi élet legfeljebb az ártér közteslétében ragadható meg. A „Minden ártér”-re következő versmondatok befejezetlen-

sége a megismerhetőség és a kimondhatóság sikertelenségéről is referálnak: „Egyszer csak egy folyó gondol egyet, és. / Egy dátum eljön, és. / Egy emlék feltör, és.” A textusok olykor a tárgyiasnak nevezett líra darabjaihoz, így például Nemes Nagy Ágnes verseihez hasonlóan a természetin keresztül, illetve abban rejtik el és mutatják fel mégis az ember(i)t. Az idézett versszakban, amiként a vers egészében, a szubjektum elrejtje magát a természet – ártér, folyó, aszály, hold, nap – mögé, miközben a „dátum”, az „emlék”, a „bor” vagy a „kávés” folyamatosan emlékezteti az olvasót a versbeszélő valamiképpen (e természeti jelenségektől nem független) jelenlétére. A versszubjektum a megmutatkozás és az elrejtés határán mozog, ahogyan maguk a folyók is határokon átívelve haladnak előre (ezt a határmozgást a Nílusról szóló vers a kötet zárlataként még egyszer körbejárja, lásd a későbbiekben a versről mondottakat).

A kötet tematikai variabilitását azok a költemények is jelzik, amelyek ember és technika viszonyáról referálnak (*Internet, Az új porszívó* stb.) és amelyek kimondott vagy implicit közéleti-politikai utalásokat tartalmaznak, ezért *közérzetinek* is nevezhetők. Annál is inkább, mert nem explicit politikai utalásokról, s kivált nem állásfoglalásokról van szó, mint inkább valóban hangulatok, érzetek megragadásáról. Ilyen darabja a kötetnek a *Kommunikáció*, a *Zsidókeresztény* társas vagy a *Patai második éneke* című szövegek.

A *Délig* ciklust kezdő *Kommunikáció* (15.) mindkét megközelítésben olvasható, amennyiben a mindenkori hallgatósághoz igazított kommunikációs manőverek egyszerre írhatók le politikai korrektségként („Érzékenyen az érzékenyeknek”), a politikai propaganda működésmódjaként és az emberi kommunikáció kiüresedetté, mechanikussá válásaként is. („Ugyanazt mindig ugyanazoknak.”) A záró versmondattal ennek a beszédnek a nem-beszéd voltát élesíti fel: „Mintha ki se nyitnád a szádát.” Akárcsak a már idézett *Hipnoterápia*, ahol azt olvassuk, hogy „A gépekre gondol. Arra, hogy / idézőjelbe tették és megfojtják az embert, / és arra, hogy mindenki erre gondol. / A gondolkodás gépeire gondol, / a közhelyekre.” (71.) Közhely és gépiesített kommunikáció ebben az összefüggésben egyazon érem két oldalaként érthető.

Az *Internet* (22.) című egysoros – „A szó elszáll, és megmarad.” – szintúgy nem csupán a világháló technikai sajátosságaira utal (az online zajban az „elszálló” szó is megmarad, még hozzá konkrét helyeken, a szervergépek merevlemezein), hanem egyszersmind a felhalmozódó, hozzáférhető és lenyomozható adatok problémájára is, arra tehát, hogy folyamatosan nyomokat hagyunk magunk után, melyek később éppen a nyom létrehozója számára nem válnak már hozzáférhetővé, miközben mások felhasználhatják azt. A mindenki által ismert, kifordított frazéma – a szó elszáll, az írás megmarad – már maga is egy (techno)mediális váltásra reflektál: a szó és az írás médiu-

ma, a kettő létmódja közötti különbség abban ragadható meg, hogy az elhangzó szóval szemben az írás mint *nyom* is értelmezhetővé (és értelmezendővé) válik. A Kemény-vers egyszerre számolja fel ezt a különbséget az „írás” lexéma mellőzésével és egyszerre állítja elő mégis, immáron egy új médium összefüggésében. Az online létezés sajátosságát „telibe találó” sor tehát egy technikai problémán keresztül látszen etikai kérdések felé is irányítja az olvasóját. Az *Internet* így a sikerültebb egysorosok közé tartozik (akárcsak a *Kérdés*, 66.), ellentétben mondjuk az *Estig* ciklus *A legalsó sor* című versével („Kukák a pokol kapuja mellett.”, 69.), amely inkább tűnik csupán ötletszerű képnek. Alkalmassint ezekre gondolhatta a kötet egyik kritikus, amikor úgy fogalmazott, a kielélt költemények közé „ékelődnek egy- vagy néhány soros, súlytalan darabok, inkább ötletek, amiket nyugodtan lehetett volna mellőzni.” (Visy Beatrix, „Minden ártér.”, *ÉS*, 2018. augusztus 3.) Talán nem is ezeknek a verseknek az ötletszerűsége jelenthet problémát, mint inkább a szövegek lendületét megtörő jellegük, amely bár a folyószerűen *folyó*, hömpölygő szövegek kötetstruktúrájával kimondottan összhangban áll (mintegy a szövegfolyam lassabb és gyorsabb sodrású szakaszaként), olvasásélményként mégis zavaró is lehet.

A kötet két, leginkább hangsúlyos, mert kezdő és záró pozícióban lévő verse a *Duna* ciklus *Rakpartos ballada* és a *Nílus* ciklus cím nélküli költeménye (mindkét ciklus egyetlen verset

tartalmaz). A két versben a Duna és a Nílus textuális létesítése másként történik meg. A Duna a mindennapi tapasztalatok színtereként jelenik meg, erre utal a címbéli „rakpart”, továbbá a „futás”, a „kocsma”, a „turisták” és az őket szállító „nagy hajók” vagy éppen a „Margit híd”. A konkrétságot oldja a versbeszélő sajátos, önmagán kívüli pozicionálása: akivel az Én a versbéli reggelen találkozik, az a „Két barátom jó vitézek / nagyrabecsült test és lélek”. (8.) A nyitó vers lírai énjének ez a köztes pozíciója megelőlegezi a fentebb az ártérrel kapcsolatban már említett határokon történő (át- és el)mozgást, ami tehát a kötet számos darabjának sajátja. Akárcsak a konkrét helyek és a „nem-helyek” egymás mellé illesztése: míg a dunai rakpart vagy a Margit híd kimondottan konkretizálható, addig a turistákat szállító hajó inkább egyfajta Foucault-i heterotópiaként értelmezhető. (A kötet topikus szerveződésére ez a megoldás egyébként is jellemző.) Ezzel szemben a Nílus-vers az aposztrophé alakzatát működtetve a folyót mint természeti létezőt viszi színre.

Ha te is voltál már Nílus, egy hullafáradt folyó Egyiptomban, ébredtél már egy hatezer kilométer hosszú csúszdán takaró nélkül párologva egy majdnem eltelt délelőtt két sístergő part között, mit csinálnál, hol jártál az éjjel, kivel, mekkora esőben, miféle pötytös, csíkos, pikkelyes állatok ittak és csorgatták

beléd a vérüket, hogy kerültél haza, és hányadszor csinálod ezt – akkor tudod, hogy bizony Nílus vagy Egyiptomban, és te vagy a Nílus Egyiptomban (81.)

A Nílussal történő események („mekkora esőben”, „állatok ittak és csorgatták / beléd a vérüket”, illetve „szárit a nap és sajnálkozik, / szárit a szél és sajnálkozik” stb.) nemcsak kijelölik a folyó identitását, hanem mintegy létre is hozzák a folyót: „akkor tudod, hogy bizony / Nílus vagy Egyiptomban, és te / vagy a Nílus Egyiptomban”, valamint „örülj egy kicsit, / mert most már / Nílus is maradsz”. Zavarba ejtő lehet, hogy a „Nílus vagy Egyiptomban, és te / vagy a Nílus Egyiptomban” sorokban a „Nílus” előbb nemfogalomként, aztán a határozott névelő révén pontosan identifikálható fenoménként jelenik meg. A „Nílus” tehát nemcsak egy folyó tulajdonneve, hanem olyan jelölő, amelynek általános jelöltje van, úgyszólván bárki lehet Nílus. A második személyű megszólítás így a Nílushoz intézett beszédként és a Nílus-identitás tetszőleges kiterjesztéseként is interpretálható.

A kötet világa nem az öröm, mint inkább a pesszimizmus és a szomorúság világa. A *Patai második éneke* vagy a több ízben szóba hozott *Hipnoterápia*, akárcsak más, a recepció által tárgyalt szövegek, az öregedéssel, a szomorúsággal szembesülnek. A Kemény-kötet technika és ember viszonyáról tett megállapításai szintúgy inkább a pesszimizta interpretáció közegében mozognak.

Valuska László a költővel készített interjújának felvezetőjében a közérzetiként értett szövegekkel kapcsolatban írja: „Ritka az olyan verseskötet, amely ennyire pontosan jelzi, hogy az évek folyamán hogyan távolodtunk el nemcsak önmagunktól, hanem Európától is”. (Vö. például: „Európa fikció volt”, *Növényevők dala*, 21.) A kötet elolvasása után úgy érezhetjük, mintha a valamerre tartó folyóból kiléptünk volna a meghatározhatatlan ártérbe. Test és lélek között, önmagunkon kívül, ahogy a *Rakpartos balladában* olvashatjuk (vö. „hadd tűnjek el egy órára / hogyha tetszik meditálva // legyek kívül önmagamon”, 10.). A *Nílus* e köztes- vagy kívülrét pillanatának kötetnyi hosszúságú kitartása.

A vaknak hitt olvasó

Csondor Soma

Fehér Boldizsár: *Vak majom*, Magvető Kiadó, 2018.

Ha egy fiatal szerző első regénye a Magvető Kiadó gondozásában jelenik meg, talán már önmagában is elegendő,

Csondor Soma 1994, Zalaegerszeg. Gudorföldén és Pécsen él. A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar nyelv és irodalom mesterképzésén tanul. Filmelmélettel, színházzal és kortárs magyar irodalommal foglalkozik.

dő, hogy az átlagosnál nagyobb figyelmet kapjon. Ilyen módon a közelmúltban is érhetett minket pozitív és negatív csalódás egyaránt. Fehér Boldizsár első regénye, a *Vak majom* sajnos az utóbbiak közé tartozik.

A történet főhőse és elbeszélője egy zavaros családi háttérű huszoneves fiú, aki váratlanul a világ legfiatalabb milliárdosa lesz, majd ugyanilyen hirtelen körözött bűnöző. A rendőrség elől egy párizsi szállodában talál búvóhelyet, ahol két Nobel-díjas tudós bejelenti: a következő napokban a lakók egy kísérletben fognak részt venni, amelyről azonban nem tudhatnak semmit. E kísérlet valódi lényege, hogy megfigyeljék milyen reakciókat vált ki, és milyen összeesküvés-elméleteket indít el a vendégekben, ha minden háttértudás nélkül kísérleti alanyként hiszik magukat. A regény a szállodai eseményekből és a főszereplő életének jelentős szakaszaiból összeálló mozaik, melynek kifutása a szöveg megírásának ideje. Ez a töredezettség, a linearitás kerülése, noha nyilvánvalóan koncepciózus, helyenként következtelen és indokolatlan, ám korántsem ez a mű legnagyobb hibája.

A regény elbeszélése egyszerre emlékeztet Agatha Christie és Rejtő Jenő stílusára. A *Vak majom* viszonylag komikus hangvétele azonban messze elmarad Rejtő fanyar, groteszk humo-

rától, az előbbi hangulatának megidézéséhez pedig hiányzik belőle a feszültségkeltő, megoldandó rejtély. Így, noha megidéződnek bizonyos irodalmi előképek, az alkotás ezeket nem tudja megfelelően használni. Egy további probléma, hogy a cselekmény számos ponton válik közhelyessé, illetve meszterkéltté. Hogy csak két példát említsünk: a huszonéves milliárdos fiú, aki szabad idejében bakelitlemezen hallgat Frank Sinatrát, miközben a *Máltai Sólymot* nézi. Vagy a válásnál lezajló párbeszéd, olyan mondatokkal, mint: „Az ügyvédem hívni fogja az ügyvédedet.” Az ezekhez hasonló, hollywoodi filmeket idéző jelenetek rendszeresen természetellenesnek hatnak, így zavaróak és kizökkentőek.

Hasonló problémák merülnek fel a karakterekkel kapcsolatban is. A szálloda lakói kidolgozatlanok. Motivációik és cselekedeteik általában nem racionálisak, és csak a cselekmény gördülékenységét és a történet önigazolását segítik elő. Nincs például megmagyarázva, miként jutnak el a végső utópisztikus összeesküvés-elméletig: hogy a professzorok pontosan hajnali 2-kor elviszik őket a „boldogok szigetére”. Nincs ábrázolva a folyamat, amely során a tanult és mentálisan egészséges szállodavendégek az irracionális tévképzetekig eljutnak. Ez a hiány pedig az egész cselekményt hitelteleníti. A fontosabb szereplők, mint a szülők, noha szintén egysíkúak, fölvetnek bizonyos társadalmi és erkölcsi kérdéseket (például a fiát és férjét elhagyva, új életet kezdő anya felelőssége). A főszerep-

lő funkciója annyiban merül ki, hogy az események megtörténjenek vele, majd lejegyezze őket. Ahogyan azt a szerző maga is elismeri egy interjúban: „nem egy háromdimenziós karakter (...) demonstrátor, akit szabadon lehet mozgatni a sakktáblán”.¹

Úgy vélem, a regény a legsúlyosabb hibát az olvasóival szemben tanúsított hozzáállásával követi el. Az elbeszélésben rendszeresen találkozunk különböző irodalmi, mitológiai, történelmi hasonlatokkal, megjegyzésekkel. Ezek általában olyan intellektuálisnak tűnő kitérők melyek inkább felszínes kulturális ismeretekről tanúskodnak. Ilyen többek között: Dante poklának bejárata, Zeus születésének története, a Delphoi jósa vagy a Sziszüphosz-mítosz. Noha a regényben némelyik példának van relevanciája, azzal, hogy az elbeszélő mind-egyikről rövid didaktikus összegzést tart, fölényeskedő hatást kelt. Például az egyik szereplőről leírja: „később úgy emlegették Lidia Hodginst, mint napjaink Mata Hariját” majd rögtön hozzáteszi: „Ha valaki nem tudná, Mata Hari egy szépségéért csodált egzotikus holland táncosnő volt a boldog békeidőkben (...)”. (177) E megjegyzések többsége funkciótlan és kilóg az elbeszélésből. Így azt kell feltételeznünk, hogy céljuk valójában a tájékoztatás. Ez esetben, az olvasó feltételezett lexikális tudásának lealacsonyításáról kell beszélnünk.

Önmagában ez a jelenség nem igazolná hitelesen az elbeszélés öntelt ha-

¹ https://konyves.blog.hu/2019/01/21/igy_keszult_feher_boldizsar_kicsit_felre_akartam_vezetni_az_olvasot

bitusát, azonban nem ez az egyetlen aspektus, ami az olvasó irányába tanúsított „lenézést” támasztja alá. A regény mottója, (mely egy idézet Melville *Moby Dick*jéből) már előrejelzi, hogy a mű központi kérdése a predestináció, illetve az Isteni gondviselés lesz. Az elbeszélő élete meghatározó eseményeiben (az anyja elhagyja, igazinak hitt apja megőrül, valódi apjától hatalmas vagyont örököl stb.) a sors folyamatos munkáját látja. A professzorok kísérlete pedig éppen ennek a létszemléletnek az érvényét kívánja cáfolni. A kísérlet arra akar rávilágítani, hogy az emberek, ha egy terv részének hiszik magukat, mindennek hajlamosak aránytalanul nagy jelentőséget tulajdonítani és a legapróbb részletekben is megtervezettséget látni. Ez a regény által felépített létallegória a főhős világnézetével párhuzamban ígéretes ötletnek tűnik, egészen addig, míg a mű felénél az egyik tudós szisztematikusan ki nem fejtje mindezt. Az alkotás ezen a ponton, ahelyett, hogy teret hagyna az értelmezésnek, megmagyarázza a központi allegóriát.

Károlyi Csaba az *Élet és Irodalom*ban megjelent kritikájában – némi jóindulattal, de megkérdőjelezhető következtést levonva – részben generációs tényezőket feltételezve menti fel a szerzőt. Vagyis a potenciális olvasóközönségének életkorával tartja magyarázhatónak az írásmód egyes sajátosságait.² Érvelése több ponton is vitatható, az azonban bizonyos, hogy a szerzőnek, ha volt is

ilyen szándéka, azt sem ő, sem a Kiadó nem jelezte. Ez által óhatatlanul érezheti magát minden olvasó indokolatlanul kioktatva.

Túl a számos felvetődött problémán, néhány pozitívum is kiemelendő a regénnyel kapcsolatban. Ilyenek például a beágyazott rövid elbeszélések, mint a szállodaalapító kalandos (prospektusból idézett) története vagy a főszereplő egyik őséről szóló, annak candide-i hányadtatásait leíró családi história. Ezek a mellékszálak, túl azon, hogy jól illeszkednek az elbeszélés sorstematikájába, valóban fantáziadúsak. Ezekből ugyan kevés van, de az összképen sokat javítanak. A történet továbbá lendületes és fenntartja az olvasó figyelmét, még ha az időbeli ugrások olykor zavaróan akasztják is meg az eseményeket.

A *Vak majomban* tehát voltak jó ötletek, ám alapvető ízlés és habitusbeli hibákat követ el, valamint írásmódja is kiforratlan. Ha a fölösleges kommentárokat elhagyná, és nem magyarázná el például a szállodai kísérlet allegóriáját, akár figyelemreméltó alkotássá is válhatott volna. Így azonban nem lép túl a lektúrirodalom határain.

2 <https://www.es.hu/cikk/2018-10-26/karolyi-csaba/vaksors.html>

A megismerés szükséglete

Bereti Gábor

Bödecs László:
Semmi zsoltár,
FISZ, 2015.

Az utóbbi években kezdenek beérni annak az évekkel korábban, a líra és a politikum viszonyáról zajlott vitának a gyümölcsei, melyben voltak, akik a korábbi, a hetvenes évek óta tartó, a líra és a politikum, nyugodtan mondhatjuk, kanonikus elválasztottságát bírálандó, foglaltak állást. Művészi és egzisztenciális kockázatokat is vállalt az, aki munkáival a kánon részéről az életnek az esztétikum elől elzárt, mert témájában a politikum, azaz a nemzet, a közösség, a képviseletiség, stb., által is érintett területeire tévedt. A tabukat szinte szállóigékké vált mondatok, tilalomfák is megtestesítették: az író nem népben és nemzetben, hanem alanyban és állítmányban gondolkodik, vagy, számomra a politikum nem téma, hanem probléma. Ezért hatott felszabadulásként az a pár évvel korábban zajlott vita, melynek néhány, tekintélyt sem nélkülöző résztvevője kimondta, hogy a művésze-

tek előtt az életnek nem lehetnek elzárt területei.

Öröndetes, hogy az elmúlt évtizedben induló tollforgatók körében egyre több olyan szerzővel találkozhatunk, aki – az említett vita felszabadító hatására is, a korábbi tabuk határait bátran átlépve –, fiatalos, főleg a nyelv közegében megvalósítandó kísérleteit, az életteljesség átfogó vállalásával valószínűsíti meg. Ezek közé, tartozik Bödecs László is.

Bödecs László a FISZ-Apokrif Könyvek sorozatában 2015-ben megjelent kötetét négy részre osztotta: a *Kilakoltatás* című első ciklus a fent említett nyitottság életvitelbeli kérdésekkel foglalkozó része, a második, a *Nem lesz tavasz*, a magánéleti témák csokra, míg a harmadik a *Megbocsáthatatlan dolgok*, egy elvontabb, fikcionált életvilág közegét idézi. A negyedik egy két versszakos, kétszer négy soros opus, tulajdonképpen a címadó verset tartalmazza. Ezzel a recenzens számára is egy ötletet ad, kezdjük innen, lapozzuk a kötetet visszafelé.

A *Semmi zsoltár* című verset akár a kötet zárókövének is tekinthetjük. A vers a Teremtőnek és a teremtés során az önmaga hasonlatosságára teremtett embernek a viszonyát villantja fel. Erre a sokrétű, a kegyelem állapotát is magában foglaló, mégis ellentmondásos, mondhatnánk távolságot tartó viszonynak a lényegére engednek következtetni a vers egyfajta apokrif, mert az ember esetében csupán a befejezettségre, de nem a célját is elért beteljesültségre utaló sorai, már amennyiben a megis-

merés által történő „visszafelé teremtés” egyúttal a Teremtő valamiféle ellehetetlenedésével, felszámolásával is jár: „Mert ez volt minden, / amire képes voltál. / Áldozatod jutalmául / üresen áll az oltár. // A foszló szentképek közt / néma kámforszag száll. / Téged dicsér a győztes csend. / Kihalt padok, semmi zsoldár.” (89) Szerzőnk fiatal korához képest szokatlan érzelmi, társadalmi és erkölcsi mélységekbe pillant, s mondanóját szinte már egy pályája delelőjén járó költő színvonalán, tárgyilagos, hideg, már-már rezignált hangon szólaltatja meg. A zárókő, ha utólagosan is, de az alatta magasodó kötetbeli építmény egészére vet fényt, mintegy összegezve, láttatva a fiatal költő érzékeny, az életteljességet megidéző, vállaló poétikai habitusát.

Míg a *Semmi zsoldár* a teremtés szükségletével élő ember képét vetíti elénk, mintegy ennek a szükségletnek az általános értelemben vett krédója, addig a *Baráti kör* című vers mindennek immár egy, a valóságból vétetett konkrét, a bödecsi narratíva nyelvén előadott változata: „[...] rágyújtani egy cigaretára, / hogy a parázssal eltüzeljünk / egy frissen nyomott Joyce-kötetet. // Az öreg papír szívja a nedvességet, / be kell látni, hogy ettől végül / majd csontig szárad a kéz. / A túl későn született barátok hazája ez. / El kéne költözni talán innen./ Felkel, de megáll, messzire néz”. (69) A *Baráti kört* számomra a megismerés megkerülhetetlen szükséglete felőli olvasása, a jelentésképzés kísérleti, itt alkalmazott technikája, közelebbről az egymással látszólag értel-

mi, tartalmi összefüggésben nem lévő mondatok sorjáztatása teszi érdekessé, hiszen éppen ez a technika teremti meg azt az olvasati aurát, amely a vers utolsó sorában, a „Felkel, de megáll, messzire néz” értelemhordozó szövegrészt a vers dűnamizsaként hozza helyzetbe. Mivel itt pontosan ez a kísérletező technika válik a *felület jelenségvilágán* túllépni kívánó ambíció eszközévé, ezért épp az elbizonytalanítás, az elbizonytalanodás válik a közösséghez kapcsolás, kapcsolódás szemantikai feltételévé, bizonyosságává. A *bizarrnak* ez az újszerű, a szimbolikussal áthattott kísérleti alkalmazása hozza létre a *fikció jelenségvilágán* túl az *esztétikai jelenlétnek* azt a minőségét, amely épp ezzel a nyelvhasználati móddal éri el a közösség vállalásával azonosulni képes olvasati opciót.

Kötetében Bödecs László számtalan jelét adja az újdonságra nyitott, kísérletező kedvének. Egy szerelmi viszonyba foglaltan például a múlandóság kétarcú voltára találunk példát, mert a roncsolt beszéd alkalmazása egyben a fenyegető nyelvvesztés lehetőségét is felidézi: „Probáltam mindent eltüntetni, / de tul sok nyom maradt utánad” (*Ekezet*, 43). Másol, találékonyan nyúlva egy trendi témához, a *Főműsoridőn* túl című versében a lassan leépülő főszereplő, az öregedő sztár alakjának felskiccelésével érzékelteti a múló időt és ugyan csak kétarcú, mert a hanyatlás mellett a tapasztalatok felhalmozódásával is járó következményeit. „Szépen, fokozatosan írtak ki a sorozatból, észrevéve [...] már nem állok bosszút a régi hév-

vel, / és szenvedni is csak egyre csendesebben tudok, / ejtőzöm a forgatáson, / röhögök a forgatókönyveken, / és ütött-kopott közhelyekké / rögtönzöm a szövegem". (34) Itt érdemes idézni Kemény István fülszövegét, aki szintén szerzőnk sokoldalúságára hívja fel a figyelmet: „Egy jó első kötetben ott nyüzsgő József Attila, Pilinszky, Petri, Homérosz, James Joyce. Egy jó első kötet olyan, mint egy blog: itt és most játszódik, saját sztorikkal, privát szerelmekkel, trendiséggel, humorral [...] Egy jó első kötetben ott van egy nagyszabású költészet lehetősége. Bödecs László *Semmi zsoltárja* egy jó első kötet”.

Ám, hogy visszatérjünk az ismertetőm elején tett észrevételemhez, számomra a *Semmi zsoltár* egy szemet gyönyörködtető tűzijátékkal, számos közéleti témájú verssel kezdődik. A teljességhez, a korlátolatlanáshoz kötött korszerű verselés leginkább itt, a kötet első ciklusában árad a maga megnyerő változatosságában. Hogy csak néhány címet említsek a kezdet bőségéből: *Kiút, Et resurrexit, Körülnéz, Ereklék, Hazard, Munkások Jézusa, Közmunka a körúton, máig sem*. Ebben a részben az újdonságképzés szokatlanágát is vállaló, mert az értelemszervezésben a bizarr technikáját is alkalmazó olyan opusokat is találhatunk, melyek a poézis igazságot hordozó hangját az egymással laza jelentéskapcsolatban lévő mondatok hangulati erőteréből eredtetik. Ilyen a *Lapszélütés I. Lapok*, című négyoldalas hosszú vers is, mely több elkülönülő rész laza füzéréből áll. „Ők látnak, én behunyom a szemem./

A szél árulkodik, de meg nem érint.” „Részegek botorkálnak / omladozó, le mégsem dőlő / falak között. // A sínek fel nem épült hidakról / a Dunába zuhannak.” „Ha lényegeset mondana felírnám, / de csak törzse és csendje van.” Majd, mintegy lebegve a mondatok hullámozása felett a zárlat, „Nem szól zsoltár érted, / te néma ország [...] Ne hidd, / hogy megbocsátok”, egyetlen értelmi pannóvá rendezzi az előttünk vonuló kaleidoszkópikus képek sorát. (26)

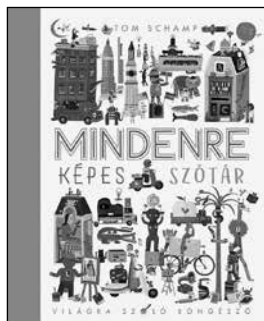
A kötet egyik kiemelkedő teljesítményeként ebben a ciklusban olvashatjuk a *Munkások Jézusa* című opust is, melyben szerzőnk a poézis új utjait a modernnek a posztmodernbe tükröztetése révén, ezúttal a lineáris értelemképzés technikáját követve keresi. „Láttam ma a fiatal Jézust / a HÉV-en Kistarcsára menet. / Bojtos sapkát viselt, ha jól / tippelem, éppen huszonkét éves lehet. // [...] Szemöldöke félredöntött kereszt. / Arcán sárga, kopár hegyek. / Lyukas nadrágján átfúj a szél. / Kabátjában üres a zseb”. (10) A vers erejét itt a modern és a posztmodern, az archaikum és az aktuális, a közösségi és az individuális, a szent és a profán, stb., paradoxonpároknak az egymásba nyitása biztosítja.

Bödecs László *Semmi zsoltár* című verskötetete minden verskedvelő olvasó figyelmébe ajánlható ígéretes munka.

„Mindenki tud repülni! Ha időben kiér a reptérre. 😊”

Zólya Andrea Csilla

Ha böngészőt és/vagy képes szótárt keresünk gyerekeknek vagy akár ajándékba, akkor egyszerre van könnyű dolgunk és vagyunk mégis nehéz helyzetben, hiszen az igényes és esztétikus kivitelezésű kiadványok között óriási választékkal szembesülhetünk. E gazdagságban pedig többféle vizuális nyelvvel és stílussal találjuk szemben magunkat. Az egyik alpböngésző közülük Richard Scarry *Tesz-vesz város* című

Zólya Andrea Csilla 1978, Székelyudvarhely. Jelenleg Szentendrén él. Tanulmányait a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen végezte. Kritikus, szerkesztő, tanár. Írásai többek közt az Alföld, Ambroozia, Bárka, Irodalmi Jelen, Kalligram, Korunk, Kortárs Online, Látó, Litera, Napkút, Parnasszus, Revizoronline, Székelyföld, Szépirodalmi Figyelő, Szőrös Kő hasábjain jelentek meg. Önálló kötetei: *Irodalmi paródia és parodisztikus beszédmódok az erdélyi magyar irodalomban* (2012), *Szabadcsavar* (2014).

sorozata, amin az ötvenes évektől több országban több nemzedék is felnőtt. E sorozat nemcsak számos fordítást élt meg, hanem egyúttal vizuálisan is megjelenítette a jól ismert állatszereplőin keresztül a huszadik század fontos helyszíneit, változásait és a világunk szemléletének fontosabb állomásait, amelyek éreztették a hatásaikat a mindennapokban is. Hasonlóan meghatározó a kétezres évektől Rotraut Susanne Berner gyerekeknek szánt böngésző-sorozata, amely végtelen számú mese lehetőségét rejt magában. Humoros képsorozatán keresztül a naptári év eseményeit követve mutatja be a kisváros fontos, érdekesebbnél érdekesebb helyszíneit és szereplőit a legkisebbek számára. A *Téli böngésző*, *Tavaszi böngésző*, *Nyári böngésző* és az *Őszi böngésző*, illetve az *Éjszakai böngésző* számos nyelven és országban több kiadást is megérve jelent meg. Szívet melengető megtapasztalni, hogy egyaránt megtalálni őket akár lengyelországi családoknál, akár svájci kisfaluban élő kisgyerekes család gyakran fellapozott könyvei között, mint ahogy a hazai gyerekeknek és családoknak is egyik legkedveltebb böngészője. Berner sorozata – a *Tesz-Vesz város* egyes részeihez hasonlóan –, képi világa révén és az oldalain található számos párhuzamosan megelevenítő életszerű történeten keresztül közös élményt/vizuális tapasztalatot és mintegy oda-vissza átjárást biztosít a különböző kultúrájú és nyelvű gyerekek között, amiben nem kis szerep jut a sorozat képi humorral is bőségesen átitott részletgazdag illusztrációinak.

Szintén meg kell említenünk Susanne Gernhauser a Scolar kiadó által kiadott *Keress, találj, mesélj!* című sorozatának tematikus köteteit. Mellettük még számos, egy-egy témakör bemutatását vagy adott helyszín ábrázolását felvállaló kiadvánnyal kell számolnunk. Hogy csak néhány példát hozunk az utóbbi években megjelentek közül: Ali Mitgutsch: *Négy évszak a parkban*, Pikler Éva: *Baltoni böngésző*, Schaml Róza: *Budapesti böngésző*, Baranyai András: *Európai böngésző*, Kőszeghy Csilla: *Karácsonyi böngésző*, Katherine és Gareth Lucas: *Hová bújt? Keresd meg!*, Aleksandra Mizielińska és Daniel Mizieliński: *Világlátó. Térképkönyv* című kötete és a szerzőpáros magyarul még nem, de több nyelvet is megjelent *Mamoko* című böngészője, Didier Balicevic és Anne-Sophie Baumann három

részes sorozata, a *Forgó-mozgó járműveim és további csodás gépek – Földön – Vízen – Levegőben*, a *Sürgés-forgás az építkezésen és az Izgó-mozgó nagyváros*, Hartmut Bieber: *Óriásböngésző – Nézz, láss, keress!*, de ide sorolhatjuk olyan nagyszerű, ismert mesekönyvek böngészőit is, mint például Zdeněk Miler: *A kisvakond nagy böngészője* és Sven Nordquist: *Fedezd fel Pettson és Findusz farmját!* című böngészője.

A felsorolásból nem maradhat ki a francia illusztrátor, Joëlle Jolivet neve sem, akinek ugyan magyarul még nem, de több más nyelvet is ismert a nagyformátumú (27,5x38,5 cm), kétrészes képes szótára és böngészője. 2002-ben látott napvilágot látott az állatvilágot bemutató *Zoo Logique* és 2004-ben *Presque Tout* címmel jelent meg a világ dolgait és élőlényeit bemutató böngészője. Az első kötet oldalpárjain egy kaméleon vezet végig játékosan, elbújik és beolvad a körülötte sűrűn, egymás mellett felsorakozó állatok között, akiknek nemcsak a legkülönfélébb mérete és ábrázata lepleződik le, hanem a megnevezésük is. A második kötet viszont a címéhez híven valóban majdnem mindenről szól, a tematikusan szerveződő oldalpárokon láthatóak a növények, gyümölcsök, zöldségek, állatok, az emberi test felépítése, a történelem során változó öltözködés formái, különböző népek viseletei, lakóházak, szerszámok, járművek földön, vízen és égen, végül pedig a hangszerek legkülönfélébb fajtái is.

E fentebb felsorolt képes szótárak vizuális szemléletén túllépnek és egy-

ben egy igen különleges színfoltot jelentenek szürreális képi világukkal a kétezres évek elejétől megjelenő Tom Schamp flamand illusztrátor felettebb mozgalmas, egyedi képi nyelvezettel és friss humorral, iróniával erőteljesen átítatott böngészői. Közülük magyarul, a több nyelven is kiadott, különféle helyszíneket bemutató Ottó-sorozat két része látott napvilágot: az *Ottó és a város*, illetve az *Ottó a hóban*. Az olvasó egy utazásra kíséri Schamp meséjének hőseit, a macskagyereket és apukáját, akik egy autóban ülve járnak be egy európai nagyváros zsúfolt, mozgalmas történésekkel teli utcáit és a síparadicsomokhoz vezető autópályát. Ez a különös utazás egyben egy abszurd vízió is, amelyben egymásba mosódik az álom és a valóság.

A szerző egy valóságon túli világ ábrázolásával mutat rá világunk valós tulajdonságaira. Állatszereplőin, akár egy-egy jellegzetes és izgalmas karakteren keresztül jeleníti meg a nagyváros lakóinak sokszínűségét, aminek nyüzsgésében és zsúfoltságában sokféle foglalkozás, életforma és stílust elevenedik meg. Ebben a közegben semmi sem furcsa, azaz épp a máság és a sokszínűség válik természetessé. Az oldalpárokon látható többek között az utcazenélő rozmár, a virágmintás ruhában várakozó nyuszilány, a csíkos nadrágban és magassarkúban tipegő napszemüveges kecskehölgy, aki egyszerre két telefonon beszél, a bundába és sapkába bújó elefántmama, a zebrán átaraszoló szmokingos napszemüveges zebraúr, a nyakkendő, öltönyös és

tornacipős zsiráfúr, a jól fésült csíkos öltönyös orrszarvú, a rózsaszínű párdúc a Puma cég logójával és egy Pan-

ter feliratú táskával, a piros csizmában rózsaszín miniruhában, prémiben és kalapban pompázó skarlát íbisz vagy a mikulás ruhában és piros tornacipőben bevásárló szattyorral sétáló rénszarvas, az újságolvasó egér, a Marilyn Monroe libbenő szoknyájában szemlélődő tukánhölgy, a csíkos pulóveres szemüveges róka stb. Nemcsak a szereplők, hanem a járművek és az épületek is különleges formákkal telítődnek, így vizuálisan többjelentés hordozóivá is válnak: Laposte prior felirattal ellátott boríték formájú postásautó, rózsaszín tárcsás telefon alakját öltő autó, banánverda, sün és teknős alakú járgány vagy sastekintetű sportkocsi, felhőbe simuló tekintetű ceruzaház vagy könyvespolc-

formájú épület. Ők adnak lendületet a gyerekek számára a végtelen számú és irányú történetek felfedezéséhez vagy éppen tovább szövögetéséhez, miközben Tom Schamp sorozata tökéletesen vissza is adja napjaink európai nagyvárosainak nyüzsgését. Ez a sok szálból fűződő mai mese szintén végtelen számú variációt rejt magában, amiben egymás fölé és mellé rétegződnek az események, illetve a legkülönbélebb életterek, melyeknek egyes részleteit bármikor a legváltozatosabb variációk szerint olvashatjuk össze vagy újra- és újra elmesélhetjük.

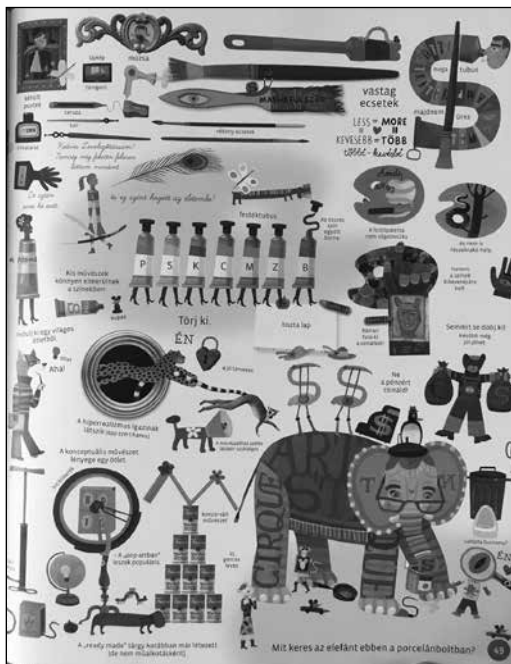
Az Ottó-könyvek lapozásakor felhagyhatunk a korábbi olvasói szokásainkkal, hiszen az illusztrátor szerző gyakran állítja a feje tetejére a világot. Ugyanis ahhoz, hogy követni tudjuk Ottó és apukája autójának útvonalát, nemcsak a lapokat kell forgatnunk, hanem a könyvet is. Az irányjelzések vagy az útvonalak haladási lehetőségeinek segítségével vagy akár újabb, még nem jelölt útvonalak kipróbálásával a kis és a nagyobb olvasók egyaránt partnerré és ezáltal aktív részeseivé válnak a város zegzugai felfedezésének.

Az Ottó-könyvek kétségtelenül igazi családi könyvek, hiszen nemcsak a gyerekeknek nyújtanak izgalmas olvasmányt, hanem a felnőtteknek is, akik Schamp izgő-mozgó nagyvárosában felismerhetik a popkultúra különböző utalásait, a feliratok révén a fogyasztói társadalom egy-egy meghatározó nagy márkanévét és szimbólumát, mint ahogy szintén feltűnnek a képzőművészet huszadik századi irányzatai és

alkotói egy-egy jelenet, kép vagy név révén. Ez utóbbira kiváló példa az utcán ég felé növekedő napraforgó, ami az emeletre érve belesimul a Van Gogh napraforgóit körbe ölelő képkeretbe, vagy a háromemeletes társasház, amelynek felsőszintjein Magritte felhője és almája jelennek meg, miközben az alagsorban egy kutya szájába helyezkedik ugyancsak René Magritte *A képek árulása* című festményének a pipája, ami egyúttal az első emeleten levő kandalló tűzét táplálja. A képzőművészeti múzeumot ábrázoló oldalpáron a bibliai utalásokra épülő alkotások imitációit láthatjuk, egy szinttel fentebb a klasszikus csendélet- és portréfestés egy-egy műremekének utánzatát, a kötetet megfordítva pedig előtűnik a modern és posztmodern vizuális művészetek számos alkotása. Felismerhetjük közöttük például Constantin Brâncuși, Henry Moore, Pablo Picasso, Yves Klein, Andy Warhol és Marcel Duchamp egy-egy jellegzetes munkájának részletét, és az alkotó művészek közül többek keresztnevét. E képzőművészeti áttekintést nyújtó tablóból nem hiányzik az önreflexió és az önirónia sem, hiszen miközben a megidézett vizuális élmények között tobzódunk, a múzeum épülete mellett éppen Schamp & Fia autóját láthatjuk elhaladni, amin a *Festő* felírat, illetve azt alátámasztandó egy létra és egy festékes vödör látható, az autó számtábláján pedig az Ottó név betűsora.

Tom Schamp nagy formátumú (33,7x27,7 cm-es), impozáns megjelenésű *Mindenre képes szótára* folytatja

az Ottó-történetet. A sorozatból már jól ismert és korábban felsorolt jellegzetes karakterek itt is jelen vannak, miközben a tematikus oldalpárok – Joëlle Jolivet két részes képes szótárához hasonlóan – a szerző a teljesség megmutatására törekszik. Az első oldalon a szereplők bemutatása történik, ahol Ottó családja mellett a korábbi jellegzetes figurák közül többek nevét és rövid jellemzését is megismerjük: az öltönyös tornacipős zsiráf Bob Delidzsáni, aki messze lát, a csíkos pulóveres és szemüveges róka nem más, mint Róka professzor (bará-

toknak Róki), aki mindent tud, de előtűnik itt is Sárga Kacsa, aki mindenre elszánt, Ácsi bácsi, a hobbifestő, Hó! és Rukk! a két ivócimbora pingvin, futbalista mezben láthatjuk hármas számmal és Dino névvel a krokodilt, akinek cipőjén a Lacoste krokodilos logója, ket-

tes számú futballistaként Rhino névvel az orrszarvút a léggitárjával, mellette pedig egyes számú mezben a Gino nevű kutyát. A bemutatkozást a folyó szöveget imitáló rendhagyó tartalomjegyzék követi, aminek vizuális megjelenítését a szerző korábbi munkáiból is jól ismert humor és a játékoság járja át. A nagyvárost bemutató vizuális panoráma és annak dinamikája szintén szorosan kapcsolódik az Ottó-könyvek látványvilágához, ennek jegyében nemcsak a szereplők térnek e kötetben vissza, hanem néhány helyszín vagy jelenet képe is. Ilyen például a Magritte több festményét megidéző épület szobái, de e sűrű vizuális utalások közepette talán nem véletlen, ha a mindkét kötetben megjelenő zebra és emeletes ház láttán, Vasarely *Zebrák* című alkotása jut eszünkbe. (8.)

A *Mindenre képes szótár* tematikus oldalpárok mutatja be az otthon legkülönbözőbb változatait, az ételféléket és a hozzájuk tartozó eszközöket, illetve szállításukat és tárolásukat, a bevásárlást, a tavaszt és a hozzá fűződő szokásainkat, a kert sokféle lakóját és látogatóját, a madarakat, a repülőterek izgalmas világát, a vízi járműveket, a víz alatti életet, a nyarat, a gyümölcsöket és édességeket, a szárazföldi járművek sokféleségét, a hangyabolyszerű nagyvárost nappal és éjjel, az építkezés szereplőit, a tömegközlekedés legkülönbözőbb formáit, az iskolát, az őszt, a sportokat, a hangszereket és a zene világát, a képzőművészetet, az öltözékeket, a telet, a karácsonyt, a bulit, az éjszakát, végül pedig Ottó álmán

keresztül az elefántokat. Tom Schamp képes szótára az enciklopédiák alaposágához közelítve nemcsak a legkülönbébb témák széles választékát mutatja be, hanem rendkívül aprólékos is. A kötet igen mozgalmas képsorozatai könnyed játékosággal és kifogyhatatlan humorral irányítják a figyelmünket azokra a részletekre és összefüggésekre, amelyek egy mai gyerek/család/szülő számára érdekes lehet.

A *Mindenre képes szótár* egyszerre tesz eleget a Tanulj! és Neved! vezérmondatoknak, sőt, megmutatja, hogy a tanulás és a nevetés lehetnek akár elválaszthatatlanok is, hiszen e részletgazdag és meglepetésekkel teli kötet játszva tanít olvasni, felfedezni és értelmezni, de nemcsak a képeket, hanem a képek közötti kapcsolódási pontokat és összefüggéseket is. Miközben Schamp a legváltozatosabb témákat feldolgozó képes könyve különböző tárgyak megnevezésére, fogalmak vagy szokásaink megismerésére vezet rá, aközben napjaink vizuális kultúrájának sokszínűségével és összetettségével is szembesít. S egyben arra is ösztökél, hogy az általunk megtapasztalt világra, mint ahogy a saját tapasztalásunkra is mindig kérdezzünk vissza és/vagy tovább. Önreflexióra nevel és az életet tápláló, az életnek ritmust és lendületet adó humor megőrzésére. Ilyen értelemben nem csak szembesít a nagyvárosi élet felfokozott ritmusával, tipikus szereplőivel, helyszíneivel és történéseivel, hanem görbe tükröt is tart elénk. Számos példát találunk erre a képes szótárban, amelyek egyben Rádai Andrea fordítói munkájá-

nak sikerességét dicsérik, hiszen remekül magyarítja a szóvicceket, nyelvi játékokat, komikus jeleneteket, poénokat és a humorral párosuló intertextusokat. Például nemcsak „Az alma nem esik messze a fájától” közismert közmondást láthatjuk/olvashatjuk a kert bemutatása során, hanem annak inverzióját is, miszerint „Ez a fa nem esett messze az almájától”, ami fanyar mosolyt csalhat ar-

cunkra. (17.) Csemegézhethünk tovább: „A vakondtúrás a mélyépítészet magasiskolája!” (17.), „Ne nézz madárnak!” – morogja a kakukkos óra (18.), „Nem vagyok én Batu Kán!” – mondja a tukán (19.), „Egy BÁR ka a víz alatt” felirat a korallzátony színes élővilágát felvillantó jelenetben (25.), „Napi egy alma az orvost távol tartja.” – mondja az almát kóstoló hangya, a mellette épp körtét

próbáló visszakérdez: „És ha vacorka harapsz?” (28.), az építkezés kapcsán némi iróniával „Itt rengeteg úttörő munka folyik.” (36.) vagy egy szintén ismert közmondás töredékes megjelenítése: „Ember tervez.” szavai közé és mellé ékelődő „építész” és „kivitelező” szavak (37.), „Légy bátor, Ali Gátor”. (41.) Előtűnnek továbbá a görög mítoszokat humorosan felelevenítő utalások is, például Narkisszosz és Ékhó alakját idézi a telefon képernyőjéről az eredetijét megkérdező virág „Nárcisz?”, érkezik a válasz: „Nem, margaréta!” (17.), mellettük Oidipusz neve is felbukkan. Remekül mutatják e példák, hogy Tom Schamp böngészőjében hogyan ér össze a múlt és a jelen, a hagyomány és a legkülönbélebb újítások.

Tom Schamp böngészőjének erőssége abban rejlik tehát, hogy nagy hangsúlyt kap benne a vizuális nevelés, amivel kultúra(i)nk vizuális gazdagságát tárja elénk, mintegy világunk hiteles lenyomataiként. Az elsősorban 6-10 éves gyerekek számára ajánlott böngésző azonban – az Ottó-könyvekhez hasonlóan – a felnőttek számára is bőven tartogat meglepetéseket és kalandokat az intertextualitás és a humor képi eszközeinek segítségével. A Képzőművészet című fejezetben számos reflexiót találunk magára a művészetre vonatkozóan, mint ahogy több irányzatra is: „A művészethez széles látókör szükséges” vagy „A hiperrealizmus igazinak látszik (épp ezért hamis)”, mellettük még terítékre kerülnek a konceptuális művészet, a pop-art, konzervált művészet, a „ready made” tárgyak fogalmai. Az át-

változás is helyet kap e tablóban, hiszen láthatjuk, hogy a mindennapi tárgyaink hogyan váltak korunk meghatározó műalkotásaivá: „Lehúzta Duchamp?” kérdéssel kerül előtérbe egy kukatároló előtt Marcel Duchamp *Forrás* című alkotásaként egy bidé, de Andy Warhol kulturális ikonná vált műve, a Campbell leveskonzerv-sorozat piramist formáló részlete is előtűnik. (49.)

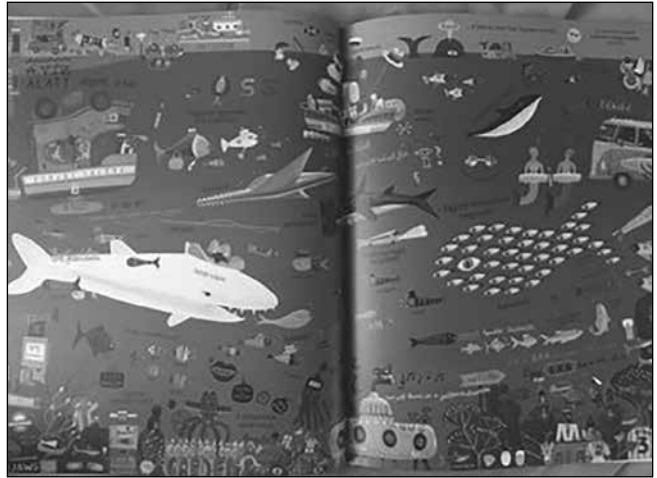
A huszadik századi vizuális művészetek alkotásaira vonatkozó utalások mellett kiemelt helyet kapnak a mindennapjainkban felbukkanó feliratok és jelek, amelyek a nagyvárosokban körbevesznek bennünket, így többek között a márkanevek, logók, utcai cégek, reklámfeliratok fordulatai és jelmondatai és a közlekedési táblák, de felbukkannak például a popkultúra vagy a könnyűzene ismert szereplői, alkotói és művei is. Több helyen találunk utalást a Beatles-re a sárga tengeralattjáró (*Yellow Submarine*) visszatérő alakja által, de felismerhető Madonna *Don't cry for Me Argentina* című slágerére vonatkozó célzás is a csapatelső futbalistáknak felzendülő „Don't cry 4 me or4Gino” kezdetű rigmusból (45.) vagy a kapitány szájából elhangzó „Levelet kaptam, lájff”, mint a nyolcvanas években elterjedt Opus együttes dalának humoros magyar változata (23.) vagy a *Szabadítsátok ki Willyt!* című filmre való utalás a „free wifi” és a „Willy szabadúszó” szókapcsolatok révén (45.). Ezek azonban, mint ahogy rámutat Schamp, nemcsak képiségük, vizuális megjelenésük miatt kulcsfontosságúak, hanem a jelentéseket megsokszorozó

hatásuk következtében is, ahogy többletjelentés(ek)kel telítik és gazdagítják világunkat. A böngészők szórakoztató és nevelő szerepét gyarapítja ezek bevonásával, miközben a *Mindenre képes szótárban* központi helyet kap a folyamatos önreflexivitás. Ez utóbbi egyrészt a szerző önmagára irányuló gyakori utalásaira vonatkozatható, mint ahogy a könyv zárásakor megjelenő összegzésben történik: „... és vége a képes szótárnak!”, ami mellől nem maradhat el az ironikus válasz sem: „ehhez elefánttürelem kellett!”. (61.) Másrészt pedig a képiségre való állandó visszakérdezés-

re is kiterjed, ezzel új értelmeket és értelmezéseket is kapcsol e fogalomhoz. Mit is jelent a képes szó? Képet és a vizuálisan megjeleníthetőt, de a képeség, bír, tud fogalmakat is bekapcsolja az értelmezésbe. Így joggal merülhet fel a kérdés, hogy mi mindenre lehet képes a kép? Hát ez a képes szótár?

S bár a böngészőkben a hangsúly elsősorban a képeken van, a *Mindenre képes szótárban* a képek mellett kiemelt helyet kap szöveg jelenléte, a szavak/szövegek vizuális alakja és jelentése révén. Tom Schamp képes szótára nemcsak a tárgyak, dolgok, fogalmak, karakterek, szokások és élethelyzetek felismerésére tanít meg, hanem a közöttük levő összefüggések meglátására is, ezért – mint ahogy a fentebb felsorolt példák is jól illusztrálják – központi szerepet töltenek be az egymásra

rétegződő képi és verbális jelentésszintek. Így kap központi helyet a szavak többértelműségének, többletjelentésének és áthallásainak megragadása a vizualitás eszközeivel. Ugyanígy a több-

nyelvűség, multikulturalizmus kiemelt szerepéről is szót kell ejtenünk: gyakran találkozunk az oldalakon francia, német, angol, holland, olasz, spanyol, lengyel és görög szavakkal és mondatrészletekkel, amelyek szintén több értelmezési síkot teremtenek, illetve hitelesen le is képezik napjaink európai nagyvárosainak kulturális sokszínűségét. Hiszen érzékletesen mutatják meg azt, ahogy a nagyvárosi életterben a különféle kulturális jelentésrétegek egymásra és mellé rakodnak. Voltaképpen ezt nyomatékosítja a *Mindenre képes szótár* borítójának belső oldalán sorakozó zászlók sokasága is, amelyek a világ országait, lakóit mutatja meg, többeket hagyományos viseletben ábrázolva, más országot pedig egy-egy jellegzetes jelenet, étel, tárgy, épület vagy ismert személy társaságában.

A *Mindenre képes szótár* a megemlítettekén kívül még ezernyi felfedezni való csodát rejt és sok-sok kalandot. Böngészésre fel!

Tom Schamp: *Mindenre képes szótár*. Kolibri, Budapest, 2017.

Tom Schamp: *Ottó és a város*. Csimota, Budapest, 2010.

Tom Schamp: *Ottó a hóban*. Csimota, Budapest, 2011.

„Csak a 99 éves ember várja, hogy megérje a 100-at”

Beretvás Gábor

Clint Eastwood A *csempész* című filmjéről

Ahogy eljárt felette az idő, olyanná vált filmjeiben, mint egy lassan már foszladozó, egykoron remekbe szabott ballonkabát. Meglátszik rajta a kor, de az

is, hogy kemény emberek és kemény tájakon hordták. Eastwood, szerepeit tekintve, ikonikus figurák megalkotója. Ez a legtöbb, amit elérhet az ember a színészi pályán, hogyha nem különösebben kenyerre az átváltozás. De Eastwood utolsó filmje megmutatja, hogy alkotója nem csak a régi történekek utolsó krónikása, hanem a későn érő tehetség non plus ultrája is egyben. Kimondhatjuk, hogy Eastwood anélkül, hogy várunk volna tőle, szerepjátásba kezdett, vagyis most mintha másképp bújt volna bele abba a mindig feszesen kitöltött kabátba. Ebben a történetben végre mintha lötyögött volna rajta.

Sosem láttam ilyen törékenynek a most ismét egy maga által rendezett film főszerepét elvállaló színészt. Háta meghajlott, járása totyogóssá vált, és a néző majd' könnybe lábadt szemmel várta, hogy egykori férfihősén hogyan cserélnek majd pelenkát. Hála istennek, idáig azért nem jutott el a hatáskeltő igyekezetben a forgatókönyv.

Eleddig Eastwood az időskori szerepeibe a régi énjét, a régi szerepeit csempészte bele. Hiszen már brand volt. Humoristák rajta edzették utánzótehetségüket. Még Jim Carrey repertoárjából sem hiányozhatott ikonikus szerepkörének imitálása. Szerepeinek skálája a vadnyugati fenegyerektől a

Beretvás Gábor A Debreceni Egyetemen szerzett diplomát mint filozófus-esztéta. Ezt követően a DE Humán Tudományok Doktori Iskolájában abszolvált. Az utóbbi tizenöt évben több egymástól eltérő filmes rendezvénysorozat életre hívója és irányítója, illetve filmes szakmai beszélgetések vezetője. 2014 és 2016 között az amszterdami UvA, a kolozsvári Sapientia és a kolozsvári BBTE ösztöndíjas kutatója. 2015 óta Gulyás Gyula filmrendező munkatársa. Jelenleg a Debreceni Egyetem Filozófia Intézete film szakirányának óraadója.

renegát katonán és a törvényen kívüli nyomozón át egészen az öregedő szívtipróig tartott, majd ezekre építette fel Amerika értékeinek legöregebb őrét, az idős republikánus átlagember toposzát. Nem volt soha átváltozóművész. Szerepeiben magát ismételte, de azt úgy, hogy a közönség nem tudta nem szeretni egész életpályáján át. Tipikus hunyorgása, rekedtes hangja és sármja a kemény amerikai férfi ikonjává tették. Old Death lehetett ilyen Karl May *Winnetou*jában. Öreg, szikár, kinek testtartása már hajlott, mint akit a korrallal együtt húz az élet során egyre inkább szaporodó gyász. Ám, ha olyan a helyzet, Old Death, akár csak Eastwood, mindig elő tudta venni energiától sugárzó magabiztosságát, és ettől már a kezdet kezdetén, akár csak Eastwood és karakterei, megnyert majd minden csatát.

Persze Eastwood mostani alakítása is rokonítható egykori szerepeivel. Nem szakított eddigi munkásságával, egyáltalán nem erről van szó. A régi értékek képviselője maradt, aki mindig kimondja azt, amit gondol. Ettől unikális. Nem sérteget, de nem tudja és nem is érdekli, hogy mi az a polkorrekt mentalitás. A néger neki néger, nem afro-amerikai, nem fekete. De ő az egyetlen olyan figura is, akinek ezt széles körben elnézi, sőt, általában díjazza is a közönsége. Még akkor is, ha az akadémia néha óvatos vele. De azért ne sajnáljuk, hiszen tele van díjakkal a vitrinje. (A *Gran Torinó*ban, meglehet, elvetette a sulykot. Így a filmet a fesztiválzsűrik, meglátásom szerint, nem az értékének

megfelelően kezelték. Nem így a nagyközönség.)

Eastwood *A csempészen*ben is, mint általában, a magányos farkas bőrébe bújlik. Bár most nem valami félfegyelmezett militaristát játszik, hanem, meglepő módon, egy kertészt. Ügyesen kihasználva az „aki a virágot szereti, rossz ember nem lehet” aforizma minden előnyét. Szerepei eddig is a veszteség okozta dacból építették fel keménység és macsó volumenüket: Eastwood most sem hagyta el ennek karakterépítő jelentőségét. A színész a korábbi életéből, akár csak szerepeiből, ezúttal is megcsillantott némi koreai-veterán-életérzést. A hazáját szolgáló egykori tiszt így nem csak öregkori belenyugvásként nem féli a halált, hanem kimondatlanul arra emlékezteti a nézőt, hogy korosztálya megadta a hazának, ami a hazának járt. Eastwood és belőle táplálkozó szerepei így formálnak jogot arra, hogy a konzervatív értékeket védelmezzék, és a mostani Amerikai Egyesült Államok új értékeit magasról letojják.

Eastwood azonban most mintha túllépne az alterego-szerepkörén. A botanikus Earl olyan öregember, aki, nem hallván meg az internet világmegújító szavát, saját világában ragad. A valamikori tűzliliom-nemesítő sikeres vállalkozóból így válik tulajdonképpen földönfutóvá. Ekkor lesz csak kénytelen szembenézni önmagával, és felelősséget vállalni korábbi tetteiért.

Earl csak ekkor hallja meg először családjának minden kifogását. Ekkor szembesül azzal, hogy anyagilag bár támogatta övéit, de társként és szülő-

ként bizony voltak mulasztásai. Ezen a narratív ponton indul be a véletlenek sorozatára épülő cselekmény. Így válik Earl a világ talán legöregebb drogfutárává. Elvégre ki gyanakodna egy addig szabálysértések nélkül élő veterán nagyapóra, aki egy furgonnal szeli keresztül az Államok fövenyét.

Sorozatokon edződött szemünk persze ehhez a fordulathoz is hozzá van szokva. Ha máshonnan nem is – de máshonnan is –, a *Breaking Bad*-ből vagy a *Narcos*-ból betéve ismerjük már a kertész Earl új életének majd minden nyúlványát. De sosem kaptuk még ebben a hangnemben, Eastwoodra hangszerelve a mondhatni szokványos történetet. Eastwood ugyanis lassan megint feltölti erővel az elnyúzott figurát. Akárcsak *Old Death*, Eastwood a történet előrehaladtával lassan megint csak kitölteni látszik addig lötyögős ballonját. Persze eközben megannyi humoros momentummal ajándékozza meg rajongótáborát. A filmnek külön értéke ráadásul, hogy egy öregúr elavult látásmódján át reflektálhatunk arra, hogy milyen is ez az Újvilág.

Széles tájakon repít bennünket végig ez a road-movie. A pillanatnyi pihenőkben pedig olyan sztárok várják a nézőt, jutalomjátékkal örvendeztetve meg mindannyiunkat, mint Laurence Fishburn, Dianne Wiest, Michael Peña, Bradley Cooper vagy Andy García. Persze most sem marad el az Eastwood-filmekre jellemző úgymond családi foglalkoztatottság. Hiszen Earl lányának szerepét nem más, mint Eastwood lánya, Alison Eastwood vállalta magára.

Aki igyekezetét, akárcsak színészi képességeit, apjától örökölhette, de sajna nem örökölte annak bájra változtatható sármját. Így, bár az ő karaktere kívánna meg a legtöbb színészi artikulációt, játékát tekintve Alison mégis ott marad árván. Eastwood rendezői instrukciói mintha mindenben működnének, kivéve lánya munkájának befolyásolása során. De ez különösebben nem döccent nagyot az alkotás egyenletes útján.

Meg kell hagyni, hogy emlékezetes, humorral teli, mégis megkönnyeztető mozit kapunk. A film tájképei magával ragadóak, akárcsak az utazások során hallható old-jukebox repertoár. Aki eddig nem szerette Sinatrát, most megkedvelheti, akárcsak Willie Nelsont vagy Dean Martint. Ha pedig nem az „öskövületek” duruzsolnak, akkor hallhatjuk a trombitásként is elismert filmzeneszerzőt, Arturo Sandovalt. Eastwood másodvirágása, mint látszik, évtizedeken át kitart, sőt, tehetsége, testének szikkadásával fordított arányban, mintha növekedne. Remélem, van még az öregben pár film. Elvégre még csak 88 éves. Hol van még az egy híján száz...